1000 TEMEL ESER

YARATILIŞ ve TÜREYİŞ

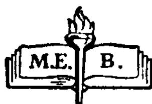
M. Necati Sepetçioğlu

DEVLET M.E.B. KİTAPLARI

MUSTAFA NECATİ SEPETÇİOĞLU

YARATILIŞ VE TÜREYİŞ

TÜRK DESTANI

DEVLET KİTAPLARI

MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ — İSTANBUL 1969

12

Millî Eğitim Bakanlığının 17/VII/1969 tarih ve 130 sayılı mucipleri, Yayımlar ve Basılı Eğitim Malzemeleri Genel Müdürlüğünün 18/VII/1969 tarih ve 12092 sayılı emirleriyle birinci defa olarak 20.000 adet basılmıştır.

Kitaplar, insanlar arasında düşünce ve bilgileri, inanç ve duyguları yayan, zekâ ve kültürün, ilim ve sanatın, değer hükümlerinin dünya ölçüsünde paylaşılmasına ve zaman içinde devamına yardım eden vasıtalardır. Kitaplar, bir milletin kültür değerlerini dünden bugüne taşıyan varlıklar olarak millî kültürün temel taşları ve aynı zamanda insanlığın paylaştığı ilim ve fikir dünyasına açılan kapılardır.

Bu vasıflariyle kitaplar, milletlerin ve insanlığın zekâsına ve kültürüne büyük tesirleri bakımından medeniyetleri yayan ve tarihi yapan kuvetlerin başında gelir.

Eski çağlardanberi yazılan kitapların değerleri çok değişik olmuştur. Yazıldıkları yakın çevre ve zaman içinde bile, pek az okuyucunun ilgisini çekebilen kitaplar yanında, uzun yıllar ve hatta asırlar boyunca zevk ve istifade ile okunan ve dünya ölçüsünde rağbet gören kitaplar vardır. Bir miletin veya insanlığın fikir ve kültür hazinesini teşkil edecek kitaplar temel kitap değerini kazanır.

Kitabın eğitim ve kültür bakımından değerini gözönünde tutan kalkınma plânımız, üstün

vasıfta eserlerin hazırlanıp yayılmasına da özel bir yer ayırmıştır.

Eski Türk Yazarlarının eserleri, yeni nesillerin anlayacağı gibi sadeleştirilerek basılacak, Batı Kültürünün temel eserleri dilimize çevrilerek yayınlanacaktır. Bu suretle İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı Dönemi içinde bin ciltlik bir temel eserler kitaplığı vücuda getirilmesine çalışılacaktır.

Böyle bir temel eserler serisinin kültür hayatımıza yapacağı hizmetin değeri büyüktür. Bir taraftan alfabe değişikliğinin ve dilde özleşme akımının zarurî olarak nesiller arasında meydana getirebileceği boşlukları doldurmak mümkün olacak ve böylece millî kültür mirasımızın yeni kuşaklara intikali sağlanacaktır. Diğer taraftan bütün insanlığın ve medeniyet dünyasının müşterek malı haline gelmiş olan ilim, kültür ve sanat hazinelerinden yabancı dilleri bilmeyenler de faydalanabileceklerdir.

Bilhassa bugünün dünyasında, çağımızın istediği insan şahsiyetinin teşekkülü bakımından, kitabın değeri daha çok önem kazanmıştır. İnsanın tabiat karşısındaki gücünün temelini teşkil eden ilim ve teknoloji gibi, insanın kendi kendisini tanıması ve geliştirmesi bakımında büyük bir kaynak olan felsefe, edebiyat ve sanat eğitimi de bir seçkinler zümresinin imtiyazı olmaktan çıkmıştır. Millî Eğitim davasını sadece bir okullar meselesi sayan dar görüşün ötesinde, vatandaş eğitimini her bakımdan sağlayacak bir dev-

let anlayışını, bütün batılı ülkelerde olduğu gibi, biz de benimsemiş bulunuyoruz. Bu eğitim, özel yayın evlerinin kendi imkân ve ölçülerine bırakılamayacak bir şümul ve mâna taşır.

Millî Eğitim Bakanlığının ele aldığı temel kitaplar yayını, millî kültür ve sanatımızın değerlerini, ilim ve sanat dünyasının müşterek hazinelerini Türk okuruna ulaştırmakla, bugünkü ve yarınki nesillerin düşünce ve zevk olgunluğuna katkıda bulunmuş olacaktır. Her bakımdan güzel neticeler vadeden bu teşebbüse fikir, sanat ve ilim adamlarımızın yardımcı olacaklarını ümit ediyorum.

Memleket fikir hayatına kazandırmak istediğimiz değerler bakımından iyi seçilmesi gereken temel kitaplar, okul öğrenimini desteklemek ve tamamlamak, Türk Gençliğinin kabiliyetlerinin geliştirilmesini ve bütün vatandaşlarımızın faydalanacağı bir temel kitaplığın teşkilini hedef almaktadır.

Süleyman Demirel
BAŞBAKAN

Bir milleti, millet olarak yaşatan ve şahsiyet sahibi kılan en esaslı unsur, millî kültürdür. Kaynağını o milletin tarihinden, dil, din, ahlâk, san'at ve geleneklerinden alan millî kültür, millî dayanışmanın, birlik ve beraberliğin temelidir.

Millî kültür, millî şuuru yaratır. Millî şuurunu kaybeden milletler, teknikte ilerleseler dahi, benliklerini ve istiklâllerini koruyamazlar.

Bu sebeple, millî varlık ve istiklâlimizin temeli olan kültürümüzü yaratan, şekil ve muhtevası ile Türk milletine şahsiyetini kazandırmış olan fikir ve san'at eserleriyle, insanlığın muşterek malı sayılan fikir ve san'at eserlerini çağdaş ilim ve tekniğin değerli mahsullerini aziz milletimize sunmak, millî şuurumuzu daima canlı ve uyanık tutmamızın ilk şartıdır.

Bin Temel Eser fikri, böyle bir anlayıştan doğmuştur.

Bin Temel Eser, konuşulan, yaşayan, canlı Türkçemizle hem millî kültürümüzü yoğuran düşünce ve duygu dünyamızı aksettirecek, hem de Batı'nın ilim, fikir ve teknik alanlarındaki görüşlerini yurdumuza getirecektir.

Netice olarak, Bin Temel Eser, millî şuuru besleyerek, geçmişten kuvvet alıp geleceğe yön verecek iyi vatandaş, iyi insan yetiştirmede büyük yardımcı olacaktır.

İlhami ERTEM
Millî Eğitim Bakanı

YARATILIŞ VE TÜREYİŞ

ÖNSÖZ

Bu, Türk destanıdır.

Bugün ileri bir dünyada, yeni ve her gün devleşen bir çarkın dişlilerinden biri olma yolunda didinen bir milletin temeli ve kökleri bu destanlardadır; nasıl öteki milletlerin temeli ve kökleri kendi destanlarında ise...

Bunun için bu destan, Türk Gençliğine ithaf edildi.

*
* *

Destanları tarif etmeye çalışan edebiyat tarihçileri, umumî olarak bir çığa benzetirler. Bir dağ doruğundan kopan el kadar bir kar parçası, yamaç aşağı yuvarlandıkça nasıl büyür ve büyüdüğü nispette taze ve geçtiği yerlerden başka parçalar alıp çığlaşırsa destanlar da öyl'edir, derler.

Bu tarif, destanların, yazı diline geçirilinceye kadar şahıstan şahısa nakledilirken, hattâ yazı diline geçirildikten sonra bile, muhtelif zamanlarda ve muhtelif kimseler eliyle yazılıp basılırken motif olarak, üslûp olarak ve hattâ muhteva bakımından yer yer değişmesi ve muhakkak ki yeni ve güzel ilâvelerle zenginleşmesi demektir.

Bizim destanlarımızda da bu, böyle olmuştur.

Fakat bizim destanlarımız tam bir gelişmeye, tam bir çığlaşmaya ulaşamamış, edebiyat tarihçilerinin tarifindeki benzetmeye göre, çığlaşma, yamacın bir yerinde duruvermiştir. Buna, duruvermiş dememek lâzım. Kendileri için en uygun yurdu ve medeniyeti buluncaya kadar hep yeni yurtlar ve yeni medeniyetler peşinde koşan milletimiz, bu kaynaşma ve yükselme çağlarında, bana öyle geliyor ki, destanlarımızı yeni baştan yaşamış yahut da destan motiflerimizi yeni yurtlarının ve yeni medeniyetlerinin hususiyetlerine göre değiştirmiştir.

Anadoluda hâlâ bu motifler, birbirine yakın küçük değişmelerle, birer inanış halinde yaşamakta, esrarlı havalarını, bölgelere göre değişik de olsa, muhafaza etmektedir. Işık, ağaç, dağ, ihtiyar, su, at, kurt, genç kız, taş motiflerinin, destanlarımızın kaynağına yakın canlılıkta yaşamakta olması, beni, İstanbulda farkında olmadan yaşadığımız tarih gibi, yine farkında olmadan destanları yaşamakta olduğumuz inancına götürdü. Bu inancın tesiri altında şöyle düşündüm: Yaratılış, Türeyiş, Göç, Bozkurt, Oğuz Kağan, Şu ve Ergenekon destanları da, Battal Gazi ve Köroğlu destanları gibi aralıksız olarak ağızdan ağıza nakledilse idi nasıl ve ne gibi bir değişikliğe uğrardı' ve bu gün bu destanlar, yazı diline geçirilse idi nasıl yazılırdı?

Yaratılış ve Türeyiş adını verdiğim Türk Destanı'nı yazarken hareket noktam bu sorunun cevabını aramak oldu.

Bugüne kadar yapılmayan, hattâ denenmeyen bir şeyi yapacaktım; yazacağım eser her şeyden evvel öncü olacaktı. Örnek alacağım başka bir eser yoktu. Destanların manzum olarak yazılması gerekiyordu; fakat yarısından çoğunu dolaştığım Anadoluda masal ve destan anlatanlar, manzum söylemiyorlar, daha çok iç seslerin kafiyesinden faydalanıyorlardı. Eskilerin seci' dedikleri bir üslûbu, zaman zaman manzum kısımlar söylemekle zenginleştiriyorlardı. Ayrıca kelimeler, yani dil, konunun gelişmesine göre değişik oynaklık kazanıyor, meselâ bir tabiat tasvirindeki kelimelerle, bir genç kız veya bir yiğit tasvirindeki - veya bir at tasvirindeki - sıfatlar yerine göre yumuşayıp sertleşiyor ve isimler, sıfatlara hattâ zarflara göre başka mânâlar kazanıyordu. O halde, ben de bu dili ve bu üslûbu, bu şekli kullanacaktım. Yaratılış ve Türeyiş'i manzum olarak yazmak daha kolay iken, vazgeçtim.

Türk Dili'nin destanlara yakışır bir gelişme gösterdiği; başlangıcından bu yana büyük şair ve yazarlarımızın dilinde türlü üslûp hususiyetleri ile yoğrulup piştiği muhakkak idi. Gelişme durumuna bakılırsa, bu dilin ve üslûbun destan motiflerimiz ile at başı beraber yürümesi gerekiyordu. Dil, üslûp ve motifler, halis kan bir atın dimdik, genç ve göz alıcı bir çift kulağı gibiydi; birbirinden ayrılamazdı. Yaratılış ve Türeyiş'i yazarken bu hususiyeti de göz önünde tutmam; dil,

üslûp ve motif kaynaşmasını, başlangıcından bugüne, tabiî bir akış içinde hususiyetleri belli olmak şartıyle vermem icabediyordu. Ara yerlere sık sık koyduğum genç ve yeni cümleler ve motifler, - çağdaş şair ve yazarlardan alınma olduğu gibi Dede Korkut'tan bu yana yaşamış şair ve yazarlarımızdandır da - yukarda bahsettiğim şart ve icabın gerektirdiği bir dün ve bugün kaynaşmasını temin edebilmek içindir.

Fakat bunlarla mesele halledilmiş olmuyordu. Destanın bir bütünlük içinde anlatılması lâzımdı; Yaratılış ve Türeyiş de bir birlik olmalıydı. Fransızların Chanson de Roland'ını. Almanların Nibelungen'ini, Finlilerin Kalavela'sını ve Firdevsî'nin Şehnâme'sini düşünüyordum. Eğer, sadece Yaratılış Destanımızı veya Türeyiş, Göç, Bozkurt, Oğuz Kağan, Şu veya Ergenekon destanlarımızdan birini yazmak istemiş olsaydım bütünlüğün sağlanması çok kolay olacaktı. Benim istediğim, yedi ayrı ve büyük destanın, bir tek Türk Destanı haline getirilmesiydi.

Fakat, millet olarak tarih içinde yaşayışımızın ayrı ayrı yönleri ve yüzleri olmalarına rağmen, bizim bu yedi destanımız, aralarındaki zaman farkı ile birbirinden hayli ayrılıyordu. Motifler, gaye ve bir kısım hususiyetler aynı olduğuna göre bütünlüğü ve destan birliğini bir tek şekilde, zaman farkını düşünmeyip, destanların oluş sıralarını kendime göre değiştirmek suretiyle temin edebileceğimi anladım ve bu yolu tercih ettim.

Lûtfen dikkat edilsin; ben edebiyat tarihçisi değilim. Tarih kitabı da yazmıyorum. Ben, yirminci asrın bir Türk yazarı olarak, en az yirmi beş asırdır varlığını yer yüzüne kabul ettirmiş olan milletimin heyecanını ve haşmetli tarihini içinde duyup yaşayan bir Türk yazarı olarak Türk Destanını, kendi milletimin destanını yazıyorum. Asırlardır bu zengin kaynağı bütün hususiyetleri ve zenginlikleri ile, ilmî yönden hiç bir edebiyat tarihçisi ele almadıysa kabahat benim değil.

Bugünün Türk Destanını yazabilmek için bütünlüğü ve destan birliğini sağlamak maksadıyle yedi destanın oluş bakımından aralarındaki zaman farkına ehemmiyet vermediğim gibi, bilhassa Yaratılış destanı ile Türeyiş destanı'nda geçen isimleri de değiştirdim. Bu ikinci değiştirmeyi rahmetli hocam Prof. Reşit Rahmeti Arat Bey haklı olarak istemişti. Bu iki destanın insan

isimleri muhakkak ki Çin kaynakları tarafından yazı diline geçirilirken, Çinlileştirilmişti. Meselâ: Mangdaşire, Meytere, Po-do-sün-ko, Şalyime gibi. Rahmetli hocamın da tasvibi ile Türk destan kahramanlarının gerçek kimliklerini tesbit etmiş olmak için Çinlileştirilen bu isimleri Gök Oğul, Ulu Kişi, Gün Aşan, Alma Ata yaptım.

Nihayet dinî unsurlar ve rivayetler meselesi ortaya çıktı! Millet olarak yeni ve yüce bir dinî kabul edip Müslüman olmuştuk. Yaşayışımız, duyuşumuz, düşünüşümüz gibi destanlarımız da bu yeni ve yüce dinin tesiriyle değişmişti. İslâmiyetten sonraki rivayetleri alıp işlersem, İslâmiyetten önceki zenginliğimize kıymış olacaktım. İslâmiyetten önceki rivayetleri İslâmiyetten sonrakilerle birleştirmeye çalışırsam, İslâmî akîdelere uymayacak ve sırıtacaktı. Bu yüzden, İslâmiyetten önceki rivayetleri tercih ettim.

Niyetim, bizim, millet olarak bir başka bakışımız, bir başka düşünüşümüz, gülüşümüz ve ağlayışımız, kısaca bir başka yaşayışımız olan İslâmiyetten sonraki rivayetleri de ikinci ve ayrı bir kitapta anlatmaktır.

Düşünülmeli ki ilmin sustuğu bir zamanda; fiziğin, kimyanın, hattâ biyolojinin, mantığın ve felsefenin sustuğu bir zamanda da insanlar vardı. Bir K a o s ' tan kurtulmanın veya Kaos'un içinde bile var olan bir n i z a m ' ın ittiği yarı müsbet bir idrak henüz teşekkül ediyordu. Böyle bir ânda zaman, bugünkü korkunç gizliliğinden de korkunç olur ve ilmin sustuğu yerde sadece zaman konuşur; her şeyden çok, her şeye hükmeder.

İnsan, gücünü, sadece yaşama ve koruma uğruna sarfederken ister istemez, bilerek veya bilmeyerek zamanla da mücadele etmek, uğraşmak zorundadır. Bir yandan yaşama ve korunma uğruna sarfettiği beden ve fikir gücünün gelip bir noktada sıfırlaşması; öte yandan zamanın o korkunç gizliliğinin her gün bir yeni bilinmezlik ve bir sürü şaşkınlık ve hayranlık şeklinde tecellî edişi insan muhayyilesini zorlamaya başlar. Burada, artık, ilmin mevcut iptidaî kabukları da muhayyilenin emrine girmiş, insan, psikolojisi ve bu psikolojinin bunalışları ile başbaşa kalmıştır.

Bu, bir "yaratma ânının" bir yüzüdür. Öteki yüzünde, ferdin psikolojisinden, kendi de farkında olmayarak başka psikolojilerin lehine bir fedakârlığı vardır. Diyebiliriz ki, başka psikolojilerin lehine olan bu fedakârlık olmasaydı destan dediğimiz ve bugüne kadar geçmiş günlerin maşeri bir vicdanı ve şuurundan başka bir şey olmayan bir "muhassala" var olmayabilirdi.

Fert, kendi psikolojisi ile başbaşa kalıp bu psikolojiyi yaşarken başka psikolojilerin lehine bir fedakârlıkta bulunmuşsa bunda bir başkalarını düşünme endişesi değil, bir mecburiyet aramalıdır. Klan veya Sop'un henüz teşekkül etmeye başlayan töreleri, bir başlangıç halinde bulunan gelenekler: ailenin büyüklerinde henüz canlılığını koruyan hatıralar, belli başlı mecburiyetlerdir. Karşılıklı kuvvetlerin dengeleşemediği o devirlerde, her yeni nizama olduğu gibi - biraz da kaos tan kurtulabilmiş olmanın korkusuyle - bu mecburiyetlerin tatbiki ve devamı için en sert tedbirlerin gerekliliğine inanıldığı ve güvenildiği düşünülecek olursa, ferdin kendi psikolojisinden yaptığı fedakârlığın sebebi ve yönü kolayca anlaşılabilir.

Bunun yanında ferdin, yaşadığı coğrafyanın ve iklimin de düşünülmesi lâzımdır.

Bir var oluş devri yaşayan coğrafya ve iklim, ferdi, teklikten ikiliğe, üçlüğe, kısacası çokluğa götürmüş ve bu çokluğun mecburiyetlerini kendiliğinden kabul ettirmiştir. Alışılandan biraz fazla bir gök gürültüsü, âfet halini alan bir yağmur ve dolunun, hattâ küçük bir yıldırım belirtisinin bile, bugünün, o devrin insanlarına göre çok üstün insanını dahi bir yüce - yahut bilinmez - kuvvete doğru ittiğini, o kuvvetin yar dımına sığınmaya götürdüğünü biliriz. Bir kaos, veya kaos sonu coğrafyasının ve ikliminin gök gürültüsü, yağmuru ve yıldırımı, muhakkak ki çıldırtıcı idi ve izahsız olduğu, hattâ Tanrı inanışının teşekkül alternatifinde büsbütün insanı bunalttığı düşünülecek olursa insan oğlunun aczinin korkunç iç dramını ifade ediyordu.

Destanlar, asırlardan da önceki günlerin coğrafyasında ve ikliminde yaşayan kimselerin duyuş ve düşünüşüdür; bugün, o günü yaşamıyoruz... ama bugünkü duyuş ve düşünüşümüze bir gizli ışık vuruyorsa, kaynağı o günlerdedir.

İstiklâl Savaşımızı yaşamış olanların destanları bizden daha iyi anladıklarında hiç şüphe yoktur.

*

* *

Millî Destanların, sanat adamlarınca yeniden ele alınışı, yeni bir biçim ve anlayış içinde yeniden yazılışı türlü şekillerde olabilir ve bu yüzden de tenkid edilebilir. Bu, sanat adamlarının sanat güçleri ile yakından ilgilidir. Türk Destanı ise, benim gözümde ve düşünüşümde, işte şu elinizdeki kitaptır. Eserin, millî destanlarımızı en mükemmel şekliyle dile getirdiğini iddia edecek değilim. Ama, bundan önce hiç bir şey yoktu; tıpkı, "yer yer değil iken suyun su" oluşu gibi. Bununla beraber, benden sonrakilere belki küçük bir ışık, bir örnek olur diye düşünüyorum.

Bu destanı 1949 yılında düşündüm. O zaman on yedi yaşımda idim. O yaşların heyecanı içinde piyes olarak hazırladım, fakat istediğim bütünlüğü sağlayamadığım gibi, piyes olarak hiç bir değeri olmadığını da anladım. Ve o günden sonra Anadolu'yu dolaşmayı, yaşlı masalcıları bulup onların ağzından, bildikleri masal ve destanları dinlemeyi en uygun yol buldum. Nihayet, 1963 yılının ağustosunda yazmaya başladım. Altı ay sürdü. Gece ve gündüz altı ay süren bu yazış sonunda, türlü biçimlere girdi; benimsediğim ve sevdiğim, şu elinizde olanıdır. Yüreğimde, bir büyük mâbedin içine ilk girişin o ürpertici heyecanı ve korkusu var. Mâbedi, gerçek yönü ve yüzüyle, olanca haşmetiyle size veremediğimi biliyorum.

Fakat bir ışık bu... küçücük bir ışık!

Bu ışığı, haşmetini ve kaygusunu yüreğimin başında duyduğum milletimin asîl gençlerine; bilhassa, soyunun sıcak, içli, güzel heyecanları dururken soğuk, kuru ve sonu köleliğe varacak olan uzak ve yabancı heyecanlar peşinde heder olan çocuklarına armağan ediyorum.

1 Haziran 1969 Etiler

Yer, yer değilken su, su idi; başka bir şey yoktu. Bir uçsuz bucaksız su; bir dolu su dört bir yanı doldurmuştu. Bir su ki yılan içse ölümsüzleşir, bir su ki ölü çıyan içse dirilir; zerre zerre ışık, zerre zerre hayat kımıldar.. bir büyük sessizlik içinde ulu, bilinmezlikle buğulu ve kaynaşmalar, ürpermelerle dolu bir su.. ve lâkin, bir hayırsız su aynı zamanda; hiç bir işe yaramaz, dipsiz; cümle güzellikten nasipsiz, bir ürpertici su.. yalnız; yapyalnız bir su!

Belki, yılan bile ölümsüzleşecek bu sudan içse ve var olsa ama yılan da yok; diri değil, ölü çıyan bile yok. Bu yokluk içinde bir Tanrı, Kara Han; bir de bu su. Tanrı Kara Han bu yalnız su üstünde beyaz bir iri kaz olmuş uçuyordu.

Buğu buğu su, bir görünmez kaynama içinde, olanca rengi ve o sonsuzluk kokan büyülü kokusuyla, beyaz, bir iri kaz gibi uçan Kara Hanı eğlendirmek için var gücüyle uğraşıyordu. Ama su yalnız, Tanrı yalnız. Ne bir ses, ne bir nefes. Duyulan sadece bir uçsuz bucaksız ummanın sessizliği ve Tanrı Kara Hanın kanat çırpışlarıydı. Öldürücü bir yalnızlık ve bomboşluk, bir dolu su yalnızlığı ve bomboşluğu; ipince, sımsıcak buharlaşıyor ve su, çekilmez ağırlığından da ağır bu yalnızlığı ve bomboşluğu Tanrı Kara Hanın yüreğine dolduruyordu. Bir zaman gelecekti, belki, Tanrı Kara Hanın avuçlarında ve kanatlarının altında sımsıkı sakladığı zaman bile, kendi hürriyetini isteyecekti; zaman suya hük-

medecekti ve su, zamanın öldürücü tahakkümünden korkup eriyecekti; su da yok olacaktı. Sonra?..

Sonrası bir hiçlikti; türküsüz, aşksız, sevgisiz bir yokluktu. Ölümcül bir titreşimin bağsız ve kopuk zencirleriydi ve halkalar, suda halkalar, bir düzensiz dağınıklık içinde hep kaçacaklardı. Nereye? Sonu olmayan bir suyun sonsuzluğunda dağılan halkaların kaçabileceği tek yer zaman olacaktı ve zamanın içi de dışı gibi katı, dışı gibi acı ve merhametsiz, "bir kanlı gül ağzında ve mey kâsesi elde[1]" sarhoş uçurumlardan da beter derinleşecek, derinleşecekti.

Tanrı, Tanrıyken bile korkuyordu...

Bu derinliklerden, bu suyun altındaki görünmezliklerden, sarhoş ve büyülü görünmezliklerden ve bir de suyun üstündeki yalnızlıktan korkuyordu. Uçmak?.. durup dinlenmeden, bir yere konmadan, durup bir yerde bir parça soluk almadan; güvenip bir yere sıkı sıkıya sarılamadan uçmak? Dostsuz, arkadaşsız, can yoldaşsız ve sırdaşsız uçmak?. Tanrı, Tanrıyken bile ürperiyordu...

Ürperiş suya geçti ve sular, yandı önce, sonra karardı. Bir depreniş oldu, bir kımıldanış; sular büklüm büklüm büküldü, kıvrım kıvrım kıvrıldı; kabardı.. bir dökülüş döküldü ki Tanrı Kara Han:

"Keşke ürpermeseydim; ben Tanrıydım keşke korkmasaydım" diye düşündü.

O ulu su, bir süre, durulmadı; için için kaynadı ve kabına sığamadı.. orta yerinden yarıldı ve derinden tâ derinden bir ses, sanki nefes, sanki nefes-

---

1 Yahya Kemal — Ses.

ten de pes bir ninni yumuşaklığıyla suda yunup arınarak yükseldi:

"Kara Han!. Tanrı Kara Han.. Kara Han!" dedi.

Su, o hercümerç içinde bu sesi sonsuzluğa ulaşıncaya kadar yaydı. "Sana teklik yaraşır; Tanrıya teklik gerek!.."

Tanrı Kara Han, ürpererek, bir daha suya baktı; sesi daha iyi duymak için, kanatlarını gererek, su yüzüne indi. "Kimsin?" diye gürledi. "Ben Tanrıysam ya sen nesin? Ya nerdesin, nerdesin?"

Gerilen kanatlarının altından ve avuçlarından, sakladığı Zaman, bir ferman ve bir aman bile dilemeden fırlayıp kaçtı. Bu, bir hürriyetin başlangıcıydı ve su, Zaman'ı, bir hükümdar gibi karşıladı. Zaman, suya, en dayanılmaz yakınlığıyla bağrını açtı. Ol saatte yarılan su bir kerre daha dalgalandı. Ak Ana, dalgaların arasından nazlı bir boyun büküş ve bir göz süzüşle, suyu ve Zaman'ı aydınlatan bir güzellik içinde ortaya çıktı. Sular duruldu. Zaman sustu. Tanrı Kara Hanın ağzı bir karış açık kaldı: bu, neme ne bir güzellik idi ki yalnızlık bile büyülenmişti ve neme ne bir süzülüştü ki sonsuzluk daralmıştı? Birden deliren su kuzulaşmış ve Tanrı Kara Han bir güçsüz kişi gibi bakıp şaşmıştı?

"Kimsin?" diyebildi, "Ben Tanrıyım, seni bilmem gerekti bilmiyorum. İn değilsin cin değilsin kişi hiç değil.. nesin ya sen nesin; nerelerdesin?"

Gülüşlerin en güzeli bir gülüş ve büyülenişlerin en lezzetlisi bir büyüleniş.. o ânda Ak Ana ile Tanrı Kara Han arasında sadece bu gülüş ve bu büyüleniş vardı; bir de su... Sonsuzluk ve Zaman yoktu.

Ak Ana: "Ben Ak Anayım; suların perisi, senin bir kulunum. Bir can sıkıntısı ve bir yalnızlık içindeydin, beni unuttun" diye konuştu.

Tanrı Kara Han bin çamçak sücü içse bu kadar başı dönmezdi, sarhoş olmazdı. Ne var ki Ak Ana bin çamçak sücüden de; on kere bin çamçak kımızdan da çok baş döndürücü idi; güzeldi. Sesi ılık, okşayıcı bir yeldi; bir ilkyaz meltemiydi. Susan, sustukça şaşan, şaştıkça büyülenmiş bakan Tanrı Kara Hanı, sudan daha ışıklı, Zaman'dan daha ürpertici gözleriyle süzen Ak Ana, konuşmasına:

"Tanrısın; can sıkıntısı ve yalnızlık içinde olmasan da, peri bile olsa kullarından herhangi birini unutabilirsin" diye devam etti. "Ben, senden önce yoktum: kendi dünyamdaydım. Gördüm ki sen yalnızsın; ölümün ne olduğunu bile bilmeyen senin için ölüm, yalnızlık demektir. Gördüm ki can sıkıntısı içinde bunalıyorsun. Korkunun ne demek olduğunu bile bilmeyen senin için korku, can sıkıntısı demektir.."

Tanrı Kara Han: "Konuş!" diye haykırdı "daha konuş! Sen konuştukça yalnızlık suyun buharlarında eriyor. Sen konuştukça gönlümün ferahladığını hissediyorum; can sıkıntısı suda ve gözlerinde güzelleşiyor konuş!"

Ak Ananın sesi tatlıydı ama dili acıydı:

"Tanrısın! Tanrıya teklik gerek doğru ama teklik, yalnızlık ve can sıkıntısı demek.. biliyorsun."

Tanrı Kara Han hep Ak Ananın konuşmasını istiyordu; Ak Ana susunca, bu güzel konuşma hemen bitmesin diye derhal cevap verdi:

"Tanrıyım Tanrılığına evet Tanrıyım; ama nerde, Tanrı diyenim nerde; hani bir bilenim nerde beni bilenim nerde? Kalın mı kalın bir su var altımda, derinliğini düşünmek bile istemem. Üstümde hiç bir şey yok; bomboş. Uçsam.. uçuyorum konacak yerim yok; dalsam.. dalıyorum duracak yerim yok. Nerde kaldı benim Tanrılığım cevap ver! Seni görünce, avucumda sakladığım Zaman'ı da kaçırdım. Bir su ve bir de Zaman; sonra bir de ben! Hepimizin üstünde: Su'yun, Zaman'ın ve Ben'im üstümüzde ise bir çenber gibi yalnızlık!.."

Ak Ana: "Yarat..." diye fısıldadı. Sular, bir nazlı ürperişle ürperdi; Zaman, bir gizli lezzetle titredi ve yalnızlık, o ürperişle bu titreyiş arasında ezildi. "Yalnızlıktan kurtulmak istiyorsan yarat!.."

Ak Ananın sesi bu kere, kadınca değildi. Bu seste bir umman konuşuyordu; bir Zaman konuşuyordu.. uğul uğul dört bir yanda yankılandı.. suda, zamanda ve Tanrının kanatlarında bir alev ateş olup yandı: "Yarat!. Yarat!. Yarat!."

Sular dalgalandı yine; o ân bir yaman ândı, dalgalanan sular kendi içinde sanki yandı, sanki yundu arındı; Ak Ana geldiği gibi gitmişti. Dört bir yan durmadan inim inim inliyordu: "Yarat!. Yarat!. Yarat!.."

Tanrı Kara Han, Er Kişiyi yarattı.

***

Yer, yer değilken su, su idi ve bir iri kaz, sıcak, sütten de beyaz; bir de kara kaz, soğuk; kıştan da ayaz.. yan yana ve bir boşlukta su üzre ve hevâ içre yüzüyorlardı.

Toprak, yoktu; güneş, yoktu; gün, yoktu. Ay yoktu daha yıldızlar yoktu; samanyolu ve aydınlık hiç yoktu. Sadece bir su vardı altta ve üstte iki iri kaz — biri sütten de beyaz — salınıp yüzüyorlardı; kol vurup geziyorlardı. Tanrı Kara Han ile Er Kişi, birbirlerine yoldaş, iki yakın arkadaş olmuşlar, mevcut dünyalarında mutlu, gelecek zamanlardan umutlu olarak, konuşmadıkları zaman bile içten içe gönüllerindeki sevgiyi, o sevginin ve o dostluğun sıcaklığını seziyorlardı. Hal böyleyken nedense birden bir şey oldu; Tanrı Kara Han, yanında, az aşağısında uçan Er Kişinin gönlünde bir bulanık bulutun toparlanıp kararmağa başladığını hissetti. Yüreğine bir kaygu düştü; tasalandı. "Yaratmasaydım bunu" diye düşündü "daha mı iyi olurdu ki? Yalnızlık, bir Er Kişiden daha mı kötüydü?"

Tanrı Kara Han böyle düşünürken Er Kişi de, bir olmaz düşüncenin ardında o kaz beynini yoruyordu. "Niçin hep alçaktan uçuyorum? O Tanrıysa; beni O yarattıysa bu sonu gelmez tahakküm, bu bitmez tükenmez zillet niçin? Bile uçmak dururken, eşitlik dururken şu üstünlük ve bu alçalış neden? Sevmek ancak eşitken güzeldir; hürken. Ve dostluk ancak bileyken! Ferman Tanrınınsa sular benimdir!"[1] Böyle düşünen Er Kişi Tanrı Kara Hanın içinden geçenleri dahi bilmeden, sezemeden; uyuşmuş bir beynin gururu içinde Tanrıdan ayrılıp suya doğru çivileme indi. Bu iniş öyle birdenbire olmuştu ki Tanrı Kara Han bu deliliğe durup bakmaktan başka bir şey yapamamış ve Er Kişinin suya gömülüp boğulmasını hüzünle beklemişti. Fakat Er Kişi

[1] Ferman padişahın dağlar bizimdir — Dadaloğlu.

daha suya değer değmez usta bir dönüşle kanat kırmış ve suyu sıyırıp yukarı fırlamıştı. Hızından sular köpürmüş ve birkaç damla su sıçrayıp Tanrıyı, o lekesiz, saf, tertemiz sütbeyazlığı ıslatmıştı. Tanrıya danışmadan, ondan izin almadan suya atlayış ve değmeden yükselişteki ustalık ve Tanrının sütbeyazlığını ıslatmak, Er Kişiyi bütün bütüne gururlandırmıştı. Şimdi, kas kas gülüyordu. Bir yandan da: "Tanrı!." diyordu; "Tanrı, gördün işte ben senden daha güçlüyüm. Senden izin bile almadan dilediğimi yaptım ve seni sırılsıklam ıslattım..."

Tanrının sütbeyazlığına konmuş iki benek leke gibi duran ve bir silkinişte düşebilecek olan su damlacıkları Er Kişinin gözünde büyümüştü; Tanrıyı sırılsıklam ettim diye öğünüyordu. Bilmiyordu ki her öğünmenin, boş yere her öğünmenin sonu bir kötü dövünmedir. Daha birçok şeyi — ve Tanrının gücünü — bilmeyen Er Kişi, bu kadarını yaptım, dahasını da yaparım; Tanrının ötesine çıkarım ve orada, Tanrıdan daha yüksekte yeni bir Tanrı olarak uçarım, diye düşündü. Düşündüğünü de hemen yapmak istedi fakat Tanrı, daha Er Kişi düşünürken, onun kanatlarından uçma gücünü almıştı; böylece Er Kişi kopkoyu bir karanlığa dalmıştı.. farkında değildi. Uçmak, daha yükseklere, Tanrının da üstündeki yüceliklere çıkmak diledi; kanat çırpmak için niyetlendi. Fakat bir kurşun; ağır, hantal, kapkara ve donmuş bir kurşun gibi sulara düştü; yükseleceği yerde düştü, yükselemedi. Düşünce, suyun yüzünde de kalamadı; battı. Ne yaptıysa yaptı, beceremedi. Sonsuz su, onu yuttu. Umman, ne aman dinledi ne ferman; ve Zaman bütün öldürücülüğüyle suyun içinde

Er Kişiye çullandı. Er Kişi boğuluyordu; yaptığına pişman oluyordu. "Tanrım!" diye ağzını açmak istedikçe su ağzına ve ciğerlerine, korkunç ve uğultulu doluyordu. Can korkusu içinde: "Tanrım!" diye bağırabildi "Tanrım!. Yüce Tanrım sen gerçekten ulusun, ben bilemedim, beni bağışla; bir daha seni, bütün ömrümce alkışlıyacağım."

Tanrı Kara Han: "Çık!." dedi; "Yüksel..."

Suya da: "Boğma!." diye buyurdu.

Er Kişi, suyun derinliklerinden suyun üstüne doğru yükseldi; su, onu boğmadı. Fakat Er Kişi artık uçamıyacaktı. Kanatları ıslanmıştı ve uçmak yerine bir uykulu ağırlık, ıslak kanatlarına gelip konmuştu. Su ise onu taşımıyordu. Bir ân gelecek, yine batacak, yine suyun derinliklerinde boğulacaktı. "Bana bir yer yarat ey Tanrı!." diye inledi; "Sudan korkuyorum. Beni o karanlık bağrına alıp yutacak veya gün gelecek beni kaldırıp bir köşesine atacak. El kadar olsun bir yer yarat üstüne basayım; korkuyorum."

Tanrı, bir kere daha buyurdu: "Sağlam bir kaya olsun!"

Buyruk, suyun en derin yerine indi; orada, Ak Ananın kulağına vardı. Sağlam bir kaya Ak Ananın ellerinde büyüyüp suyu yardı; su üstünde yükseldi. Er Kişi sağlam kayanın üstünde oturdu; çevre yanı su dolu bir sıkıntılı âlemin sessizliğini seyre daldı. Suyla Tanrı arasındaki bir yükseklikte, ne Tanrı ne de su olamamanın acısı, yüreğine bir korku saldı. Ya Tanrı uçarken, birden, bir kötülük bile düşünmeden, ona, kanadının ucuyla dokunuverirse? Ya

suya düşüverirse? Su sinsinin biriydi, biliyordu. Su, bir cıvıktı güvenilmiyordu; boğuveriyordu. Bir de buradan, bu kayanın tepesinden, o su alçaklardayken, öyle güzelken ve bu güzellikle gözlerini kendine çekerken burda oturmak — uçmak da elinden alınmışken uçmadan durmak — Er Kişiyi deli ediyordu. Bu su böyle olmasaydı.. bu, uğultulu sessizlik böyle dört bir yana dolmasaydı. Bir dünya uzasaydı, şu kayanın eşi bir dünya; — katı olsun tek — moru, yeşili, alı alacası delice bir dünya. Bu Tanrı böyle uçmasaydı. Tepesinde böyle uçmasaydı ve bu büyülü deli dünya her nefesinde aklına gelmeseydi...

Tanrı Kara Han, daha o ân, Er Kişinin gönlünden bunlar geçerken Er Kişiye buyurdu ki, Er Kişi suya dala ve bir avuç toprak çıkara.

Er Kişi korka korka suya daldı. Suyun dibinde, bir bilmediği renkli ışığın, bir bilmediği düzlüğü yumak yumak, topak topak aydınlattığını gördü. Işık, Tanrının gözleriydi; o ışığın aydınlattığı şey ise toprak!

Er Kişi bu topraktan bir avuç aldı. Sudan çıkıp Tanrı Kara Hana götürdü. "İşte" dedi; "Buyruğun üzre getirdim. Bana o suyun dibindeki düzlükten yarat ve beni yarattığın bu düzlükte yaşat! Sen Tanrısın; gücünü yeni bildim."

Tanrı Kara Han Er Kişiye: "Toprağı fırlat!" dedi. "Suyun yüzüne at!"

Er Kişi, Tanrı Kara Hanın yardımıyla ve izniyle, avcundaki toprağı suya serpti. Tarlaya serpilen tohumlar gibi suya dökülen toprak, büyüdü. Suyun orta yerinde bir düzlük, gözalabildiğine yayıldı. Suyun ve toprağın kaynaşmasından bir gürültü duyul-

du. Er Kişi, umman çöküyor; derin, sonu görünmeyen derin bir boşluk cümle suyu içine çekiyor, boşalan suyun yerine toprak, kaskatı, yalansız ve dolansız oturuyor sandı. Sevindi; içi içine sığmadı. "Tanrım!" diye haykırdı. "Tanrım; sen gerçekten de ulusun. Sana tapıyorum!"

Tanrı, bunun üzerine: "Öyleyse bir daha dal!" diye buyurdu; "Ey Er Kişi suya bir daha dal ve yine bir avuç toprak al!"

Er Kişi, suya serptiği toprağın büyüyüşünü görmenin hayranlığı içinde gerçekten sarhoştu; cümle kötülükler gönlünden silinmişti. Görünmeyen, olmaz sanılan şeyler gözünün önünde oluyordu. Nasıl sarhoş olmasındı ki dolmaz sanılan bir boşluk doluyor ve çevre yanı sarmış olan sağırlık ve duygusuzluk, kendi kendinde bunalıyordu. Bu aşk içinde, Er Kişi, bir tutulmaz kurşun hızıyla yine suya daldı; dibe, o ışıklı yumak yumak toprak düzlüğe vardı. Avuçları toprağa değdiği ânda, bedeninde, bütün suyu dalgalandıran bir titreyiş duydu. Bu, bir yaratma ânına ortak oluşun sarhoşluğuydu. Bu sarhoşluk Er Kişide, Tanrıdan da üstün olduğu zannını uyandırdı. Bir kere daha Tanrıyı unuttu. Orada: "Madem ki" diye düşündü; "Madem ki Tanrı bu toprağı, buradan kendi gücüyle alamıyor ve şimdiye kadar da alamadı da almak için beni göndermek lüzûmunu duydu, o halde ben Tanrıdan becerikliyim demektir. Bir şey ki beceriksizdir, O, Tanrı olamaz!"

Er Kişi, böyle düşündü. Böyle düşündüğü için de avucuna aldığı toprağı ağzına tıkabasa doldurdu. Sonra, yarım avuçtan da yarım toprak aldı, bunu, Tanrıya verecekti. Tanrı, bu yarımdan da yarım

avuç toprakla yarımdan da yarım bir dünya yaratırken o, Er Kişi, kendisi, tıkabasa bir ağız dolusu toprakla gizli ve Tanrınınkinden çok daha büyük bir dünya yaratacaktı. Tanrı, o yarım dünyasında oyalanırken Er Kişi gizli dünyasında gönül eğleyecekti.

Tanrı Kara Han, Er Kişinin elindeki, avucunun ortasını bile doldurmayan toprağa şöyle bir baktı ve sadece: "Serp!" diye buyurdu; "Bu, bir parçacık toprağı da suya serp!"

Sonra, Er Kişinin suya serptiği el içi büyüklüğündeki toprağa buyurdu: "Ey toprak büyü!"

Sonsuzluğu parçalanmış su bu buyrukla daralmağa, hürriyetine kavuşmuş ve bu hürriyette yarı tanrılaşmış olan Zaman, sararmağa başladı; toprak, büyüdü.. su'dan ve Zaman'dan öte büyüdü. Önce ummandı, sonra Zaman'dı; toprak, şimdi mekândı; Er Kişinin ağzında ise en son imkândı. Fakat o, Er Kişi, bu imkânı bencilliği yüzünden kullanamadı. Tanrıdan uzak bir yere kadar kaçıp, ağzının içinde büyüyen dünyasına bir ân önce kavuşmak istedi. Nereye gitse topraktı. "Bitse.." diyordu; "Ah bir bitse.." diyordu fakat "bitse.." dediği yerde bile toprak, büyüyordu. Daha kötüsü, Tanrıdan kurtulduğunu sandığı her yerde Tanrıyı görüyordu. Suda Tanrı vardı Zaman'da Tanrı. Toprakta Tanrı büyüyordu mekânda yine Tanrı. Er Kişiyi kendi dünyası, büyüyen ve Tanrı buyruğuna uyan toprak, neredeyse boğacak idi. Ama hâlâ, içinde bir arzu; kör, sağır ve bencil bir arzu Er Kişiyi Tanrıdan kaçırıyor, bir gizli dünyanın sahibi olmak deliliğine götürüyordu. Bir toprak katılığıyla katılmak ânındaydı ve Tanrı yine karşısında; bir iri kaz, sütten de beyaz ve merhametliy-

di. Er Kişiye acıdı. "Tükür!." dedi; "Kurtulmak istiyorsan tükür. Sen bir Er Kişi değil bir kötü kişisin. Ama suç sende değil. Ak Anaya uyup seni yaratmasaydım şimdi sen bu hırsı ve bu bencilliği duymayacak ve bana ortak olma sevdasına düşmeyecektin. Seni ben yarattım; yine ben kurtaracağım, tükür!."

Er Kişi tükürdü.

Dümdüz uzayan düzlükte tükrükler, büyümüş, kocaman pürüzler halinde dizildi. Güzelim düzlük; upuzun, gepgeniş, bir hürriyetten de güzel ve alabildiğine uzayan ve genişleyen ova çakur çukur oldu bozuldu. Çukurlarda çirkin bataklar, çirkin batakların arasında çürümüş, sallanan dişler gibi kel tepeler belirdi. Er Kişinin ağzından çıkan ve toprağa arsızca yapışan o çamurlu tükrük parçaları batak ve kel tepe olamadıysa, toprağı derinliğine ve boylu boyunca yaran bir uçurum olup derinleşti.

Er Kişi, boğulmadan kurtulmanın sevinci ile olanların farkında değildi ama Tanrı Kara Han, ancak Tanrılara yakışan bir hüzünle yüzünü buruşturmuş ve ıstırabla bakmıştı. "Bu toprağı senin huzurun ve mutluluğun için yaratmıştım. Sen, kendi bencilliğin için bu güzelliği bak ne hâle getirdin; beğendin mi?"

Er Kişi, bir kurtuluş sevincinin şımarıklığı içinde mârifetine baktı. Görünen, sadece kel tepeler, bataklar ve uçurumlardı. Eski toprağın o deli alacası, o alı ve moru, o yemyeşil huzuru ve saadeti bataklık çamurlarına bulanmış veya kel tepelerle dişlenmişti; uçurumlarla bölünmüştü. Böbürlenerek: "Ben, kendi dünyamı kendim yaratmak istedim." diye cevap verdi.

Er Kişinin bu cevabı Tanrıyı kızdırmadı ama bataklıkları ve kel tepeleri güldürdü; uçurumları utandırdı. Bu yetmiyormuş gibi Er Kişi yine konuştu: "Kendi dünyamın Tanrısı olmağı ve sana tapmamağı istedim. Benim gücüm senin gücün olmalıydı seninki benim değil!"

Er Kişi konuştukça yer utancından daha çok yarılıyordu; kel tepeler sıkıntıdan ırgalanıyordu; bataklıklar kıvranıyordu.

Tanrı, susuyordu...

O, bir Tanrıydı ve bir densiz kişinin, Er Kişi de olsa bir densiz kişinin, saçma sapan konuşmalarından, bir Tanrı alınmazdı.

Er Kişi Tanrının susuşunu güçsüzlüğünden sandı ve aldandı. "Beni sen değil seni ben yaratmalıyım. Seni, gökyüzünde bir boşluğa atmalıyım ve kendi dünyamda büyüklüğümle, cümle gücümle ve bütün üstünlüğümle kendi başına buyruk olmanın zevkını tatmalıyım..."

İrisiyle ufağıyla, suyuyla toprağıyla, kel tepesi ve batağıyla cümle yaratılan bir olup utandılar; yaratıldıklarına bin kere pişman olup yandılar yakıldılar. Hep bir ağızdan "Tanrım!." diye yakardılar; gamlı ve boyunları bükülü olarak Tanrıya sığındılar. "Tanrım bizi bağışla sen, Er Kişinin bu kem sözlerinden bizi esirge. Biz ondan değiliz o bizden değil. Bize doğru eğil Tanrım bize doğru eğil."

Bütün varolanlardan yükselen ve bir yalvarış uğultusu halinde Tanrıya kadar gelen bu sözler Er Kişinin kulaklarını tırmaladı. Bir yalnız kalışın, bir tuhaf utanışın acısı korku olup yüreğine çakıldı. Soluyuşunda korku, bakışında korku, önce kararan

sonra sararan kara sarı yüzünde korku vardı; öylece çakılıp kaldı. Er Kişi bütünüyle bir korku oldu ve ister istemez, gözleri, bir kendini bilmezlik içinde, Tanrının sütbeyaz kanatlarına takıldı.

"Niçin korkuyorsun?"

Tanrı Kara Han, rengi gibi sütbeyaz, sıcak, yumuşak konuşuyordu. "İşte yaratmak istediğin Tanrı; sana engel olmadım. Bıraktım ki kendinle kalasın ve gönlünce ne dilersen onu bulasın. Sen, kötülük düşündün; kötüsün!.."

Son bir direnişle Er Kişi: "Hayır değilim" diye inledi. "Kötü değilim. Beni yaratan sensin. Kötüysem, kötülüğündendir. İyiliğinden niçin vermedin? İyiydin de bütün iyiliğini niçin kendine sakladın? Söyle.. Tanrısın Tanrıca söyle!"

Bu, bir başkaldırıştı; bir isyandı. Ne var ki yeni başlamamıştı. Er Kişi yaratıldığındanberi böyleydi, böyle olmuştu; Tanrı biliyordu bunu. "Benimle bileydin.." dedi. "Bile uçuyordun. Niçin üste çıkmak ve orada uçmak istedin? Seni kötü yapan ben değilim kendinsin; işte Tanrıca konuşuyorum."

Bir ölü sessizlik oldu. Varolanlar — mevcûdât — sanki olmamıştı, eskisi gibi su idi her yan, eskisi gibi sessiz yalnızlıktı, işte öyle bir sessizlik oldu; hattâ sessizlik de yoktu, çevre bir hoştu.. sanki bomboştu; sonra, yine Tanrı konuştu: "Şu toprağın altında yine su, suyun altında toprak var; toprağın altında dahi su. Sen, orada kalacaksın; bu sana bir cezadır, cezanı bulacaksın. Karanlık ve dünyasızlık senin dünyan olacak; bütün ömrüne, gözlerine ve kulaklarına ve yüreğine sadece karanlık dolacak. Biz,

böyle istedik! Bunu böyle diledik! Duy!. Ve uy.. buna uy!"

Tanrı sustu. Daha susar susmaz Er Kişi kendini toprağın ve suyun en derin katında, karanlıklar ülkesinde buldu. Gözün gözü görmediği, dizin dizi bulmadığı; elin ve ayağın bir işe yaramadığı bir ülkeydi. Karanlık, yalnızlıklarca uzuyor; yalnızlık, karanlıklarca devleşiyordu.

Er Kişi, karanlıklar ülkesinde kararıp, yüreği daha kara; kapkara gecelerden de koyu zindan gibi kapkara kararırken, yukarda, toprağın üstünde bir dalsız ağaç büyüyordu. Dalsız budaksız, filizsiz ve yapraksız bir iri, dallarının her biri bir kocaman heybetli ve bir tuhaf ağaçtı. Tanrı Kara Han, bu ağacı beğenmedi: "Dalları olmayan bir ağaca bakmak hoş değil" diye buyurdu. "Bir ağaç, dallı olmak gerek.. budak, yaprak ve ince yeşil filizlerle donanmış gerek. Bu ağaç böyle olsun; bu kupkuru gövdeye dal dolsun budak dolsun.. yaprak ve yeşil filiz dolsun; tîz.. dolsun!"

Tanrı Kara Hanın buyruğu üzre bir ânda ağaç, söylenenlerle doldu. Bu, bir doluştu Tanrı gözünden ışıklanıştı ama ne ışıklanıştı ne hoştu? Dille târif edilmez, sözle anlatılmazdı.. ne dense boştu. Dokuz dal vardı; bu dokuz dalın üçü Doğuya üçü Batıya uzanmıştı; ikisi Güneye dönmüş, Kuzeye bakan kurumuştu: cılız, hastalıklı, sarı ve güvensizdi, bir damarı korkaktı. Bunun için, Kuzeye bakan dalın, yeşili yoktu. Yeşil murattı; Kuzey, daha doğuşunda muratsız kalmıştı, muratsız yaratılmıştı; dalından belliydi.

Kuzeye bakan muratsız, sarı, hastalıklı, cılız dalına rağmen ağaç yeryüzünü şenlendirmişti. Toprak daha çekici olmuş, yeryüzü mutlanmış, gökyüzü umutlanmıştı. Ağaç Er Kişinin tükrüklerinden meydana gelen kel tepeleri, uçurumları ve batakları yapraklarıyla örtüyor, görünen bütün çirkinlikleri saklayıp bir tek şeyi, yalnız ve yalnız güzelliği belirtiyordu. Ağaç, toprağın rahmetini ve göğün merhametini, üstten ve alttan — iki uçtan — alıp yerle gök arasında mert bir yol oluyor ve suyun cömertliğiyle doluyordu. Dokuz dallı ağaç, çevre yana huzur; toprağa, suya ve Zamana güvenlik salıyordu

Yalnızlık parçalanıyordu...

Tanrı "Kuş olsun!." diye buyurdu. "Bu ağacın her bir yaprağınca bir kuş, her bir dalınca ayrı bir kuş olsun! Sesler duyulsun: kuş sesleri. Ağacın meyveleri salkım salkım sarksın! Bu düzen bozulmadan devam etsin, bu sevinç artsın ve neş'e gökten yere insin. Gördüğüm bu yalnızlık acısı kuş sesleriyle dinsin!.."

Kuşlar da oldu. Yalnız Kuzey dalında kuşlar olmadı; Kuzey dalı ötüşsüz kaldı. Ağaç, öteki dallarıyla bir daha, bir renk ve bir ses cünbüşü içinde donandı. Yarım kalmış güzellikler tamamlandı.. yarım kalmış neş'e, tamamlanmamış sevinç, bir yanı korkulu — bir yanı hasta — güveniş tamamlandı. Su, toprak, gündüz gece ve yıldızlar, ay ve güneş tamamlandı ammâ yine bir şey noksandı. Bu delice sarhoş esen yelde, şu maviş bakan gölde ve duyulmadık bir türkü söyleyişle akan selde bir şey noksandı; yalnızlık, bu noksanlıktandı. Tanrı düşündü ve noksanı buldu: noksan olan şey insandı. Bunun

üzerine Tanrı, bir sevinç çığlığı içinde buyurdu: "Dokuz dalın her bir kökünden dokuz insan türesin!"

Ağacın kökleri birden kabardı. Kabaran kökler, toprağı vardı. "Bir neş'eli hengâmede çepeçevre yamaçlardan[1]" taşan; "taşdıkça coşan, dalga dalga dalgalaşan" ve sonunda göğe ulaşan bir çığırış ve alkış Tanrıya vardı. Ağacın dalları altında dokuz insan, yaratılmanın ve yeryüzüne gelen ilk insan olmanın şükran ve minnet borcunu Tanrıya, Tanrısını alkışlamakla duyuruyordu; dördü kadın beşi erkekti. Erkeklerden üçü Doğudaki üç dalın altında, kadınlardan üçü ise Batıdaki üç dalın altındaydı. Güneydeki iki dalın altında bir erkek gölgeleniyordu. Kuzeydeki tek dalın altında ise bir tek erkek vardı. Üstündeki dal gibi kurumuştu; sıska, cılız ve ürkekti. Güneye bakan iki dal ile Kuzeye dönen bir dalın birleştiği yerde bir kadın oturuyordu; fettan, yaman, canlar yakan bir kadındı.. gözleriyle gülüp Güneye bakıyor, elleriyle, dönüp Kuzeye sarkıyordu.

Kadın, sonunda, Güneydeki erkeğin yanma indi ve Kuzeyde tek başına kalan erkeğin dalına bir baykuş kondu, dişiydi; dişice öttü. Durmadan, dinlenmeden gece gündüz demeden öttü. Geceler gündüze bu sesi bıraktı. Kuzey gündüzlerinden Kuzey gecelerine bu baykuşun sesi aktı. Hâlâ Kuzey gündüzlerinde bir baykuş sesi vardır. Ve hâlâ Kuzeydeki insanlar o zamanın, yaratılışlarının ilk nasipsizliğine, ilk bahtsızlıklarına yanarlar; nasip beklerler.

Tanrı Kara Han, insanları da yaratınca, gelsin ve bu noksansız dünyayı görsün diye Er Kişiyi,

---

[1] Yahya Kemâl — Ses.

karanlıklar ülkesinden yanına çağırdı; ne de olsa ilk can yoldaşıydı, yalnızlığının ve cansıkıntısının ilk gidericisi idi. Birlikte birçok günleri geçmişti. Tanrı Kara Han, ayrıca, dosttu; bütün yaratılmışları severdi, esirgerdi, bağışlardı, korurdu. Er Kişinin, karanlıklar ülkesinde, şu göz alan yeşilliklerden, bu gönül okşayan ötüşlerden ve alkışlardan uzak kalmasına sıcak, dost gönlü râzı olmadı.

Er Kişi, Tanrı çağrısına koştu. Ama birden gözleri kamaştı. Işıktan, alkıştan, dünyayı dolduran bu şıkırdımlı çığırıştan gözleri kamaştı. Ağaca baktı, şaştı; değişen ve güzelleşen dünyaya baktı, şaştı; insanlara baktı.. şaştı. Bu ne biçim işti böyle ne biçim işti. Bu şaşkınlık içinde farkında değildi, ama Tanrı Kara Han: "Nasıl ey Er Kişi beğendin mi?" demişti. Neden sonra ayıktı ve baktı ki Tanrı kendisine soru soruyor, cevap yerine: "Kim bunlar? Bunda ne var; ya şu ötenler de ne?" diye bir sürü şaşkın şey sordu.

Tanrı Kara Han, kıs kıs gülüyordu.

"Bunlar mı? Bunlar benim kullarım; şu gördüğün bütün güzellik: kuş, ağaç, yaprak, rüzgâr, bulut ve insan ve bütün yaratılan, ne varsa çevre yanda gördüğün hepsi benim dünyam..."

Er Kişi, küçültücü bir yalvarma ve bir sersem alçalma içinde: "Yarısını bana ver ey Tanrı" dedi. "Ver ki yüceliğini, mertliğini ve cömertliğini bileyim. Bir zamanlar dostundum, seni eğlendiriyordum."

Tanrı Kara Hanın cevabı kesindi: "Hayır!. Bu dünyayı sana veremem. Benim olmayan bir dünya senin olsun al, diyemem."

Er Kişi sinsî ve kurnaz: "Niçin senin değil?" diye sordu. "Sen yaratmadın mı? Az önce benim diyordun, yalan mı? Tanrısın, yalan sana yakışmaz!"

Her şeyi bilen ve her şeyi gören Tanrı Kara-Han,Er Kişinin sinsiliğini ve kurnazlığını bilmez ve görmez göründü. "Evet biz yarattık. Şu gördüğün her şeyi ve daha nice bin görmediklerini yaratan biziz. Ol!.. dedik, cümlesi birden oldu. Ne var ki hiçbiri bizim değil. Ne yarattıysak hepsini şu gördüğün insanlar için yarattık. Bütün güzellikler onun rahatı ve huzuru içindir."

"Öyleyse o insanların bir kısmını bana ver!"

Er Kişinin konuşması arsızdı; yüzü ve gözleri hırsızdı. Devam etti: "Bir küçük kardeşin sayılırım, bölüşelim.."

Tanrı Kara Han güldü. Gülüşü Tanrıcaydı. Er Kişinin içinden geçenleri de ol saatte bildi; bilişi de Tanrıcaydı. "Bizim kardeşimiz yoktur. Biz doğmadık ve ölmeyeceğiz de. Neye ol!. dediysek o, oldu. İşte bu kadar. Sana gelince ey Er Kişi... sana verecek hiçbir şeyimiz yoktur; insanlarımız da.. istiyorsan git, kendin al; kandırabildiklerin senin olsun!"

Er Kişi kalakaldı. Bu güven karşısında sarsıldı; bir süre kıpırdayamadı. Tanrı Kara Han uçmuş gitmişti. İnsanlar, az ötedeki ağacın altında gülüp oynaşıyor, salınıp dolaşıyorlardı.

Gün, tepeye varınca, hepsi birden, uykuya yattılar. Kurt uyuyordu, kuş uyuyordu; Kuzey dalındaki baykuş uyuyordu. Herkes ve her şey uykudayken, bir güzellik türküsü duyuluyordu, içten içe bir uyku türküsü duyuluyordu; kâinat, canlılara ninni

söylüyordu. Bu uyku, uzadı; ninnilerce uzadı; bir uyumayan Tanrı Kara Handı; bir de, sinsice, Er Kişiydi. Tanrı Kara Han, Er Kişinin insanlara kötülük yapmasını önlemek için, insanlar uykudayken, yılanı ve köpeği yarattı. Yılan, şimdiki gibi öyle sürünmüyordu, şipşirin ayakları vardı; aslında güzel bir hayvandı, çirkin değildi. Köpek ise asîldi. İkisi de Tanrı tarafından, insanları beklemek için görevlendirildi.

Er Kişi, yılanın ve köpeğin yaratıldığından habersiz, insanlar uykudayken, onları kandırıp Tanrıdan nasıl çalacağını düşünüyordu. Zordu. Kolay olsa Tanrı, "Git, kendin al" demezdi; izin vermezdi. Fakat Tanrı Tanrıysa o da bir Er Kişiydi; — Kara Han isterse kabul etmesin — Kara Hanın bir eşiydi. İnsanları kandırmak, onların yüreklerine fesat sokmak, onları bahtsız kılmak başlıca işiydi; vazifesiydi.

Ninni sustu. Kuşlar ötmeğe başladı; gün serinledi. "Bir yirmisekiz yaş güneşinden de[1]" serin ve hülyalı bir gün ışığı, renkli ve taptaze, ağaca vurdu. Ağaçtan insanlara indi; yüzlerini okşadı, uyandırdı. Uyanan insanlar yılanla köpeği, kendilerini bekler gördüler. Yeni canyoldaşları bulmanın sevinci içinde "Tanrıya şükür!" dediler. Salkım salkım meyveler sarkan ağacın Doğudaki dallarından meyveler yediler. Öte dallara, öte meyvelere el değdirmediler. Er Kişi, bunu gördü. Sevinmişti. Seğirtip yanlarına vardı; insanları selâmladı. "Ey insanlar sizi saygıyla selâmlarım. Sevincinize ortak olmak istiyorum; beni de yanınıza alır mısınız?"

---

[1] Cenâb Şehabeddin — Senin için.

Er Kişiye, sadece Güneydeki kadın ilgiyle baktı; Er Kişinin yakışıklılığına sözlerinin ılıklığına ve gözlerinin o kahredici ışığına baktı. Ötekiler, selâmını bile almadılar.. hattâ kadının yanındaki erkek bile aldırmadı. Köpek ve yılan, bir ân ters ters Er Kişiyi süzdüler, sonra, gelip önünde durdular; Er Kişiyi durdurdular. Durduğu yerden Er Kişi sordu, dedi ki: "Ey insanlar, merak ettim kusuruma bakmayın, ağacın şu yanında daha iri ve diri ve kimbilir ne kadar sulu kıpkırmızı yemişler öylecene dururken gelip şu biçimsiz, mozalak yemişlerden yediniz, uzanıp ötekilerden yemediniz.. yeseydiniz; niçin tadmadınız?"

İnsanlar hep bir ağızdan itiraz ettiler: "Tanrı yasak etti. Biz, yediklerimizden memnunuz. Tanrının yeme dediklerinden, yemeyiz."

"Bir kere deneyiniz!" Er Kişinin sesi, tatlı ve yumuşaktı; kandırıcıydı. "Yasak edilen şeyin ne olduğunu bilmeden yasağa uymak delilik. Kara Han da yalan söyleyebilir.. denediniz mi?"

Bir kişi hariç, bütün insanlar bir ağızdan sert, kınayıcı, ayıplayıcı, azarlar gibi cevap verdiler: "Bizim Tanrımız yalan söylemez! Esirgeyici ve bağışlayıcıdır ve bizi korur. Ey yabancı sen bir yalancısın!"

Fakat o bir kişi, Güneydeki fettan ve yaman kadın: "Yabancı!" diye fısıldadı: "O yemişler, gerçekten çok mu tatlıdır? Tanrı bize onları niçin yasak etti söyleyebilir misin? Öğrenmek isterdim."

Er Kişi, kadın da olsa bir kişinin içine bir işkil sokabilmiş olmanın sevincini içinde gizledi ve sesinin en kandırıcı, en inandırıcı, yakıcı yanı ile: "Ey

güzel kadın!." diye ona doğru saygıyla eğildi. "Bütün şu kadınların içinde sen ne kadar güzelsen o meyveler de o kadar güzeldir. Tanrınız, bunun için size o yemişlerden yemenizi yasak etti. Onları kendisi için saklıyor; size hışırlarını yediriyor." Sonra, kadının uçarı gönlünde deprenişler doğuran bir sesle devam etti: "Sen nasıl güzelliğinin farkında değilsen, işte öyle, bir el uzanımı ötendeki şu tatlı meyvelerin tadından da haberdar değilsin. Uzat ellerini; yeryüzü, iki güzelliğin ve lezzetin bir araya geldiğini görsün de sevinsin.. uzat!"

Kadın bir düş güzelliği içinde ürperdi: "Oh!.. Hayır korkuyorum! Tanrı? Onları Tanrı yasak etti..."

Köpek ve yılan sabırsızlanmıştı. Öteki insanlar dik dik, öfkeli bakıyorlardı. Er Kişi sırnaştı: "Tanrıyı unut.. O, seni çoktan unuttu."

Kadın hariç ötekiler hep birden: "Defol!" diye bağırdılar. "Tanrı kimseyi unutmaz. Sen bir delisin; burda senin işin yok, geldiğin yere gitmelisin!."

Yılanla köpek, kinlenerek, Er Kişinin üstüne yürüdüler. Er Kişi, korktu korkmasına ama, gerilerken, yine de sordu: "Ey güzel ve akıllı kadın adını öğrenmek isterdim; bağışlar mısın?"

Kadında en küçük bir çekinme duygusu bile yoktu. "Adım Ece" diye cevap verdi. "Benim adım Ece..." Sonra, yanındaki erkeği gösterdi: "Bununki de Doğanay! Seni yine bekleyeceğiz. Ya seninki? Senin adın ne idi?"

Fakat Er Kişi konuşamadı artık. Köpek ve yılan, korkunç bir güçle Er Kişiyi tutup fırlatmışlardı; Kuzeye doğru atmışlardı. Kuzey, nasipsizlerin

ve bahtsızların diyarıydı; bu uğursuz kişinin yeri ancak Kuzey olmalıydı. Ama Er Kişi kendini ne nasipsiz ne de bahtsız sayardı; bildiği bir tek şey vardı, onu tanırdı: fesatlık!. Dirlik ve düzenlikten uzak, karmakarışık, bütün canlıları birbirine düşman bir dünya düşünürdü; dirlik ve düzenlikten korkardı. Bu yüzden tınmadı; beni Kuzeye attılar diye utanmadı. Tanrının bekçileri olan köpek ve yılan benden daha güçlü diye sınmadı. Bekledi ki akşam ola ve gün bata, ortalık karara. Yüreği kara kişiler karanlığı severler; kötü yaratılmış olan kişiler kötülüğü öğerler. Kötü kişiler, yüreği kara kişilerdir de karanlığı gördüler mi onun için sevinirler...

Vakta ki akşam oldu; sular karardı. Kuzey dalının baykuşu, çığlıklarını daha tiz ve daha keskin olarak geceye devretti. Kara bulutlar, ayı ve yıldızları örttü. Sular, kel tepeler, kara bataklıklar bile, kendilerini Tanrıya emanet edip uykuya daldılar. Her yer karanlıktı, bir o ağacın çevre yanı nur doluydu[1]. Er Kişi, gözlerini kırpmadan, bir süre, o nûra baktı; yılanın ağaca tırmandığını, uzanıp yasak meyveleri sakladığını, sonra köpeğin, nöbeti yılana bırakıp, ağacın dibinde uyumağa başladığını gördü. Ece, o fettan, bir yaman, bir delice can yakan kadın, Doğanay'ın çevresinde dolaşıyordu. "Ne olur Doğanay" diyordu; "Yabancının çok tatlı ve çok güzel olduğunu söylediği şu yasak meyvelerden getir bana. Bak, herkes uyudu. Bizi kimse görmüyor. Kim bilecek?"

[1] Abdülhak Hâmid — (Her yer karanlık pür nûr o mevkî).

Doğanay huzursuzdu. "Tanrı.." diyebildi. "Tanrının bizi gördüğünü unutma.."

Fakat kadın açtı; susuzdu. Bir ulaşılmaz ve doyulmaz açlık ve susuzluk iliklerinde depreşip duruyordu; sonsuzdu. "Dinle beni Doğanay. Beni sevmiyor musun? Hani Tanrıdan sonra ben geliyordum? Öyle diyordun, yalan mıydı?"

Doğanay, "Değil.. değil.. değil" diye inledi. "Yalan değil ama bunu benden isteme.."

"Niçin?" Ece, bütün kadınlığını kullanıyordu. "Niçin? Bu korku, bir küçük meyve için mi? Ben buna değmez miyim Doğanay, gözlerime bak ve söyle, değmez miyim?"

Doğanay çaresizdi; ne yapacağını bilmiyordu. İliklerine kadar titredi; Ece'ye karşı duramıyacaktı. Yalvardı: "Bilemezsin Ecem, sen, nelere değdiğini bilemezsin. Bir küçük meyve senin için, tırnağının ucundaki hücreyle bile ölçülemez; ama isteme benden. "Adım adım yaklaşışındaki lezzet ve o yaklaşma ânını beklemenin zevki inan ki cihan dolusu eleme değer[1]." "Sen öyle bir ışıksın ki, bir şûlesin ki öyle, gökyüzü fânûs olsa içine sığmazsın[2]." İşte ben seni böyle görüyorum ama bir yalancının ve bir Tanrı tanımazın sözleri için beni ömrümce pişman olacağımız bir günaha sokma. İsteme benden o meyveyi isteme Ece isteme!"

---

[1] Kadem kadem gece teşrîfi Nâilî o mehin
Cihan cihan elem-i intizâre değmez mi?
Nâilî-i Kadîm

[2] Bir şu'lesi var ki şem-i cânın
Fânusuna sığmaz âsumânın
Şeyh Gâlib

Sonra Tanrıya yalvardı: "Bizi bağışla Tanrım, sana karşı gelmeği düşünmedik. Yasakların, yasaklarımızdır."

Doğanay, el açıp Tanrısına öylecene sığındı, fakat Ece, beri yanda ağlıyordu. İçini; bir kor gibi o yasak meyveler bir kor gibi içini dağlıyordu. Ece, bu gece, o meyvelerden, yemeliydi. Er Kişi, işte böyle bir ânda, sessizce Ece'nin yanına geldi. Ece, büyük bir sevinç içinde, "Oh!. Yabancı!" diye sıçradı; "Yabancı!."

Er Kişi, sesi, bir yangını alevlendirir gibi yakıcı ve gıdıklayıcı: "İstiyor musun?" diye sordu. "Bu meyvelerden yemeyi gerçekten istiyor musun?"

Ece, sabırsızlığın en son ânındaydı. Bütün açlığı ve susuzluğuyla ve bir kanmaz arzuyla: "Hem de nasıl.." diye atıldı; "Bilemezsin!"

Er Kişi, yasak meyveleri gösterdi. "Bak, işte orda.. uzan. Bir el uzatımı ötende. Tatlı ve nefis, duruyorlar; uzansana. Haydi uzat ellerini!"

Ece ürperiyordu; korkuyordu. "Ama yılan? Yılan orada, uzanamam."

Er Kişi sinsi fakat hesaplı güldü. "Korkma, ben şimdi yılanın içine gireceğim. Sana şirin görüneceğim." Bunun üzerine, Er Kişi kalktı, sessizce, gece gibi sesizce ağaca çıktı ve yılanın içine girdi. Ece, son bir kere Doğanay'a baktı. Doğanay dua ediyordu. Tanrıyı yardıma çağırıyordu ama Tanrı aldırmıyordu. Öte yanda Er Kişi, yasak meyvelerle dolu dallardan birini Ece'ye doğru eğiyordu. Yasak meyveler ışıl ışıldı, gecenin içinde "Gel!." diyordu sanki, "Gel gel!" diyordu.

Tanrı bilmez mi? Bütün olanları bir bir Tanrı biliyordu. Olanı ve olacakları, görüneni ve görünmeyeni Tanrı biliyordu. Tanrı Kara Han, Doğanay'ın çağrılarını duymaz görünüp gelmiyorsa bunun bir hikmeti vardı. Karanlık gecede bir kara karıncanın ipince ve kapkara kirpiklerini bile gören Tanrı, ağacın dibinde olanları görmez görünüyorsa bu, Onun, insanların işine karışmak istememesindendi. İnsanlara akıl vermişti. İyiyi ve kötüyü onlara bir bir göstermişti. Bir çocuk gibi onları, herbirinin elinden tutup yönetemezdi.

Doğanay, Tanrının gelmediğini ve Ece'nin yasak meyveye doğru uzandığını görünce son bir güçle fırladı. Ece'yi yakaladı. "Bırak!." diye yalvardı. "Yapma! Bir ânlık zevkin için bir güzelliği bozma; yasağı çiğneme. Ece, çiğneme!"

Fakat geç kalmıştı. Ece, Er Kişinin eğdiği daldan, yasak meyvelerin en irisini koparmış ve bir lâhzada ısırmıştı. Bir su, acı fakat lezzetli; yakıcı fakat doyulmaz bir su, ısırışla birlikte dişlerinden damağına ve damağından boğazına aktı. Aktığı yerleri yaktı ama bu yakış, hayat diye bilinen ve tadılan şeylerin en güzeli idi. Bir yasağı hiçe saymanın sarhoşluğu ve kimsenin yapmağa cesaret edemediği bir şeyi yapmanın bir ânlık hoşluğuydu. Doğanay, olanlara ağzı açık, gözleri irileşmiş, şaşırmış ve aptallaşmış olarak baktı. Bir yandan da korktu. Bir şimşek, çakacak; bir yıldırım inip Ece'yi yakacak, dünya birbirine girip karışacak diye korktu. Korktuklarının hiçbiri olmadı. Ece; o kendinden geçmiş, o aç ve susuz arzuyla kendinden geçmiş, durmadan elindeki meyveyi ısırıyordu; ve Er Kişi, yeryüzün-

deki ilk kulunu — hem de bir kadın olan ilk kulunu — göğsü kabararak seyrediyordu.

Ece, o lezzet ve haz titreyişi içinde, elindeki meyvenin yarısını götürüp Doğanay'ın açık ağzına soktu. Meyvenin ilk damlası, Doğanay'ın dişlerinden diline bir ateş damlası gibi düştü. Olanlardan ve korkudan, zaten, kendini yitiren Doğanay, bu ateşle yandı; bütün hücreleri o bir damla meyve suyunun aleviyle ayaklandı, canlandı. Şimdi, kalan yarım meyvenin yarısı Doğanay'ın ağzında öteki yarısı Ece'nin dişlerindeydi. Bir öldürücü büyülenişin baş dönmesi içinde yarım meyveyi biri bir yandan öteki öte yandan kemiriyor, dişliyorlardı.

Meyve bitti. Son damla iki bölük oldu; biri Doğanay'ın öteki Ece'nin dilinin ortasına bir zehir tortusu olup oturdu. Bu ânda, bütün uyuyan insanlar uyandı. Gözlerini oğuşturdular: bir şey vardı gecede, sanki her şey bir gizli korkuyla konuşmada; "sanki her şey sessizce, bir heyûlâ gibi dolaşmada; ve sanki her yerde bin kederli muammâ dolaşmada!"[1].

Birdenbire çıplaklıklarını farkettiler... Ruh çıplaklıklarını, vücut çıplaklıklarını, his çıplaklıklarını; ve bir utanış, gecenin içinde bile belli olan bir utanış her yanı sardı.

Herkes bir yana kaçtı. Birbirlerini görmek istemiyorlardı.

Ece'nin hâli perişandı; Doğanayınki ise zavallı!

Bir yasağı çiğnemenin korkusu bir yana, bir gizli ahde ve en sağlam yemine ihanet etmenin acısı ve pişmanlığı onu deli divane ediyordu. Tanrısından,

---

[1] İ. Alâeddin Gövsa.

inandığı ve güvendiği Tanrısından af dilemeğe bile yüz bulamıyordu kendinde. Ece'nin perişanlığında ise korku yoktu; üstelik delifişek bir neş'e vardı; ve belli belirsiz bir merak.. perişanlığa benziyordu. Ne olacaktı şimdi, onu merak ediyordu. Perişanlığı merakındandı; merakı çok sürmedi. Tanrı Kara Han, Tanrılığını bile unutarak ve öfkesinden yeri göğü birbirine katıp sarsarak geldi: "Ece!. Doğanay!. Ey bütün öteki kullarım!.. İnsan kullarım nerdesiniz? Bir bilinmez yerde misiniz ki göremiyorum?"

Tanrı göremez mi hiç? Görüyordu ve bunları mahsus soruyordu.

Öteki insanlar utançlarından tirtir titrerken ve Ece, Tanrı öfkesinin sonu nereye varacak diye beklerken Doğanay, saklandığı otlar arasından: "Buradayız Tanrım buradayız. Biz, yine eskisi gibi huzurundayız, yoksa bizi eskisi gibi görmüyor musun artık? Sana görünmek için hâlimiz yok, mecâlimiz yok; bizi affet! Yine yarattığın gibiyiz, fakat bilmeyerek — belki bilerek — bir günah işledik; yasak ettiğin, yeme dediğin meyveleri dişledik. Bir utanmaz hırsız gibi, verdiğin nimetlerden şımarmış pis bir arsız gibi yedik onları, yedik ve yerken seni bilmedik, seni düşünmedik, seni hatırlamadık..."

Doğanay ağlıyordu; insanlığına ağlıyordu... geçen günlerine ve aptal düşüncesizliğine ağlıyordu. Tanrı Kara Han buyurdu: "Olduğunuz yerde durun ve anlatın! Ey Doğanay, önce sen.. sen en iyi kulumdun. Aç mıydın susuz muydun da bir kör nefis uğruna nankör oldun? Söyle!. Çekinme.. bir mahkemedesin farzet ve kendini müdafaa et! Tanrı rahimdir..."

Doğanay, bir soğuk terin, ensesinden aşağı, bir selden beter boşaldığını hissetti. Yeryüzünde kurulan ilk mahkemenin ilk suçlusuydu ve kendisine sorulan, soruların en zoruydu. "Gerçi ben yemedim Ece yedirdi ama yememeliydim" diyebildi; "Yasak meyvelerin o öldürücü lezzetini duydum, onu iştahla dişledim; suçluyum!.."

Tanrı Kara Han, Doğanay'ı bırakıp Ece'den yana döndü: "Sen ey Ece? Senden umardım; fakat beklemezdim. Niçin ve neden yediğini biliyorum; ama bir de senin ağzından duymağı diliyorum. Anlat!"

Ece, yasak meyveyi yediğinden beri ilk defa korktu. Tanrıya cevap vermek zordu. "Ben.." diye kekeledi "ben.." Ama beceremedi. Sonunu bir türlü getiremedi. "Ben..." deyip durdu hep "ben.." deyip durdu. O kadınlık, o güzellik, o fettan ve yaman, delice can yakan, ölümsü güzel, Tanrı huzurunda sarardı soldu. Uçuk dudaklarından, durmadan ve ardı ardına "ben..." çıkıyordu. Sonunda Tanrı Kara Han "Konuş!." dedi; "sana ruhsat veriyorum, eskisi gibi konuş. Tanrı müstebid değildir!"

Ece, ancak o zaman konuşabildi. "Yasakladığın meyveleri de sen yaratmıştın. Üstelik onları, bizim yediklerimizden daha güzel, daha gözalıcı donatmıştın. Tadı hâlâ damağımda kıvranıyor; sanki bize verdiklerinin yanında onlar bir cennet aşı; ya onları tatlı ya da beni böyle zayıf yaratmasaydın.. mademki yarattın yasaklamasaydın."

Tanrı Kara Han: "Günah göz alıcıdır ve tadarsan tatlıdır" dedi. "Günah, günah olmasa idi değersizleşir ve yeryüzünde yasaklar olmasaydı yaşamanın bir tadı kalmazdı. Tanrı bilen ve duyurandır.

Bildiğimizi, duyurduk; buyurduklarımız sizin içindi, yaşamanızın tadı için. Şimdi sen günahı tattın... Eskisi gibi misin?"

Ece, bomboş bir bakış ve boşalmış tamtakır bir yürekle doğrulmak istedi ama otların arasından, çıplak bir bedenden başka bir şey görülmedi. Çıplaklığını kendi de sezdi, utandı, yine otların yüksekliği arasına saklandı. Oradan, pişman, kendi kendini kınayan ve yapyalnız.. cümle âlemden utanan bir ses duyuldu, Ece'nin sesiydi: "Yasak meyvelerin, yasaklıklarınca tatlıydı. Onlarda günahlar dolusu lezzet saklıydı. Sen Tanrısın, içimdekileri bilirsin, saklayamam; şimdi, içimde, kupkuru, bir burukluk var. Sanki yorgunum; dişlerim, dilim ve damağım yorgun, günahıma bile ağlayamıyorum. İstedim evet, ama, kendiliğimden yemedim, bana, yılan uzattı. Bir yabancı geldi, o meyvelerden yememi söyledi.. şimdi, isteksizim.. bomboşum."

Yılan, daha Tanrı Kara Han sorusunu sormadan: "İçime bir yabancı girmişti" diye inledi "Bir yabancı; yalancıydı, iki yüzlüydü, içime girdi, ne yaptığımı bilemedim. Bir uykulu düşteydim sanki, büyülenmiş gibiydim, o haldeyken, ne yaptığımı bilmeden yasak dalları eğmişim."

Tanrı gazapla sordu: "Kimdi bu yabancı?"

Yılan, bütün olanları sırıtkan ve utanmaz bir gülüşle seyreden, insanların perişanlığına içten içe gülmekte olan Er Kişiyi gösterdi "Bu işte Er Kişi denilen şu adam! Beni uyutan, beni şimdi huzurunuzda utandıran ve ağlatan işte şu adam!"

"İzin vermeseydin! İçine giremezdi; müsaade etmeseydin!"

Yılan, Tanrı Kara Hanın, bir hükümden de kötü ve öldürücü bu sorusu üzerine, kahırlı başını büsbütün önüne eğdi ve zor duyulur bir sesle: "Uyuyordum." dedi. "Uyuya kalmışım..."

Tanrı gürledi: "Görevin beklemekti! Bütün kötülükleri ve kötüleri önlemekti; böyleyken nasıl uyudun; nasıl uyuyabildin?"

Yılan, dizlerinin bağının koptuğunu hissetti. Zannetti ki bu ayaklar, bir daha kendinin olmamak üzere, bu bedeni, bırakacak. "Köpek vardı.." diyebildi. "Ağacın altında bekliyordu; ona güvendim."

Sustu; soluksuz kaldı. Bütün gücü bitmiş, dermanı kesilmişti. Toprağa düştü ve düştüğü yerde yapıştı kaldı.

Tanrı Kara Han köpeğe baktı. "Konuş sen de" dedi; "Sen ne yapıyordun?"

Köpek, bir açıkyüreklilikle konuştu. "Uyuyordum."

"Sen de mi?" Tanrı Kara Han haşmetliydi, hışımla sormuştu. "İki bekçi bir ânda uyuyamaz! Bu hâinliktir, olamaz!"

Köpeğin gözlerinde temiz bir bağlılık vardı ama hüzünlüydü; bir gölge, utanmaya benzer bir gölge o temiz bağlılığı gölgelemişti. "Nöbeti yılana devretmiştim" dedi. "Bilirsin; sen Tanrısın sana gizlilik olmaz ama düşün ki bütün bir gece de uykusuz kalınamaz. Yabancıyı onun için göremedim."

Tanrı Kara Han "Yaaa.." dedi ve düşündü. O Tanrı gözleri, düşünürken ağır ağır Er Kişiye dönmüştü. Er Kişinin üstünde uzun bir süre durdu, uzun bir süre düşündü. Bu arada Er Kişinin kılı bile kıpırdamamıştı ilkin.. zaman ilerledikçe bir huzursuz-

luk gözlerinden yüzüne indi; yüzü seyridi. Sonra, dudaklarındaki o sırıtış silindi ve daha sonra pörsümüş bir balon gibi söndü. Tanrı huzurundaydı; yüzünü Tanrıya döndü, divan durup el bağladı. Tanrı Kara Han o zaman konuştu: "Bunların Yabancı dedikleri Er Kişi, her şey sende başlıyor ve sende bitiyor. Ne istedin bunlardan?"

Er Kişi, elpençe divan duruyordu ama iblisçe konuşuyordu: "Benim olmalarını istedim; çünkü sen öyle buyurmuştun."

Kötülük yükünü yüklenmeden ve bu çirkef utanç batağına batmadan da yapabilirdin; niçin günahlı yaptın insanları? Onları yoksul yanlarından niçin vurdun?"

"Sen buyurmuştun!"

Tanrı Kara Han sabırlıydı, sabırla sordu: "Doğruyu, iyiyi ve güzeli anlatmak dururken onlara kötülüğü niçin öğrettin?"

"Öğretmemi buyurmuştun"

Tanrı Kara Han merhametliydi, merhametle sordu: "Sevmek ve dost olmak varken, onları böyle birbirinden utandırmak ve birbirine düşürüp düşman etmek niçin? İsteseydin sevgiyi ve aşkı anlatabilirdin."

"Anlatmamamı buyurmuştun; senin izninle.."

"Öyleyse dinle!. Ey Er Kişi denilen gafil kişi dinle!." Tanrı sabredenler için sabreder merhametliler için merhamet. Sabırsızlar için sabırsız ve zalimler için zalimdir; Tanrı Kara Han müstebid değildir! Bunun için Er Kişinin bütün arsız sözlerini sonuna kadar sabırla dinledi En sonunda: "Öyleyse dinle! Ey Er Kişi denilen gafil kişi dinle!" diye kük-

redi ve ötekilere, günahlı olan, günahlarından utanan insanlara, köpeğe ve yılana döndü: "Siz de dinleyin!"

Bu yeryüzünün ilk yargılamasıydı; sona ermişti. Suçlular, kendilerini, kendilerince, dillerinin yettiğince savunmuştu. Hüküm, Tanrınındı; şimdi hükmü bekliyorlardı. Sinek uçsa o koca sonsuz kâinâtta kanadının sesi gümbür gümbür gümbürdeyecek gibiydi fakat bataklık sinekleri bile uçamıyordu. Cümle âlem kurduyla, kuşuyla; dolusuyla boşuyla, ayığıyla ve sarhoşuyla bir bütün kulak olmuştu. Tanrı, hükmünü söyleyecekti. Kâinât korkuyordu. Her şey, Tanrı korkusuyla başlıyordu. Bu korku, insanın elini ayağını bağlayan, yaşamağı durduran o kötü korkulardan değildi. Aksine kişi oğlunun hareketlerini düzenleyen ve yaşamağı sevdiren mukaddes bir korkuydu. Bir düzenin, ilk ve büyük halkası idi. Tanrı Kara Han, Tanrıca konuştu: "Sen, Doğanay, seni koğuyorum. Seni ve şu dokuz insanı. Bu cennet size göre değil. Bundan sonra insan yaratmayacağım. İnsanlar senden olacak. O insanların bütün yükünü ve sorumluluğunu sana yüklüyorum; çekeceksin! Bundan sonra, karnını doyurmak için, yiyeceklerini uzanıp almak yok; ekeceksin, biçeceksin; öğütecek, sırasında döğeceksin.. terleyeceksin! Bir kavram buğday için bin zahmet çekeceksin; bir avuç toprağa minnet edeceksin. Belin böyle dik; başın böyle çevik ve güvenik ve korkusuz olmayacak. Eğik, eğik, eğik olacak; yarın korkusu uykularını kaçıracak.. ve ölümü tadacaksın! Bütün yaptıklarını ölüm bir ânda unutturacak.. Toprak olacaksın!"

Gözlerini Ece'ye çevirdi: 'Ve sen!." Sustu. Tan-

rı Kara Han kadını, bundan sonraki hayatı için sanki yeni baştan yaratıyordu. Bu susuşun ardından, bir korkulu düş gibi, bir yıldırımlı kış gibi soğuk ve kahredici bir yaradılış fırtınası başlayabilirdi. "Ve sen!. seni, sevginin yanında nefret; ıstırabın içinde niğmet ve hüsranla karışık bir saadet ve sonunda merhamet bekleyecek. Sefil olacaksın fakat hürmet göreceksin; nisyanı hicran, hicranı isyan, isyanı heyecan takibedecek. Böyle bir yaşamanın dalgalanışında bir beşik gibi sallanacaksın; halde değil hep geçmişte yaşayacaksın ve.. çocuk doğuracaksın. Sancı.. sancı.. sancı ömürler boyunca; yüzün böyle pürüzsüz, böyle bir izsiz kalmayacak, yaşlanacaksın. Yaşlılığın ve ölümün korkusunu duyacaksın. Güzelliksiz, güzelsiz bir yaşlılık. Yüzün kırışacak ve o pek güvendiğin rengin solacak."

Ece, bir kötü ve öldürücü titreyişin acısıyla yıkıldı, dondu ve öylece kalakaldı; kıpırdayamadı. Tanrı Kara Han, o muhteşem başını yılana çevirmişti: "İnsanoğlu senin düşmanın olsun ve nerde görürse öldürsün, başını ezsin. Sürün! Ömrün boyunca yerde sürün!. Bir sevgisiz hayvan, bir soğuk ve ürpertili, adın bile kâfi, yılan ol! Sevilmeyesin!"

Yılan, bunu önceden hissetmişti. O şirin görünüşü bir ânda soğukluğa döndü. Bir sürünüş acısı, bir daha çıkmamak üzere gelip yüreğine yerleşti; kara, kapkara bir ateş ciğerine düştü. Bir koğuluş ânındayken, çaresizken ve Tanrı indinde suçlanmışlarken bile insanlar yılanın soğukluğuyla şimdiden ürpermişlerdi. Yılan, bu ürperişi de hissetti; o ürperişin yanında, insanların gözlerindeki tiksintiyi de.

Toprağın üstünde uzun ve çirkin bir oklava gibi, acısından, kıvrılıp büküldü.

Tanrı Kara Han, köpeğe dönmüştü: "Ve sen köpek.." demişti; "Sana gelince.. sevileceksin. İnsanlar seni sevecekler fakat irdeyecekler. Onların güvenilmez bir bekçisi olacaksın; insanlar, seni sevdikleri nisbette hor görecekler."

Er Kişi, sıranın kendisine geldiğini anladı. Kurtuluş yoktu. Tanrı Kara Han, sert ve kesin konuşuyordu. Bu sertlik ve bu kesinlik Er Kişinin sonuydu. "Tanrı, bunları affet!" diye kaderini denemek istedi. "Bunların suçu yok; hepsini ben kandırdım.."

Sustu; bekliyordu.

Tanrı aldatmaz ve aldanmaz! Er Kişinin, konuşurken içinden geçenleri anlamıştı. "Hakkındaki hükmün ne olduğunu bilmeden, yine kandırma yoluna sapıyorsun. Her zamanki gibi iyiliğe ve güzelliğe sırtını dönmüş, kötülüğe ve çirkinliğe tapıyorsun. Bu, senin, kıyamete kadar yönün ve yolun olacak. Sana uyanlar, senin buyruğun üzre hareket edenler de kötülüğün esiri zavallılar olacaklar; onlara kulum demiyeceğim."

Er Kişi, Tanrı Kara Hanın bu sözlerinde bir ceza görmedi. Üstelik, Tanrı ona bir pâye veriyordu; yüceltiyordu, Tanrılığından bir parça ekliyordu. Gafillik, Er Kişinin damarlarında bir örümcek ağı gibiydi farkında değildi. İlk yaratılmış insan olmanın gururu başını döndürüyordu. Bu farkında olmayış, bu, başını döndüren gurur Er Kişiyi şımarttı. "Ey Tanrı, senin insanlarını çalacağım; senden çalacağım.." diye haykırdı. "Alaca at üstünde giderlerse yere düşüreceğim, akça sücü içerlerse sarhoş edece-

ğim; birbirleriyle döğüştüreceğim. Onlara barışı unutturacağım. Bir rahat soluk aldırmayacağım. Savaşa sürükleyeceğim onları daima savaşa sürükleyeceğim.. Suya girerlerse boğacağım; kayalara çıkarlarsa yere yuvarlayacağım. Ağaca tırmananların ayağını kaydıracağım. Benim kullarım seninkinden çok olacak; göreceksin. Onları bana vermen için artık senden rica etmeyeceğim. Onlar bana gelecek ben sadece bekleyeceğim."

Tanrı Kara Han, Er Kişinin konuşmasını dinlemedi bile. Tanrı, doğruluk ve iyilik üzre konuşanların dinleyicisidir.

Bunun için doğrudan doğruya Er Kişiye cevap vermedi. İnsanlara, yılana ve köpeğe döndü: "Ey insanlar ve bütün yaratıklar, cümleniz ölümü tadacaksınız! Ölüm sizi fâni yapacaktır. Öldüğünüz zaman yine bana geleceksiniz. Bu günden itibaren kendi dünyanızda kendi emeğinizle yaşıyacaksınız. İyiliği ve güzelliği seven benim kullarımdır. Benim adım Ülgen olacak bundan sonra böyle bilesiniz!"

Er Kişiyi gösterdi: "Bunun adı da Erlik olacak. Yaşayacağınız dünyanın bütün kötülükleri ve çirkinlikleri Erliğin eseridir; kötülük ve çirkinlikten uzak olunuz. Size Erliği musallat ettim. Kanarsanız, doğru yolun kötülük ve çirkinlik olduğunu sanırsanız, dikkat edin; Biz, kötülük ve çirkinliklerin içinde de gizli bir güzellik yarattık; bu güzelliği arayınız, bulursunuz! Bulursanız yine kurtulursunuz. Erliği, bir kere daha arzın dokuz kat altındaki karanlıklar ülkesine atıyorum; sizi, kendinize gelinceye kadar rahatsız etmeyecek. Ben gök katma çıkıyorum. Artık sizinle konuşmağa gelmeyeceğim; si-

ze elçim gelecek ve o konuşacak. Gönderdiğim elçinin adı Gök Oğul'dur."

Üç kere sarsıldı yeryüzü; Tanrı Ülgen, sözünü bitirir bitirmez üç kere sarsıldı. Ağaç, dokuz dallı, her dalı göğe ayrı ser çeken, yapraklarından yeryüzüne mutluluk ve esenlik yağan ağaç, topraktan köklerini çekiyordu. Kökler, bir müddet açıkta sallandı ve ağaç gökyüzüne asılı kaldı. Orada, göğün koca bir boşluk gibi yarılıp yoğrum yoğrum yoğrulduğu o yerde bir avuç bulut oldu eridi, yayıldı. Ap-ak, bembeyaz bulutlar görüldü; ap-ak, bembeyaz bulutların arasında iç açan dümdüz maviler.. sonra şekiller; binbir türlü şekil birbirini kovaladı. Dal oldu, yaprak oldu; bir iri budak oldu.. açılmış bir çift dudak oldu; güldü. Daha sonra, bir Boz Kurtlu bayrak oldu.. gökyüzünde, ağaçtan, bir Gökbayrak doğuyordu!

Bu işler olurken, aynı ânda, asra yağız yer üzre bir başka buyruk yerine getiriliyor, Erlik, karanlıklar ülkesine koğuluyordu. Korkunç bir yalnızlığın ve karanlığın içinde bu ikinci koğuluşun, Yaratan ve yaratılandan uzak tutuluşun acısı Erliği bir ânda ürküttü. Bu, her şeyin sonu olabilirdi. Tanrı Ülgen böyle üzgünken, yeryüzü ve gökyüzünde böyle bir öfke fırtınası eserken; yeryüzünü gökyüzü bir ölüm yalnızlığına ve unutulmuşluğuna terkederken, karanlıklar ülkesine ikinci koğuluşu Erliğin sonu olabilirdi. İlk ânda bu korku Erliği yeyip bitirdi. Bir onulmaz kederin derdi ve tasası yüreğine oturdu ve bütün gücünü yitirdi; Tanrıya sığındı:

Ben bilmezidim gizli iyân hep sen imişsin
Canlarda vü tenlerde nihân hep sen imişsin
Senden bu cihan içre nişan ister idim ben
Âhir bunu bildim ki cihan hep sen imişsin...

Bu yakarış günlerce sürdü. Karanlıklar katılaştı; sanki taşlaştı, sağırlaştı. Erliğin gönlünde bir hüzün, bir güçsüzlük büyüdü, büyüdü, taştı; katılaşan, taşlaşan, sağırlaşan karanlığa karıştı. Duyan yoktu. Erliğin yalvarışı ve yakarışı, dört duvar olup çevre yanını saran karanlığı aşamadı.

Tanrı Ülgen yeryüzünü kendi haline bırakmıştı. İnsanların arasından gökyüzündeki katına çıktı; yeryüzüne uzun bir müddet inmedi; bu arada Tanrı Ülgenin elçisi Gök Oğul geldi.

Ece, sancılar içinde kıvranıyordu. Dünyalar dolusu sancı, kel tepeler iriliğinde ter olup bedeninden dökülüyordu. Bir faltaşı genişliğinde gözleri.. açılmıştı. Sanki geçmiş günlerine ve geçmiş günlerinin günahına pişman, bakıyordu. Gelecek günlerin korkusu, bembeyaz donmuş göz aklarında, bembeyaz sancıyordu.

Doğanay kendi derdindeydi. Daha ilk adımda beli iki büklüm olmuştu. Toprağı kazıyor ve şu sancılar içinde kıvranan kadına bir yudumluk olsun huzur sağlayabilmek için, bu ateş sancıyı serinletebilmek için su arıyordu. Büyük su, ulu su uzaklardaydı; artık çok uzaklarda. Toprakta sadece kökler ve ne olduklarını bile anlamadıkları böcekler vardı. Köklerle böcekler lezzetsizdi; karın doyurmuyorlardı.

Gök Oğul onlara yardım etti. Köklerin lezzetlilerini bulup gösterdi; böceklerin yenilebileceklerini öğretti. Yenecek otlar, otların yanısıra kabuklar keşfetti. Sulu yerler buldu, buğday yetiştirmesini de öğretti. Tanrı; ek, demişti, ektiler. Tanrı; biç, demişti biçtiler. Ve Tanrı Ülgen — Ülgen olmadan önce Kara Han iken — döğ, demişti, öğüt!. Döğdüler, öğüttüler. Ama ter? Hepsinin, her şeyin sonunda alınlarında ter, dizi dizi dizildi. Açlık? Açlıklarım gideren ter oldu, susuzluklarını gideren yine ter...

Gök Oğul, onlara, araba yapmasını dahi öğretti; bir yerden başka bir yere gidebildiler. Doğanayla Ece ve çocukları Güneye indiler. O ürkek, hastalıklı ve yaratılışından nasipsiz bahtsız kişi ise Kuzeye çıktı. Kuzey soğuktu; baykuş sesleri soğuğu kırbaçlıyor; soğuk, daha soğuyordu.. iri bir at gibi şahlanıyor, diri bir at gibi soluyordu; ve Kuzeyde dost değil sadece düşman geziyordu.

Tanrı Ülgen, insanları yere indirmeden önce, dokuz dallı ağacın Doğudaki üç dalının altında oturan üç erkekten birinin adı Ay Atam idi; Batıdaki üç kadından birinin adı da Ay Va. Ay Atam ile Ay-Va hatun ve onlardan olan çocukları — dünya güzeli iki kızı — Doğuda kaldılar. Ötekiler, oğlanları ve kızları ile birlikte Batıya döndüler. Doğuda ve Batıda, Güneyde ve Kuzeyde, yeryüzünün dört bir ucunda — bütün acunda — insanlar, büyük günahlarının acısı ve pişmanlığı içinde, başları önlerine eğik böylece çalışıp durdular. Yeryüzü, insanların, yorgunluklarına ve terlerine rağmen, yine de yaşama sevinçleriyle şenlendi. Gök Oğul onlara Tanrı yolunu gösteriyordu. Onlar, bu yoldan gittiler. Eski

umutlar yenilendi; kederler dindi.. bir güzel mutluluk, yeryüzünden aldığı sıcaklıkla insanların yüreğine ılık ve taze ve yavaş yavaş sindi; insanlar gayretlendi.

Erlik, karanlıklar ülkesinde, sağır ve duygusuz ve her ân daha daralan ve katılaşan karanlığın içinde durmadan yakarıyordu:

Yücelerden yücesin
Kimse bilmez nicesin? [1]

En sonunda Gök Oğul bu yakarışı duydu. Dayanamadı; vardı Tanrı Ülgenin katına, huzura çıktı. Erliği bağışlamasını arzetti. Tanrı Ülgen duymazlığa geldi; Gök Oğulun yalvarması ve Tanrı Ülgenin duymazlığı üç kere yirmi yıl sürdü. Üç kere yirmi yılın sonunda Tanrı Ülgen, Gök Oğula, Erliği huzuruna getirmesini buyurdu. Huzura gelip kapanan Erliğe de şöyle dedi: "Sen bir kötü kişisin; kötülüğü iliklerine işlemişsin; değişmiş görünürsün ama aslında hiç değişmemişsin. Sevdiğimiz bir kişi — Gök Oğul — seni bağışlamamızı istemese bağışlamazdık; Gök Oğulun isteğince var git, dilediğin yerde yaşa ve-lâkin Bize ortak olma; kişi oğullarından uzak dur ve onları yollarından sapıtma!"

Erlik, karanlıklardan ışığa çıkmanın heyecanı içinde, bir daha bütün bedeniyle Tanrı Ülgeni selâmladı. "Beni bağışladın ey Tanrı; seni alkışlıyorum. Yüceliğinle ve kimsenin bilmediği niceliğinle bana verdiğin ışık için sana karşı minnet duyguları ile doluyum. Bunun için beni kutla ve bana gök katların-

[1] Dede Korkut.

dan birini ihsan et. Ben bu yüzle, geçmiş günlerimde kişi oğullarına yaptığım düzenle onların yüzüne bakamam; inip yanlarında oturamam, aralarında yaşayamam; eğer bana gök katlarından birini vermek istemezsen izin ver, kerem kıl kendime gökler yapayım. Bir güçsüz kulun olarak, yarattığım göklerde bütün ömrümce sana tapayım."

Tanrı Ülgen, Erliğe istediği izni verdi. Tanrı acıyandır ve kendisine açılan elleri boş ve umutsuz çevirmez.

Erlik, kendine kat kat gökler yaptı; her kat ayrı bir cennet ve her cennet biribirinden üstün güzellikte, bir göz kamaştıran hayatla dolup taştı. Buna, cümle insan oğluyla birlikte ins ve cin ve melekler bile şaştı. Bir kötü kişinin, kötülüğü yalnız kendisinde kalmayan üstelik herkesi kendine benzetmek için uğraşan bir kötü kişinin ve ona bağlananların, bu birbirinden güzel gök katlarında sürdükleri hayatı Tanrı Ülgen nasıl kabul ediyor, nasıl benimsiyordu?

Meleklerin başı ve Tanrı Ülgenin en sevgili yoldaşı, Ulu Kişi adlı biri vardı. Bütün yaratılanlar gibi Ulu Kişi de bu akıl almaz işe kızıyordu. Bir gün oturup enine boyuna, bu gördüklerini ve şu duyduklarını uzun uzun düşündü. Doluya koydu almadı boşa koydu dolmadı, olanların hiçbiri aklının ucuna sığmadı ama Ulu Kişi düşünürken düşünürken öfkeden mosmor oldu morardı. "Bizim adamlarımız, bütün iyi niyetlerine, Tanrıya karşı olan samimiyetlerine, hergün daha iyi olmak yolundaki öldürücü gayretlerine rağmen şu kurak, şu kaskatı toprakta yaşıyor. "Ektikleri bir Temmuz güneşi gibi acı, giydikleri yeryüzünü kavuran bu alev gibi yakıcı ve biçtikleri

sadece, sadece bir avuç sancı[1].." Ya şunlar? Erlik denilen şu iblisin adamları? Tanrı! Ey ulu Tanrı nerde adalet?"

Ulu Kişi, bu öfke içinde göğe yükseldi. Niyeti, tutup Erliği alaşağı etmekti; onun gök katlarını yıkıp parçalamaktı. Daha ilk adımda karşısına Erlik çıktı ve birden bir alevli okla Ulu Kişiyi olduğu yere yıktı. Ulu Kişinin Tanrı Ülgene danışmadan Erliğe karşı açtığı savaş, böylece, başlamadan bitti. Ulu Kişi, neye uğradığını bile düşünemeden, yenilmiş ve perişan, gerisin geriye döndü.

Erliğin gök katlarından bir zafer ve sevinç çağlayanı yükseldi. Yenilmiş ve perişan dönen Ulu Kişi, bu sesleri duyunca büsbütün hüzünlendi. Doğrulayıp Tanrı Ülgene vardı; huzura kabul edilmesini diledi. Tanrı Ülgen Ulu Kişiyi huzuruna kabul etti, buyurdu: "Üzgün görünüyorsun, niçin? Gözlerinde bir ağıttan başka bir şey yok, nerden geliyorsun?"

"Erlikle döğüşmek istedim; ordan geliyorum."

"Ya neden döğüşmek istedin? Bize neden sormak istemedin?"

Ulu Kişi o zaman, güçsüzlüğünü ve Erliğe neden öyle birden yenildiğini anladı. Başını önüne eğdi ve suçlu suçlu konuştu: "Bağışla beni ey yüceler yücesi Tanrı Ülgen" dedi; "Beni bağışla. Erliğin adamları göklerde bulunuyordu. Bizim adamlarımız ise, biliyorsun, yerdeydiler. Bu, bana bir adaletsizlik gibi geldi. Erliğin göğünü yıkmak ve adamlarını yere indirmek istedim. Beceremedim! Gücüm yetmedi; indiremedim."

---

[1] Şeyh Gâlib, Hüsrev ü Şirin.

Ulu Kişi, Erliğe az önce yenilişinin acısını unutmuş Tanrı Ülgenin buyruğundan çıkmış olmanın suçluluğunu duymuştu. Tanrı Ülgen bunu anladı ve buyurdu: "Hiç kimse Bizim kadar güçlü değildir. Biz ki Tanrıyız, bir bildiğimiz vardır elbette. Yeryüzünde bir adaletsizlik yoktur. Adaletsizlik gibi görünen, kişilerin, görmelerini; yaptıklarımıza ve yarattıklarımıza bir bütün olarak bakmalarını bilmemelerinden ileri gelmektedir. Her kişi, günahınca yaşar. Erlik seni yendiyse, senin, görevini bilmemen ve görevinin dışına çıkmandandır. Sen, bizim işimize karışmak diledin; Bizim bildiğimizi elbette bilemezsin! Şimdi sen yerine git. Bir gün gelecek, sen Erlikten çok güçlü olacaksın. O günü Biz sana bildireceğiz. O gün, Erliğin son günü olacaktır."

Ulu Kişi, huzurdan çıkmadan önce bir kere daha secdeye kapandı. "Beni bağışla Tanrı Ülgen" diye yalvardı. "Senin işine karışmak istemezdim. İçimdeki haset ve kıskançlık beni kör etti. Hikmetinden sual olunmaz; bilmeliydim."

Ulu Kişi böyle dedi ve Tanrı Ülgen onu kutladı.

Bundan sonra Erlik, gök katlarındaki cennetinde gül kokan ve bülbül öten bahçelerinde; insanlar, yeryüzünde ve kendi sancılarında, günahlarınca ve sevaplarınca yaşarken, gülüp oynayıp keyfetti; zaman, ne aman dinledi ne fermân; kendi bildiğince ve ancak Tanrı Ülgenin iznince cümle insan ve hayvan ve tekmil yaratılan üstüne hükümrân oldu. Bir gün, bir sabah vakti gün, her zamankinden başka doğdu. Kuşlar başka öttü, insanlar bir başka türlü uyandı. Beklenen zamandı; gelip dayandı. Ulu Kişi: "Gün

bu gün saat bu saat" diye düşündü. "Hakka karşu duralım Er Kişi niyyetine[1]..."

Göklerden yere, gün ışığıyla bile inen bir ses Tanrının, Ulu Kişiyi huzuruna kabul edeceğini muştuladı. Ulu Kişi temizlenip arındı ve göğün en yüce katına varınca bekletilmeden huzura alındı. Tanrı Ülgen: "Ey Ulu Kişi!" diye buyurdu; "İşte beklediğin gün geldi; güçlüsün, kuvvetlisin, Erlikle yapacağın savaşta, bugün, onu yeneceksin. Biz böyle diledik!"

Ulu Kişi ürperdi:

"Yayım yok ey Tanrı" dedi; "geremem. Okum yok atamam; cıdam yok, kalkanım, yatağanım yok. Yalnız ellerim var; yalın bileğim ve bir de kolum. Erliğin üstüne bunlarla, bu yoklarla ve bu varlarla nasıl varırım?"

"Biz sana istediğin her şeyi verdik!" Tanrı Ülgen kesin ve Tanrıca konuşuyordu. "İstediğin bunlarsa, bu kadarcıksa, senin olacaktır!"

Ulu Kişi sevindi: "Beni kutlaman yeter" dedi; "senin gücünle güçlendim. Ayaklarımla Erliğin üstüne basar ve kollarımla onu gökyüzüne asarım."

Tanrı Ülgen: "Al!." dedi; "Tut!."

Bir kargı uzatıyordu. "Bizim gücümüzün bir bölüğü bu kargıdadır."

Tanrı Ülgen ruhsat verdi ve o sırada gökyüzünden ve yeryüzünden, bir ağızda ve bir ânda bir duâ yükseldi. Bütün iyi ruhlar ve iyi saatte olsunlar, cümle yaşayanlarla ve gök katlarında oturanlarla birlikte duâ ediyorlardı. Duâ, bir görünmez gücün

---

[1] Namık Kemâl.

elinde ve bir seher yelinde, Tanrı Ülgenin gücünü ve cümle insanların iyilik dileğini bir yenilmez kuvvet edip, getirip, Ulu Kişinin kollarına — sanki — dolduruyordu. İn cin susmuştu; bilinenlerin ve bilinmeyenlerin dili susmuştu. Duâ olup konuşan, sadece, yüreklerdi.

Bastığın yer sert olsun! Ayakların kaymasın!
Yaşın uzun olsun, kara saçların ağarıncaya
kadar yaşa!
Ön dişlerin sararıncaya kadar yaşa!
Attığın ok yanılmasın!
Azılıya ısırtma ve elliye vurdurma! [1]

Arkasından, duâ bitince, cümle yaratıkların yürekleri ve gönülleri susunca; dağ, taş, canlı ve cansızı ile bütün kâinât yavaş yavaş önce, fakat sonra, her cümle sona erince, bir yankı ve gülbânk halinde duâya cevap verdi: "Dediklerin olsun; bir bir olsun, dediklerin bir bir olsun!"

Cümle âlem, Tanrı Ülgeninden en güçsüzüne kadar bir ilâhî coşkunluk içinde kendinden geçmiş, Ulu Kişiye alkış tutuyordu: "Dediklerin olsun; bir bir olsun, dediklerin bir bir olsun!"

Ulu Kişi kargıyı aldı ve Tanrı Ülgenden bir kere daha ruhsat diledi. Doğrulayıp Erliğin göğüne vardı, Erlik, yıllarca önceki gibi yine bir alevli ok savurdu. Okun, yine Ulu Kişiyi bir ânda yakıp kül edeceğini sandı. Fakat Ulu Kişinin elindeki kargı, birden, alevli oka doğru uzandı ve alevli ok, ol saat-

---

1 Bir şaman duası.

te kendi kendine yandı, külleri Erliğin gözlerine bulandı, alevleri bütün göğü fırdolayı dolandı.

Erlik kaçtı.

Bir kasırga, bir fırtına, bir bora; Erliğin göğüne dehşet saçtı.

Gökler tutuştu; parça parça ve alevler saça saça yeryüzüne düştü. Kimi parçalar yeryüzünde taş oldu. Ormanlar ve dağlar, o dümdüz yatıp uzanan sahaya doldu; birbiri ardınca doldu.

Erliğin bütün avanesi, o ayak takımı, parçalanan ve yeryüzünü eğri büğrü dolduran gök katlarıyla birlikte, döküldüler. Kimi suya düştü, boğuldu; öldü. Kimi ağaca, kimi taşa, kimi de sert bir başa çarptı; öldü. Birçoğu da hayvanlara, inek ve öküz ve geyik boynuzlarına çarpıp öldüler. Sağ kalan olmadı, Erlikten başka; hepisi, hepsi öldüler. Bütün bunları bir güçsüzlük ve çaresizlik içinde seyreden ve olanca varlığının yok olduğunu gören Erlik, yüzünü kızartıp Tanrı Ülgenden yeniden yer istedi. "Beni ve benim adamlarımı kıskandığı için senin adamın" dedi; "Ulu Kişi dediğin adamın gelip göklerimi parçaladı ve adamlarımı öldürdü. Şimdi benim barınacak yerim yok; bana bir yer ver..."

Tanrı Ülgen, onu, üçüncü defa, yerin yedi kat dibine, karanlıklar ülkesine attı. Üzerine kat kat kilitler çattı. "Üzerinde sönmez ateş olsun; güneş ve ay ışığı görmeyesin. Sözlerim son defa kulaklarına gelsin ve sende birazcık düşünce varsa orada yerleşsin, kalsın! İyi olursan seni yanıma alırım; bana iyiler gerek. Kötü olursan daha da derinlere salarım; bana kötüler gerek değil!" diye buyurdu.

Erlik cevap verdi: "Öyleyse ölüleri bana ver! Onların ölmüş olan tenlerinden kurtulan canları ben alayım."

"Sana verecek hiçbir şeyim yok! Ölenler, bana dönenlerdir! Bana dönenlerse bendendir sana veremem. İstersen kendin yarat. İyiyse yarattıkların bir şey diyemem.."

Tanrı iyileri sevendir; Tanrıda kötü, Tanrıya kötülük olmaz!

Erlik: "Nerde?" diye sordu; "Nerde yaratayım? Yerim yok, elimden aldın. Burası karanlık, bir şey göremem, bana aydınlıkta bir yer ver, kendimce yaratayım."

"Sana verilecek yerimiz de yok! Aydınlık, seni görünce kararır!"

Erlik yalvardı: "Beş dönümlük bir yer olsun razıyım. Karanlıkta yaratılmaz; karanlık mı yaratayım?"

Tanrı Ülgen yine "Hayır!." dedi; vermedi. Erlik, yalvarmasına, boynu bükük, devam etti: "Bir öküz derisi kadar olsun, fakat yer olsun; bir değnek sapla toprağa ve çevresine öküz derisini ger.. o yer, benim olsun, bana ver."

Tanrı Ülgen, bu sefer, ister istemez "Peki" dedi.

Bir Tanrıydı o, ve Erlik kuluydu. Ne olursa olsun, boyun bükmüştü, alçalmıştı, yalvarmıştı. Tanrıya ululuk gerekti, bağışlayıcılık gerekti; "Peki.." dedi; "İşte değnek toprağa saplandı. Bir öküz öldür, derisini yüz, değneğin çevresindeki derinin örttüğü yerde istediğini yap."

Erliğin üstündeki kilitlerin hepsini açtı, ışığa çıkardı. Erlik sevinç içinde bir öküz öldürdü; deri-

sini yüzdü. Sonra Tanrı Ülgenden bir demirci körüğü, bir örs ve bir de çekiç istedi. Tanrı sordu: "Bunlarla ne yapacaksın?"

Erlik: "Buyruğun üzre ve kendimce, kendim için insan yaratacağım..." dedi. Tanrı Ülgen istenilenleri verdi. Erlik bunun üzerine; körüğü örsü, çekici aldı. Tanrının toprağa sapladığı değneğin dibine bıraktı; sonra oturup öküz derisini kesti. Sırım sırım kesti; ince deri iplikler yaptı öyle ince deri iplikler ki, değneğin çevresini değil sadece, yeryüzünün toprak olan kısmının yarısını içine aldı. Erliğin o iblis aklı, bu iblis işi pek beğendi ve bakalım Tanrı Ülgen ne diyecek? diye bekledi. Ama Tanrı hiçbir şey söylemedi. Tanrı bir şey söylemeyince insanlar da bir şey söylemediler. Erlik ise, yaptığı işin Tanrı ve insanlar tarafından da beğenildiğini sanarak körüğü, örsü ve çekici bir yüksek tepeye taşıdı. Orada, bunları yerleştirdi. Körük de, örs de, çekiç de aslında bir işe yarar ve iyi araçtırlar. Hattâ, iyi niyet ve insanlığın mutluluğu için kullanılırlarsa pek de faydalı olurlar. Ne var ki, Erliğin yaptığı gibi insanların yaralanması ve mutluluğu uğruna değil de bir çirkinlik, bir ölüm ve bir soluksuz kalma, boğulma işareti olarak kullanılırlarsa, hele çekiç ve örs; sevimsiz, soğuk ve iğrenç olurlar.

Erliğin elinde örsle çekiç işte böyle oldu. Çekici örse bir vurdu, insan yerine kurbağa çıktı; bir daha vurdu kuş yerine iğrenç ıslıklı bir yılan çıktı. Vurdu bir daha çekici örse Erlik, ayı çıktı. Çekiç örse yeniden indi, ayının arkasından bir domuz çıktı; yaban domuzu. Dişleri saban gibi, boynu dönmez, yüzü gülmez deli mi deli, serseri mi serseri bir yaban

domuzu çıktı. Gitti; kendinden önce çıkanlara baş oldu. Hep Kuzeye gittiler.. ve Erlik, çekici örse bir daha vurdu; iyi saatte olsunların en kötüsü, Süpürgeli Cadı çıktı.

Erlik bir sevinç delisi olmuştu; çılgınlıkların en çılgını bir şevk ve istek içinde çekici örse vurmağa devam etti. Birbiri ardınca Süpürgeli Cadı'dan da beter bir iyi saatte olsun Al Karısı çıktı, deve çıktı, Dev Anası çıktı.

Erlik, çekici kaldırmıştı; bir kerre daha örse indiriyordu.. indiremedi.

Tanrı Ülgen bütün gazabıyla gelmiş, bütün bu gülünç iğrençlikleri, tiksinti veren bu çirkinlikleri sona erdirmek üzere Erliğin kolunu tutmuştu. Bu, sondu artık; sondu! Erliğin körüğünü, örsünü ve çekicini alıp ateşe attı. Yanan körükten bir alev yükseldi kıvrım kıvrım kıvrıldı; işveli ve nazlı, büklüm büklüm büküldü. Sonra alev donup kaldı; o donuşla bu alev öylecene bir kadın oldu.. teni ateşten yakıcı, bakışı, öldürücüydü.

Çekiç de yandı, ateş oldu ve ateşlerin ortasından çekiç kafalı bir insan kıpırdandı.. erkekti. Fırlayıp kadının yanına gitti; sırnaşıktı, arsızdı.

Örs ise yandı bitti kül oldu; sonra küller toplandı ve bir çirkin fare oldu, pis pis şaşırmış bakıp durdu.

Tanrı Ülgen o ateş tenli yakıcı kadını yakaladı; yüzüne üfledi ve üfler üflemez kadın bir kuş oldu. K u r d a y Kuşu dendi buna; eti yenmez, kanadının tüyleriyle ok süslenmez, akşamlara kadar bataklıklarda dolaşır durur, başka yerlerden hoşlanmazdı.

Tanrı Ülgen çekiç kafalı erkeği de yakaladı ve onun da yüzüne üfledi. Ol saatte Erliğin yarattığı çekiç kafalı erkek de bir kuş olup uçtu. Öyle bir kuş ki köpek bulsa derisini yemez, bırakır kaçardı; çirkin mi çirkindi, kocaman ayakları ve öküz gözünden iri gözleri vardı. Adına Y a l b a n Kuşu dediler.

Kadının ve erkeğin böyle iki pis ve iğrenç kuş olup Kuzey Bataklıklarına doğru uçmalarından sonra, yanan örsün külleri arasından şaşkın ve korkak bakıp duran çirkin fare de fırlayıp kaçtı. Berbat mı berbat, kötü mü kötü, iğrenç mi iğrenç bir fareydi; ayağı uzun idi, eli yok, evin en kötü, tiksinti uyandıran bir yaratığı oldu; çizme tabanlarını kemirip durdu.

Tanrı Ülgenin yeryüzüne bu son inişiydi. Kullarının önünde son konuşuşu, son söz söyleyişi idi; dedi ki: "Size bir yeryüzü yarattım. Her güzel şey ve benim, kendim için düşündüklerim, nokta nokta, iz iz; gördüğünüz ufuklar boyunca göz göz bütün güzellikler sizin içindi. Bu yetmedi; güzellikler gönül doyururdu yalnız, karın doyurmazdı, onun için, sizlere hayvanlar yarattım; toprağın üstünde hayvanların yanısıra sizlere aş olsun diye otlar, ağaçlar yarattım. Şırıl şırıl sular akıttım; güzel sular, serin sular; derinliğince arı, arılığınca derin sular. Siz, o sulardan içtiniz; içesiniz diye yarattım. Size yardım ettim; daha başka türlü yardımlar, iyilikler.. size gönül verdim, sevesiniz diye! Sevgi, yeryüzünün temelidir; sevgi, gökyüzünü ayakta tutan şeydir, seviniz!

Sevmek yaşamaktır; sevmek güzelleşmektir, sevmek bana yaklaşmaktır, Tanrılaşmaktır! Güzelleşiniz; benden hepinizde bir parça olsun..."

Tanrı Ülgenin sözleri bir yaz sıcağında — sanki — serin bir suydu, yeryüzünün dört bir bucağında duyuldu.. Tanrıcaydı; uluydu.

Artık insanlara söyliyeceği bitmişti. Gün Aşan'a döndü. — Gün Aşan, iyilik meleklerinin başıydı. — "Gün Aşan, ey Gün Aşan!. Sana beyan ederim ki, ben yeryüzünden ayrıldıktan sonra sen, sücü veya kımız içenlerin, içip de aklını yitirenlerin, sarhoş olup ne yapacağını bilmeyenlerin ve körpe çocukların, sonra kısrak yavrularının, tayların; sonra inek yavrularının, buzağıların koruyucusu olacaksın; onları gözeteceksin. Taylarla buzağılar da çocuklardır, küçüktürler yaptıklarını bilmezler.. bir bakıma sarhoşlar da çocuklar gibidir; dik duramazlar, doğru yürüyemezler. Bunlardan başka, bütün, iyilik yapmış olanların ve böyle ölenlerin canlarını yanına al; o canlarla arkadaş ol bir can ol onlara yoldaş ol! Kendi kendilerini öldürenlere selâm bile verme. O kimselerin canları dahi yoktur; olsa da cennetimizde yerleri yoktur.

İnsanlar!. Ey benim sevdiğim, üzerlerine titrediğim kullarım siz dinleyin.. sizin her zaman yardımcınızım. Şimdiye kadar size hep yardım ettim, şimdiden sonra da edeceğim; sizden, yanınızdan yörenizden ve bütün çevrenizden bütün kötü ruhları, bütün iyi saatte olsunları koğdum; uzaklaştırdım. Kötü rûhlar, sizlere yaklaşırlarsa ve aç iseler onlara aş veriniz; Tanrı adina doyurunuz ve illâ ki onlar size aş uzatalar, yemeyiniz; yerseniz onlardan olursunuz; iyi saatte olsunlara karışırsınız. Yine de ısrar ederlerse; o iyi saatte olsunlar, o kötü ruhlar aşlarından yeme-

niz için üstelerlerse benim adımı anınız; kurtulursunuz!

Şimdi ben göğe ağıyorum.. "ki ben, göklere de ağsam yine sizden dem vuracağım[1]"; sizi düşünüp duracağım. Ve yine geleceğim. Görünüz veya görmeyiniz; duyunuz veya duymayınız ben, aranızda olacağım; hep olacağım. Siz bana döndüğünüz zaman yeryüzündeki iyilik ve kötülüklerin hesabını sizden soracağım. Şimdilik, ben yeniden gelinceye veya siz bana dönünceye kadar şimdilik, benim yerimde Gök Oğul, Ulu Kişi, Gün Aşan ve Ağca Dağ kalacaklar. Gök Oğulu tanıyorsunuz, bilirsiniz. Ulu Kişiyi de tanıyorsunuz, bilirsiniz; Gün Aşanı da gördünüz; bilirsiniz. Ağca Dağ da onlardan biridir; bendendir. Nedendir derseniz, onu da zamanı gelince anlarsınız!"

Tanrı Ülgen konuşurken yer ve gök ve cümle yaratılan hepsi susmuştu. Kâinât, ilk yaratıldığındaki o ulu ve dolu su sessizliğinde ve gökle yer arasındaki boşluk o ilk ıssızlığındaydı. Sanki, Tanrı Ülgen — Kara Han'ken — bir iri kaz — beyaz — olmuş uçuyordu ve duyulan o su yalnızlığı, o su sessizliği, bu yalnızlıkla bu sessizlik arasında yine duyulan Tanrı Ülgenin süzülen kanatlarından çıkan yumuşak, ap-ak, sımsıcak tüy hışırtılarıydı.

İnsanlar ve cümle yaratılanlar, bu ak sıcaklık ve bu ıssız yalnızlık fakat sessiz güvenlik içinde bedenlerini ve tenlerini unutmuşlardı. Gözleri, belki bir daha ömürlerinin sonuna kadar göremiyecekleri, belki bir daha bu ilâhî mutluluğa eremiyecekleri Tan-

---

[1] Necatî (15 inci asır).
Ki İsa göğlere ağsa yine dem vurur Ahmetden.

rı Ülgende ve Ülgenin varlığıyla taddırdığı buğulanmış mutluluktaydı.

Tanrı Ülgen, güven dolu içten bakışlarını Ağca Dağ'a çevirdi:

"Ağca Dağ!. Sen.. dikkat et; iyi bak! Erlik, senin elinden, senin dost canlarını, ölmüş ve sana sığınmışların canlarını çalmak için bütün iblisliğini kullanacaktır. O zaman, Ulu Kişiye söyle ve de ki: Erlik, bütün iblisliğiyle karşıma geldi; bana sığınanları; o iyi, o temiz canları çalmak istiyor, de. Ulu Kişi güçlüdür. Biz, ona, Erliği yenebilmek gücünü verdik.

Gün Aşan, sen dahi dikkat et, iyi bak! Süpürgeli Cadı, Al Karısı ve Dev Anası; bu üç kötü ruh, iyi saatte olsunların bu üç başı yerin altından çıkmasınlar. Onlara yeryüzü ve gökyüzünü ve ışığı, aydınlığı haram ettik. Fakat onlar, iblisliklerinin gereği bu emrimizi dinlemek istemeyeceklerdir. Yeryüzüne çıkmak isterlerse karşı gel ve gidip Gök Oğula haber ver. Muhtaç olduğun kudret Gök Oğulda mevcuttur. Onları koğsun!

Sen, Gün Aşan, yine sen! Sen bir iyilik ve doğruluk habercisisin; seni biz böyle gönderdik, görevlendirdik. Git ve söyle! Alma Ata, güneşi ve ay'ı beklesin. Güneş ve ay, iyi insanlar içindir; onlar, sevgiyi bilen, sevmek nedir öğrenen ve seven, durmadan seven; dinlenmeden ve yürekleri yorulmadan seven, seven hep seven insanlar içindir; böylelerini aydınlatmak içindir. Sevgi nedir bilmeyen ve her şeyi, herkesi kıskanan ve kıskandıkları için de her önüne gelene bedduâ edip iftira atan ve benden insanlara kötülük yapmamı isteyenler benim kulum de-

ğildir; onların yürekleri de yüzleri gibi kapkaradır. Güneş ve ayın ışıkları, böylelerinin yüreklerine girmesin ve oradaki güngörmez karanlığı aydınlatmasın. Böylelerinin ömürleri de yürekleri gibi kapkaradır; öldükleri zaman gömülecekleri toprak, yani mezarları, kapkara zindan olacaktır. Ölüm, kıskançlar, fesatlar, birbirini çekemeyenler ve bedduâ edip benden kötülük yapmamı isteyenler için korkunç olacaktır; sevmeği bilmeyenler için...

Gün Aşan, yine sen ey Gün Aşan.. Ulu Kişiye söyle; yeri ve gökleri korusun. Yer ve gök, size, sevmeği öğretecektir; aşkı öğretecektir. Yere ve göğe bakmasını ve onlardaki yaşama sevincini, bitip tükenmek bilmeyen sevgi hazinesini kapmasını öğreniniz. Yeryüzünde çirkinlik, gökyüzünde kötülük yoktur; çirkinlik ve kötülük sizin bakışlarınızdadır; bakmasını biliniz.

Gök Oğul, sen; iyilerden kötüleri uzaklaştır. Kötülerin yeri karanlıklardır; bir karanlık da onların yürekleridir. Ulu Kişi, senin vazifen de kötü ruhlularla savaşmak olsun; bu savaş sana güç gelirse; yenileceğini anlarsan benim adımı çağır.. iyiler, kötülerin yanında yenilmezler ve eğilmezler. Tanrı, her zaman iyilerin yanındadır. İnsanlara, kullarıma benim; iyiyi, güzeli, doğruyu ve sevmesini öğret. Her şeyin başı sevmektir; sevmek yaşamaktır.. bunu öğret! Olta ile balık avlamağı, zıp zıp zıplayan, ince dalların en ince doruklarında bile tutulmayan teyinleri (sincap) vurmağı öğret ve hayvan beslemek sanatını.. hayvanları da sevmeği..."

Tanrı Ülgen sustu.

İnsanlara, bütün yeryüzüne ve bütün gökyüzüne, cümle yaratıklara; sonra Gök Oğula, Ulu Kişiye, Gün Aşan, Ağca Dağ ve Alma Ata'ya baktı. Gözleriyle baktıklarını ayrı ayrı seviyordu; bir baba gibi okşuyordu; bir ana gibi koçuyordu.

Bir daha baktı; teker teker, ayrı ayrı, baktıklarını bir daha gözleriyle öptü ve sevdi. Ve birden, yine bir iri kaz — bembeyaz — olup uçtu göğe doğru; uçarken: "Seviniz!." diye sesleniyordu. "Seviniz!. Her şeyi ve birbirinizi seviniz! Sevmek mutluluktur; mutluluk ululuktur!."

Dokuz dallı ağacın bulut olup dağıldığı, türlü şekillerde gökyüzüne yayıldığı noktaya varıncaya kadar uçtu; orada, Tanrı Ülgen, görünmez oldu. Bir daha da insanlar Tanrılarını göremediler. İçlerinde bir eziklik, gözlerinde bir yalnızlık ve yüreklerinde buruk bir üzüklük duydular mı o noktaya doğru başlarını kaldırır oldular. Gözyaşlarını o noktaya adadılar.

Gök Oğul, Ulu Kişi, Gün Aşan, Ağca Dağ ve Alma Ata, Tanrının buyruğu üzre hareket ettiler; görevlerini yaptılar. Gök Oğul, Gün Aşan ve Alma Ata, bir zaman sonra, görevleri gereğince, insanları bıraktı. Ulu Kişi ise olta yaptı; balık avladı. İnsanlara balık pişirmesini, ateşi ve tuzu öğretti. Sonra teyin vurmasını. Sonunda, Tanrıya döndü yönünü; kendini büsbütün Tanrıya verdi. Bir gün, bir gece yarısı sabaha dönerken, uykusuz yıldızlar bile uykuya yatıp bir bir sönerken, çevresindekilere usulca fısıldadı: "Bir yel esecek az sonra; seher yelinden az önce ve ishak kuşundan sonra; o ses ve o nefes arasında bir yel esecek. O yel gelip beni uçuracak; bu-

radan beni alıp götürecek. O yel, bir beşik gibi sallayıp uyutacak, beni Tanrıya iletecek.. hoşça kalınız!"

Gece yarısı sabaha ulaşıyordu. Yıldızların en haylazı da ışığını söndürüp uyudu. Karanlığın içinde önce bir aklık belirdi; ak bir tül bir ağ oldu gerildi. Sonra ishak kuşu.. üç defa, boğuk, hazin; bir soğuk, üç defa öttü. Bu ses, uyumuş yıldızlaraca çıktı. — Belki onları yokladı. — Sonra, aşağıya, karanlığa indi. O beliren aklığın, ak tülden ağın aklığında dolaştı.

Seher yeli ha çıktı ha çıkıyordu.

Ulu Kişinin gözleri karanlığın içinde, ipince, incelmişti.

Bir ince yel, bu incelen gözleri okşadı.

Seher yeli başladığında, çevresindekiler, Ulu Kişiyi bulamadılar. Bir aklık, karanlığın içinde ak tülden bir ağ, bir gizli ışıkla ışıyarak göğe varmıştı. Ancak görebildiler. Az sonra gökyüzü de karardı ve ardından seher yeli de durdu.

Sabah olunca Ulu Kişiyi göremeyen halka Ağca Dağ hitap etti, dedi ki:

"Ey insanlar! Kim ki Ulu Kişiye inanıyorsa bilsin ki Ulu Kişi yok artık ve her kim ki Tanrı Ülgeni biliyor ve ona inanıp güveniyorsa o kimse bilsin ki Tanrı Ülgen vardır![1] Ulu Kişiyi yanına çağırmıştır; onu bulamazsınız artık, onun yerine ben geldim. Ben de onun gibi size iyiliği, güzeliği ve sevgiyi öğretmeğe çalışacağım. Bir gün gelecek, Tanrı Ülgen, beni de yanına çağıracak; nerede durdurursa orada duracağım. Siz, öğrendiklerinizi unutmayın. Sevgiyi;

---

[1] Ebubekir'in Hz. Muhammed'in ölümü üzerine halka yaptığı hitabe.

sevgiyi unutmayın. Onu unutursanız her şeyi unutmuş olursunuz. Sevgiyi bilmeyen hiçbir şeyi bilmiyor demektir."

Bir gün geldi; Ağca Dağın söylediği gün.. geldi. Nedense, bir karanlık gündü. Karanlığın karartısından insanların gözlerinin ışığı bile söndü. Bir zaman, kısa bir zaman sürdü. Ortalık aydınlandığı vakit Ağca Dağ görünmedi; o da gitmişti. İnsanları kendi hallerine bırakıp, Tanrı çağrısına uymuş ve gitmişti.

İnsanlar, önce bir yalnızlık duydular; bir öldürücü yalnızlık. Tanrı Ülgen gitmişti. Gök Oğul, Gün Aşan, Alma Ata ve Ulu Kişi gitmişti; şimdi de Ağca Dağ... gitmişti. Ama ne demişti? "Seviniz!."

Her giden bunu demişti; böyle demişti.

Birden akılları başlarına geldi. Gökyüzüne baktılar. Bulutlar parçalanıyordu. Bir mavilik, sonsuz bir mavilik, sevgiye benzer bir engin mavilik ve bu maviliğin ortasında, bütün yeryüzünü kaplayan, bütün insanların ve yeryüzündeki cümle yaratıkların üstüne ve iyiliğine gerilmiş bir, nurdan, ap-ak, yumyumuşak, sım-sıcak nurdan bir bem-beyaz kanat vardı

Bu kanat altında türediler.. insanlar.. türediler...

*
**

Yer yaratılmıştı; gök yaratılmıştı, yer ve gök arasında insan, insanın gönlünde türlü istek yaratılmıştı. Tanrı Ülgen, istedi ki, insanlar, beli bir düzen içre yaşasınlar ve yeryüzünü bir güven doldursun. Başlangıçta Tanrıyı öğen kişiler, sonradan, Erliğin

ölümsü isteklerine ve iblis dileklerine kapıldılar. Bir ân için Tanrıyı unutup — sevmeği, sevgiyi unutup — Erliğin safına katılmakta menfaat buldular. Ol vakit Tanrı Ülgen, Erliği yedi kat yerin dibindeki karanlıklar ülkesine attı ve kendi gök katına çekilip insanların yüreklerini bir onulmaz yalnızlık acısıyla sızlattı. Ardından da, yeryüzündeki elçilerini bir bir yanına çağırdı. Hepsi bir bir, bütün elçiler, Tanrı Ülgenin buyruğu üzre, yeryüzünü bırakıp göğe ağdı. Bu göçüş, gökyüzünü ağarttı, yeryüzünü kararttı. İnsanlar, yeryüzünde kalan insanlar, her geçen günle biraz daha, sabahtan akşama ve akşamdan sabaha biraz daha, yalnızlığın o iç burkan; o öldürücü, yıkıcı; o elem verici iğneleri ile yüreklerini sızlatan yalnızlığın kahrını taddı. Bir gün geldi, dayanılmaz yalnızlık canlarına tak dedi.

Kaldırıp başlarını göğe baktılar; gökyüzüne.. kahırdan kapkara kararan gözleri ve utanan, utançtan kıpkızıl kızaran yüzleriyle, kaldırıp başlarını gökyüzüne, baktılar. Par par yanar bir mavilik içre apak, beyazdan da beyaz bir sıcak ve topak topak toplanmış, tüylerden daha yumuşak kanadın üstlerine gerildiğini, Tanrı Ülgen'in kullarına kanat gerip üstlerine eğildiğini gördüler; sevindiler.

Bir araya gelip bu ak ve yumuşak kanadın sıcaklığına sığındılar. Fakat, cümle insanların içinde iki kişi toparlanarak düşündüler. İnsan gözünden ırak bir yere gitmeği zihinlerinde kurarak bakıştılar.

Kişiler, bir kötü olmuştu; kendilerini yaratan, hiç yok iken can veren, yetmezmiş gibi bir de kan veren Tanrılarını bir çırpıda unutup, durup dururken

varıp Erliğe kul olmuşlardı; çirkini yüceltip tapar, güzeli unutur olmuşlardı.

Bir yerde ki güzellik hor görülür ve çirkinlik yüceltilir, o yerde mutluluk kalmaz Bu yerlerden gitmek gerektir. Tanrı Ülgenin, insanların üstüne gerdiği kanadın altında suyu az, toprağı çorak da olsa bir yeri vardır; yine de çirkine kul olunan bu yerlerden yeğdir. Çirkine kul olmanın yanısıra, sevgiyi unutmanın ve sevgiden kaçmanın; bir Tanrı kanadı altında düşmanlıksız yaşamak dururken varıp Erliğin safında ve kötülük uğrunda savaşmanın makbul sayıldığı yerlerde yaşamaktansa, gidip kimsenin olmadığı düz ovalarda yahut da bir dağ yamacında, şu kötü insanları düzene sokacak, onlara dostluğu, kardeşliği ve sevgiyi aşılayacak bir ulu nesil yetiştirmek dileklerin en güzeli bir dilek ve isteklerin en hayırlısı bir istektir.

Böyle düşünen iki kişiden biri erkekti ve adı Ay Atam idi. Karısı ise Ay-Va Hatun derler bir ay yüzlü ve doğru sözlü; bunca kadının içinde bir o, pek gözlü; yalın sözlü bir hatun idi. İki tane de kızları vardı ki ay'a sen doğma ben doğayım; güne, sen dur yeryüzünü ışığa ben doyurayım der güzellikte, dilber mi dilber idiler. Güzelliklerinden ayrı bir hoş özellikleri de, öteki kızlar gibi, uyduk dil-i divâneye dil uydu hevâya demezler ve burda akşamsa orda sabah etmezler; Ay-Va Hatunun dizleri dibinde ve Ay Atamın gözleri önünde günlerini geçirirlerdi. Ay Atam dese ki: "Kızlarım kalkın, şurdan öte bir yol gider ve o yolun ötesinde bir yer vardır, ne sular çağlar ne bülbül öter ve ne bir baca görülür ne tütün tüter; öyleyken bile niyet ettim, niyete uymak ge-

rek, gidip o yerde yerleşelim" dese, kızlar karşı gelip bir çift söz söylemek için ağızlarını açmazlardı. Anaları, Ay-Va Hatun dese ki: "Kızlar!. Kızlar huuu!. Kızlar!." dese; "Biz oturup öğretleştik babanızla sizi şöyle yapacağız, böyle edeceğiz; sizin için şöyle yapıp böyle etmeği uygun gördük, ne dersiniz bu işe?" diye sorsa, kızların birinden biri, analarının sözlerini beğenmeyip somurtmaz, daha da ileri gidip görünmez bir yere kaçmazlardı. O güzellikleri ile bu özellikleri bir araya gelince, Ay Atam ile Ay-Va Hatunun bu iki kızı büsbütün, cana yakın oluyorlardı.

Aslında bütün bunlar da gereksizdi; yani, Ay Atam ne derse o olurdu gayrisi susar, Ay Atamın dediğine uyulurdu. Ay Atam bir mesele üzerinde konuşmağa başladı mı ne ses duyulurdu ne nefes. Ama o, bunu kötüye kullanmazdı. Ay-Va Hatunun rızasını almadan ve onu hoşnut etmeden; Ay-Va Hatuna danışmadan yaptığı işler pek azdı.

Ay Atam, Tanrı Ülgenin bir yüce, bir ulu — Tanrı Ülgenin ululuğu ile dolu — bir ak saçlı, ak sakallı kuluydu. Kişiler ise, şu çevre yanı dolduran ve Tanrıyı değil sadece, zamanı bile unutan kişiler ise, gururluydu.

Ay Atamın düşünceleri gözlerinden okunuyordu.

Ay-Va Hatun, bir durdu iki durdu, sessizce başını yere eğdi: "Anlıyorum.." dedi; "Gitmek gerek. Böyle uygun gördüysen ne deyim? Ben de ardından isteyerek gelirim."

Ay Atam susuyordu. Henüz gözleri gökyüzündeydi. O masmavi yayılan, bir huzur ve sükûnet halinde "yekpâre, bölünmez bir ânın parçalanmaz akı-

şı[1]" olup enliliğine ve genişliğine dağılan maviliğin orta yerindeki bembeyaz kanat izindeydi. Gölgesiz, yalın, yaratıldığı gündeki gibi lekesiz, saf gözlerinden bir garip ürperiş gelip geçti. Ol saatte gökyüzünde, yeryüzündeki kişileri korur gibi açılan Tanrı Ülgenin kanadı bir deprenişle depreşti. O gözlerle o kanat ve bu ürperişle bu depreniş arasında bir kutlu ışık belirdi bir ân bir çizgi gibi; ince, zor görülür; buğumsu, dumanımsı bir ışık belirdi ve ardından nefese benzer bir yel esti ışığı alıp götürdü. İşte o ân ne olduysa oldu, bunu kimse anlamadı; Ay-Va Hatun bile.. Sadece, şu az önceki sözünü daha yavaş, daha bir fısıldayış içinde tekrarladı: "Anlıyorum" dedi; "Gitmek gerek.. Tanrı Ülgen ve sen; böyle uygun görmüşken ne deyim? Ben de ardından isteyerek gelirim..."

Yavru heyyy.. balam!. Bir nesil, cihana bir yaman düzen kuran; Tanrı yüksekliğinde bir yüksek oturan er nesil, ender nesil böyle türedi. Bir kadın, o gün o saatte, "göz açıp gönül verdiği, gönül verip sevdiği, acı yese bile tatlı konuştuğu ve bir yastıkta baş koyup gün geçirdiği koç yiğidi şah yiğidi[1]" erkeğini yalnız bıraksaydı, ona: Ben de ardından isteyerek gelirim, demeseydi bu nesil, türemiyecekti; hasta ve sarı ve bir yanı kuru, kupkuru bir dal gibi — ilk yaratılan ağacın Kuzey dalı gibi kupkuru — ve yaslı, kuruyup gidecekti. Ama Ay-Va Hatun, daha, Ay Atam, Tanrı Ülgen ile, ışıktan da ince ışık dillerle konuştuğu zaman erini, büyük erkeğini yalnız bırakmamağa karar vermişti.

---

[1] Ahmed Hamdi Tanpınar.

[1] Dede Korkut.

Gece oluyordu.

Gök kararmıştı; mavilik ve maviliğin orta yerindeki kanat kararmıştı, öbek öbek, yıldızlarla bölünerek, kararmıştı. Bakmasını bilen gözler, ancak, bu karanlık içinde bir güzellikle, büyülü bir güzellikle daha da büyüyerek gerili duran kanadı görebiliyordu. Bakmasını bilmeyen gözler neyi görürdü ki Tanrıyı görsün?

Bakmasını ve görmesini bilmeyen gözlere yazık! Bütün ömürleri bir karanlık ve bir zevksiz âlemin tozlarına bulanmış olarak geçecektir; Tanrı onların gözlerindeki perdeyi ve kötü gölgeyi silsin!

Kızlar, ay yüzlü ve gün göğüslü kızlar ve anaları Ay-Va Hatun uyumuşlardı.

Bir kınalı düşün ve düşlerinde bir tatlı menevişin seyrine doymuşlardı. Ay Atam uyumuyordu. Bakmasını ve görmesini bilen gözleri, bir büyülü mutlulukla gören gözleri, şimdi, yıldızlardaydı; yıldızları birer birer saydı.

Yıldızlar saygılıydı; Ay Atam yıldızlardan da saygılı.

Ay Atamın gözleri, yıldızların birinde durdu. Bir gök mavisi ışıltısında ve ancak duyulur, yaz gecesi sıcağında serinliği ancak içten içe duyulur bir su şırıltısında pır pır yanan bir yıldızdı. Sandı ki bu yıldız, kendinden sonra gelecek neslin istikbali ve ışıltısıydı; yalnız, sanki konuşuyordu, bir şeyler söylüyordu fakat karanlıklar araya girmişti, Ay Atam, yıldızın sözlerini anlıyamıyordu. Sustu mu ne yıldız birden? Ay Atama öyle geldi, ama neden? Neden sustu? Yıldız!. Yıldız heyy.. hey! Hey yıldız susma konuş!

Kızlar uykularından, bir korkulu düşten uyanır gibi sıçradılar; cümle yıldızlar, gökyüzünde öbek öbek yanan yıldızlar ürperdiler. Ay-Va Hatun uyandı.

Ay Atam ayıkdı...

Bir deli böyle bağırırdı ancak. Irak, gökyüzünde uzak, çok uzak, ağızsız ve dilsiz ve hiçbir zaman konuşamıyacak olan yıldızlara, bir gece yarısı, aklı başında bir erkek böyle bağırmazdı. Bir süre, kızlarına ve Ay-Va kadına bakamadı.

Ay-Va Hatun, Ay Atamın içinden geçenleri hissetti. Usul usul yanına yaklaştı. Bir uyku kadar gevrek, bir alaca geyik gibi kıvrak ve durgun, tertemiz suları andıran berrak bir sesi vardı. Usulca: "Üzülecek bir şey yok" dedi; "Sanki, senin duymadıklarını ben duydum. Düşümde, belki iki uyku arasında uyur uyanık, bizden uzak, çok uzak, bizden yüz yıllarca sonra uzak, ama bizden olacak bir kimse, şu konuştuğumuz dille; daha arı, daha diri ve taze bir türkü çığırıyordu; şöyleydi: Yine doğdun sarı yıldız, mavi yıldız, yıldız yıldız hey[1].. diyordu. İyice dinledim; Akşam oldu gün dolaşmaz.. Sabah oldu ülker aşmaz.. diyordu; ve bir coşkun nefes gibi yükseliyordu: Parmağında hatem yüzük.. Kolunda altun bilezik.. Niye doğdun sarı yıldız, mavi yıldız, yıldız yıldız heyyyy diyordu. Beni uyandıran bu türkü oldu. Biz.. biz.. senle ben..."

Ürperdi. Konuşamadı. Koca bir kâinât doluyordu bağrına; ak sancılar içindeydi, biliyordu. "Biz.." dedi yeniden Ama sözünü tamamlayamadı. Kızlar birden haykırdı: "Yıldızlar!.."

---

[1] Bir Sıvas türküsü.

Hep birden, birbirine dayanarak, sığınarak omuz omuza hep birden, kızların haykırışının gösterdiği yere baktılar: yıldızlar kaynaşıyordu. Kaynaşan yıldızların içinde bir tanesi, Ay Atam ile akşamdanberi konuşan en irisi, ötekilerden uzaklaştı ve hızla aktı; aktığı yerlerde bir nurlu aydınlık bıraktı. Kaynaşan bütün yıldızları ardına taktı. Sonra birden, hiç bir işaret belirmeden ikiye bölündü; ardındaki bütün yıldızlar da kendiliğinden ikiye bölündü. Bölüklerden biri, — o iri, dipdiri yıldızın bir eşi başta olmak üzere — Güneye indi; Güneyden Batıya ulaştı ve döndü.

Öteki bölük — başta öteki eşle — Kuzeyi aştı ve şaşmadan, bir yerden buyruk almış gibi şaşmadan, Batıya ulaştı ve döndü. İki ayrı kol — Batıda birleşmeden — iki ayrı yoldan, döndü ve gelip denizlerin arasında kalmış, bir yandan karaya bağlanmış bir yerde durdu. Bir sessizlik içinde bir renk ve bir ışık cünbüşü oldu ve iki kolbaşı, aynı ânda kucaklaştı; Ay Atam ile demindenberi konuşan yıldız oldu; iri, dipdiri beş köşeli ve taptaze ve kocaman, altında kalan yurda, gülümsedi. Bir daha kaynaştı gökyüzü; beri yanda, bir hilâl halinde yeryüzünü aydınlatan ay, o iri beş köşeli yıldıza doğru kaydı. Hilâlin iki ucu iki sivri yaydı; uzanıp o uçlar, beş köşeli yıldızı ortasına aldı ve bir ân içinde bir al ışık vurdu; hilâlin ve beş köşeli yıldızın altında kalan yurdu baştan başa yalayan ve o yurttan gökyüzüne buram buram bir ter gibi fışkıran bir al ışık ayın ve beş köşeli yıldızın çevre yanma vurdu. Al ışık ortasında hilâl ve yıldız, ak aktı...

Ay Atam, Ay-Va Hatun ve kızlar bir süre, konuşamadan, baktı. Gözlerini kırpmadan baktı, Ay

Atam, sonunda, ayağa kalktı. Kısaca; "Tamam!." dedi. Zaman, "salkım salkım tan yelleri estiği zamandı. Sakallı bozaç turgay öttüğü zamandı. Bidevî atlar ıssını görüp ukradığı, sakallı uzun tat eri banladığı, — aklı karalı seçilen gök yüzünün yıldızları bezenen ve bey yiğitlerin, cılasunların birbirine koyulduğu çağda — göğsü güzel kaba dağlara gün değdiği zamandı[1]". Ay-Va Hatun da doğruldu; kızlar da doğruldu. Cümle âlem, bilinen ve bilinmeyen henüz uyuyordu...

Ay Atam, Ay-Va Hatun ve cümlenin öğe öğe bitiremediği, bir söz bulup güzellikleri üstüne söylemek için söz yetiremediği kızları, gündoğusuna doğru yola koyuldular. Bütün kötüler ve kötülükler, bütün çirkinler ve çirkinlikler geride kaldı. Yüzlerini, iyiye ve güzele döndürdüler ve gözlerini, yeni, yepyeni, al ışıklar ortasında ak ak parlayan hilâlin ve beş köşeli yıldızın altında doğacak nesillere çevirdiler.

Gün doğuyordu.

Karşı yatan kaba dağlar, çağıl çağıl çağlayan sular aydınlandı; gün ışığı ile ışıl ışıl yandı. Bakmadılar. Kötü kişiler, sevgi nedir bilmeyenler, güzeli bırakıp çirkini benimseyenler henüz yakındı. Ola ki bu göz alan gün, yeşil kokan yamaç ve elemsiz akan su, o kötülüklerden bulaşmıştı. Uzağa, daha uzağa, belki bir dağa, belki kıraç, kupkuru bir toprağa, ama, şu kötü, şu sevgi nedir bilmeyen insanlardan çok ırağa gitmeliydiler.

Gün batıyordu.

---

[1] Dede Korkut.

Kel tepeler, bodur otlar, bataklıkta kamışlar uykuya yattı. Çevre yan susuzluktan yanmış bir kıraç toprakla kat kattı. Gece, bu kıraç toprağın kat kat susuzluğuna bir serinlik, bir gizli yumuşaklık kattı. Ay Atam, dağarcığındaki bir avuç darıyı, Tanrıya şükrederek Ay-Va Hatuna ve kızlarına dağıttı. Bulunan bir niğmete şükretmenin hazzı içinde, bir avuç darıyı dört kişi sessizce çiğnediler; yediler. Henüz bir arada bulunmayan, birbirinden uzak duran hilâlin ve yıldızların altında, mutlu bir yarın sevincinde, uyudular.

Yine gün doğdu.

Kıraç topraklar, yürüdükçe kırbaç kırbaç çölleşti. Gün, bütün gün, bu çölde, kavrulup yandı; yanıp kavruldu. Ve onlar, yürüdüler. Böylece, bir nice gündüz ve gece, durmadan dinlenmeden, bir avuç darıyı dört kişi paylaşarak akşamları ve toprak üstünde uyuyup toprak üstünde uyanarak yürüdüler. Bir akşam üstü, bir dağın eteğinde durdular. Artık çöl ve kıraç topraklar, öldürücü güneş ve o ateşten de beter çirkini seven, kötülük sever kişiler gerilerde kalmıştı. Akşam karanlığında ve önlerinde, Tanrı Ülgene doğru yükselen şu dağın en yüce doruğunda, daha üstte bir yarım ay pırıl pırıl parıldıyordu. Bu parlak ışık altında dağ, zengin ve cömert, güzel ve asil duruyordu. Ay Atam, bir dağa baktı, bir aya baktı ve farkında olmadan: "Ayın altında bir dağ!." dedi; "Bu da bir ay.. yerin üstüne oturmuş ve göğe temel durmuş."

"Alt-Ay!." diye çığrıştı kızlar; yorgunluklarını unutmuşlardı. "Bu, Altay.. Altay!.."

Ses, bütün dağ boyunca yankılandı. Kızlar, dağ konuşuyor sandı; ve bağırdılar daha konuşsun daha coşsun diye bağırdılar: "Altay!. Altay!. Altay!."

Bir coşkun yankı, derinden derine bir uğultu halinde yer ve gök, dağ ve yukardaki ay ses verdi: "Altay!. Altay!."

Gece dağlaşıyor, dağ geceleşiyordu. Dağın ve gecenin arasında, bir olduğu yerde, yankılar, bir uzayıp bir kısalıyor, dağılıyor ve sonra bir yumak gibi toparlanıp dağın en yüce doruğundan aya atlıyor, ayın görünen yüzüne çarpıp geceye dökülüyordu.

"Kimsiniz?"

Birden, dağ ve gece sustu; yankılar sustu, ay sustu. "Kim var orada? Kimsiniz?"

Ay Atam, Ay-Va Hatun ve kızlar da sustu. Gece karanlığından, karanlığın içinden, dağdan, biri geliyordu.. uzaktan, "bir pîr-i fâniyi andırıyordu[1]" ama tok sesi, gençti; korkusuzdu. Yaban değildi, dosttu; belliydi. Yaklaştı.

O zaman, Ay Atam; genç, korkusuz ve dost sesli adamın kim olduğunu tanıdı: Doğanay idi. Bir uzun, bir dinmez özlem içinde kucaklaştılar; öpüşüp koklaştılar; koçuştular. Doğanay, aldı onları, yukarı, yamaçtaki mağarasına çıkardı. Orada, mağarada, daha başkaları da vardı: Ece vardı, şimdi artık beli bükülmüş bir ihtiyardı. Gözlerinin feri sönmüş, yüzünün tazeliği ve teri, kuruluğa ve çizgi çizgi buruşukluğa dönmüştü. Yasak meyveyi yemenin ve Tanrı Ülgenin sözünü dinlememenin günahı çok kötü ve ağır bir şekilde pek erken omuzlarına binmişti. Utanarak baktı ama yine de hepsini özlem içinde selâm-

---

[1] Şair İsmail Safa.

ladı. Mağarada, oğulları ve kızları, oğullarının oğulları; kızlarının kızları da vardı. Mağara çok genişti; içindekilerin sayısı belli değildi, birçok kişiydiler. Doğanay ve Ece, beraberce, konuklarını ağırladılar; yorgunluklarını aldılar. Böylece bir süre geçti. Sonra Ay Atam buraya niçin ve neden geldiklerini anlattı. İnsanlardan uzak, yaşamak gerektiğini, kendilerinden sonra doğacak kimselerin, hiç değilse, mutlu ve iyi olmasını dilediğini anlattı. Daha sonra da sordu: "Doğanay, Tanrı Ülgen, bizi kendi evinden koğduğu zaman ne yaptın? Seni o sırada göremedim, görüp konuşamadım. Herkes kendi derdine düşmüştü; utanıyordu."

Doğanay cevap vermek için bocalarken, Ece birden kalktı. Bir işi varmış gibi mağaranın, daha karanlık bir köşesine gitti. O zaman Doğanay Ece'yi göstererek: "O günden sonra utanıyor" dedi. "Hep utanıyor. Bütün insanlara kötülük yaptığını sanıyor. Aslına bakarsan, o, yasak meyveyi yemeseydi, azıcık daha sabretseydi, belki ben, dayanamıyacak, yiyecektim. Olan oldu bir kere; daha, yasak meyvelere bir yasak konulmadan, Tanrı Ülgen onu yememizi istedi, biliyorum. Ne var ki onu yiyen biz, Eceyle ikimiz olmamalıydık. Yasak meyvelerden yeyince, biliyorsun, Tanrı Ülgen bizleri cezalandırdı. Ece, bir süre bu cezaya yandı durdu; birbiri ardınca, korkunç sancılar içinde çocuk doğurdu. Ben; Ecenin, benim ve çocukların karınlarını doyurmak için çok zorluk çektim. Bir de öteki kişiler — hele o Kuzeydeki sarı, hastalıklı ve kara kuru kişi — bize suçlu suçlu bakmağa başladılar. Kalkıp onlardan ırak olan buraya geldik; gördüğün gibi burada çoğaldık. Onlardan

ırak olan Hakka yakındır[1], dedik. Bu dağ, bir cömert dağdır. Hayvanları ve otları ve başka yiyecekleri boldur. İyi ettiniz de siz de geldiniz. Arada bir, geceleri, Tanrı Ülgenle konuşurum; sizin geleceğinizi dün gece, işaret etti..."

Ece, yanlarına gelmişti. Konukları göstererek, "Yorgunlar.." dedi; "Şurada yer hazırladım, uyusunlar. Sabah olsun, gün ışısın, öyle konuşun.. şimdi, uyusunlar.."

Ece, mağaranın bir köşesine, çifte postlar sermişti. Günlerdir ve gecelerdir sırtları topraktan başka bir şey görmeyen Ay-Va Hatun ve kızlar, postlara uzanır uzanmaz uyudular; uyumadılar sanki de derin bir uykuda sızdılar.

Ay Atam, uyumadan önce, Doğanay, bir daha yanına gelip konuşmak istedi:

"Tanrı bana, sizin geleceğinizi söyledi" dedi. "Bekledim bunun için; kızlarım da getirdiğin çok iyi oldu. Şimdi uyu, yarın seninle konuşacaklarım var.."

Geldiği gibi gitti sessizce...

Elle tutulur gibi belli bir uyku, mağarayı doldurdu. Ece, üst üste, birkaç kere öksürdü. Ece'yi ilk yaratıldığı gündenberi tanıyan Ay Atam, bu öksürüklerde o eski ölümsüz Ecenin, sonunu görmüştü; bir günah, bu ölümsüz kadındaki ışığı söndürmüştü.

Ay Atam, bütün mağarayı saran uykuya uydu; uyudu. Postlar; gece gibi yumuşak; yorgunluk, uyku ile karışarak Ay Atamı, uykulu, sıcak düşlere alıp götürdü. Bir düş, düşlerin içinde belli bir düş,

---

[1] Bağdatlı Rûhî, Terkib-i Bend.

önce yavaş yavaş sonra bir gizli büyüyüş içinde, başladı; büyüdü. Ay Atam, düşünde, o ayın altındaki dağı, Altayı görüyordu.

Altay, bütün heybetiyle karanlıktı. Bir belirsiz esmerlik, karanlığın ortasında Altaym çevresini, kalın çizgilerle çiziyordu; Altayı iyice belirtiyordu.

Altayın dibinde Ay Atam; kendini görüyordu. Altayın en yüce doruğunda bir mavi ışık bir geniş sini büyüklüğünde.. içinde bir Bozkurt.. duyulmaz seslerle haykırıyordu. Altayın dibinde, boylu boyunca uzanıp yatan Ay Atamın göğsünde önce bir kabarma oldu; kabarış, bir ân geldi durdu, bir ay, bu kabarıştan fırdolayı döndü, dolandı, yuvarlandı; Altayın yamaçlarına tırmandı. Yarı yolda birden havalandı. Ay, dolunay oldu en yüce doruğa, sini bütünlüğünde parlak ve dümdüz olan mavi ışığı Bozkurta doğru uçuyordu. Ve bir aydınlık, karanlığı ve belli belirsiz esmerliği, gözle görünürcesine koğuyordu. Altaym, göğe varan ucuna gelince, Bozkurtun önünde ay, en nurlu ışığıyla ışıklandı. Bütün Altay, sini büyüklüğündeki mavi ışık ve Bozkurt, bütün çevre yan, bir yusyuvarlaklık içinde Ay Atamın görebildiği bütün yeryüzü bu ışıktan faydalandı; ak nurlar içinde aydınlandı. O ânda mevcut cümle ışıklar söndü.. sini bütünlüğündeki mavi ışık söndü, Bozkurtun yelelerindeki ışık söndü. Ay, olanca ışığını, bir nurlu boru gibi, Altayın göbeğinde bir düzlüğe yolladı. Işığın düştüğü düzlükte — ve ol saatte — bir fidan — bir meşe fidanı — yeşerdi; birden gelişip serpildi; Altay kadar heybetli, ay ışığı gibi bereketli — ve Tanrı Ülgen gibi rahmeti bol — bir ulu ağaç oldu doğruldu. Tanrı Ülgenin, insanları yaratmadan

önce yarattığı ve onların yasak olmayan meyvelerinden yiyerek yaşadığı ağacın bir eşiydi; ona benziyordu. Ağaç, gittikçe büyüyor; dallanıp budaklanıyordu. Ağacı besleyip büyüten ay ışığıydı[1].

Bütün bunları Altayın dibinde, boylu boyunca uzanmış seyreden Ay Atam, huşû içinde kalktı. Göğsünün üstünde sanki ağaçtan ve ay ışığından bir parça vardı. Ağaç değil bir koca nesil vardı. İçinden yükselen hisleri dizginleyemedi; bir kendinden geçiş, bir dinmez vecd içinde ağacı alkışladı: "Ağaç, ağaç dersem sana arlanma ağaç; Tanrı Ülgenin gözlerinin ışığı ağaç, Gök Oğulun beşiği ağaç, Tanrı Evinin kapısı ağaç.. büyük büyük suların köprüsü, kara kara denizlerin gemisi ağaç. İster erkek, ister kadın korkusuz ağaç. Bizim elde gerek idin sen ağaç, bizim elde gerek idin bizim elde ağaç!."[2].

Ay Atam bunları dedi ve ağaç tek bir cümleyle cevap verdi: "Sizin eldeyim ben zaten senim senim senim..."

Bu sözler üzerine Ay Atam sıçrayarak uyandı; ter içindeydi. Mağara ağarmıştı. Sağını solunu yokladı. Eli, postun yumuşak tüylerinde, düşünür gibi, takıldı kaldı. Hâlâ düş içindeydi sanki ve hâlâ dağ, o heybetiyle, ay o ışıklı bereketiyle ve ağaç o derin merhametiyle gözlerinin önündeydi; bir süre kurtulamadı. Neden sonra, mağaranın kapısında, bir karaltının kıpırdadığını hissetti; Doğanaydı. Sırtını mağaranın içine vermiş, yüzü, doğan güneşe dönüktü. Gün ışıkları Doğanayın bedeninden geçip — geçerken süzülüp — mağaraya geliyordu.

---

1 Osman Gazi'nin rüyasından alınmıştır.

2 Dede Korkut'tan değiştirilerek.

Ay Atam, yerinden uykulu bir kalkışla doğruldu; henüz herkes uyurken, mağaradan çıkıp, Doğanayın yanına gitti. Doğanay, doğan güneşe dalmıştı. Altayda doğan güneş, başka türlü ışıklıydı; yeryüzüne yakın doğuyordu ve o bir başka türlü ışıkları, gittikçe güçlenerek, dört bir yana, buradan dağılıyordu. Doğanay, Tanrının, burada kutladığı güneşi, ayrıca — ve kendince — uğurluyordu. Güneş, bir mızrak boyu yükselince ancak, Ay Atama döndü: "Biliyorum..." dedi; "Gece, gördüğün düşün bir benzerini ben de gördüm. Kutlu ve mutlu olsun; ağaç, sensin.. dallar, senden gelecek nesillerdir. Öyle bir nesil ki, Tanrı soyundan gelme, nice yıllardan sonra bir yıl gelecek ve Tanrı, gerçek Tanrı, senin neslini bir daha kutlayacak, o neslin, kendi ordusu olduğunu saklamayacaktır."

Ay Atam: "Ben de öyle yorumlamak istedim ama, utandım kendimden; büyüklük gibi geldi, utandım!." dedi. "Şimdi ne yapmak gerek?"

Doğanay: "Dün, siz gelince, kızlarını düşündüm" dedi. "Bir Tanrı esintisi sandım ve dedim ki, kendi kendime dedim ki, senin kızlarınla benim kızanlarım, bir arada, yarın, mutlu nesillere birlikte seslensinler. Ama bu gece, senin gördüğün düşün benzerini görünce, kızlarının, ölümlülerle değil, ölümsüzlerle evlenmesi gerektiğine inandım. Bence, Tanrı diyor ki, ey Ay Atam ve ey Doğanay, siz bu kızları bırakın, onlar, Tanrının ışığıdır, Tanrıca evlenecekler!. İstemez misin?"

Daha o akşam, Altayın en ulu doruğunda bir düzlükte, ağaçlardan ve çalı çırpıdan bir kule yükselttiler; kızları o kuleye kapattılar. Ay Atam, dili-

nin döndüğünce kızlara, bir mukaddes göreve çağrıldıklarını ve burada, o görevin gereğince, Tanrı esintisini ve belirtisini beklemelerini anlattı. Kızlar, güzellikleri yanında ünlü olan söz dinleme ve atalarının her dediğine uyma özellikleri gereği "Peki.." dediler.

Kulede beklediler...

Bitmez sanılan günler çabuk bitti; sonu gelmez sanılan geceler sabaha erdi. Geceler içinde bir gece, kızların beklediği yerde, bir Bozkurt belirdi. Karanlığın içinde gözleri yeni doğan gün gibi kızıl ve mutlu; derin karanlıklara bakışı umutluydu, öyle ışıyordu ve çevre bu mutluluk ve umutlulukla aydınlanıyordu. Uzun boz tüyleri ve boz yeleleri, gözlerinden gelen ışıkla par par yanıyordu. Kulenin dört bir yanını, gökten düşmüş bir yıldırım hızıyla dolandı. Sonra, kulenin kapısında durdu; başını tepeye doğru kaldırdı. Bir güçlü ışık, gözlerinde toplanan büyük ışık — kurt kanı karışık ışık — bir ânda, kulenin tepesine düştü, iki damla erimiş demir gibiydi; biri bir kıza, öteki öteki kıza — bu iki parlak yıldıza — gitti yapıştı. Kızlar, ne olduğunu bile anlayamadan Bozkurt, aynı hızla, kulenin bulunduğu doruğun en üst, en çatal kayasına çıktı.

Uçurumdan ay doğuyordu; kara mavi gökyüzünde bir korkusuz ve Tanrıca dolanıyordu. Işıkları Bozkurta vurdu.

Kurttaki ışık ve aydaki ışık — karmakarışık — oldu; ay, Altayın annacına gelip kondu. Kızlar, bir bakışta, ayı ve kurt başını aynı sandı; kurt başını ve ayı birbirinden ayıramadı. Birdenbire Bozkurtun ağzı açıldı; Bozkurt, aya doğru haykırdı: bir aşk tür-

küsünden daha ince, bir yiğitlik övgüsünden daha yüce — kâinât gibi güçlüce — bir haykırıştı; bir sesti.. sessizliği korkuttu; uçurumlar doluyordu; karanlık, kendi içinde parçalanıyordu.

Bozkurt böylece, ayın altında durduğu sürece, uludu. Dokuz gece, üst üste, kızlar ve görünen tek tük yıldızlar, sonra ay, sonra Altay ve daha sonra görünen ve görünmeyen, bilinen ve bilinmeyen — ve ululuğu ile dolu kâinât, bütünlüğüyle — bu ilâhî sesi, bu haykırışı dinledi. Dokuzuncu gece, bitmek üzere, sabaha yaklaşıyordu.

Altayda sabah oluyordu.

Kızlar, aynı ânda, gün ve saat tamam olmuş gibi göz göze geldiler. Bir içli ve gizli ürperişle ürperdiler; bir içten yanışla bakıştılar. El ele tutuştular, gözleriyle gülüştüler; yanyana, birleşmiş bir ten olmuş, kuleden yere indiler ve bir uysal sokuluşla gelip, kapıda bekleyen Bozkurtun sırtına bindiler. Ol saatte yer ve gök titredi. Bir büyülü el gibi bir yumuşak yel, titreyen yer ve gök arasında esti.

Bozkurt da titriyordu.

Titreyişler ve yel.. durdu.

Bozkurtun önü uçurumdu!

Bozkurt, uçuruma doğru uçtu. Bu uçuş, korkunçtu, insan anlayamazdı; ne var ki artık, kızlar, insan değildi.. kurttu; Bozkurttu. Biraz, şu uçurumdu biraz gökyüzü.. ve bir o kadar da Altay'dı! Kısaca kızlar, görevlerince, kutlu olmuştu.

Bozkurt ve kızlar, altta uçurum derinliği karanlıklar ve üstte gökyüzü yüksekliğinde karanlıklar; arkalarında Altay heybetinde kapkara karanlıklar içinde ve bir deli uçuş hevesinde Bozkurt yelesinde

birden — boşluğun tam orta yerinde — donup kaldıklarını, kaskatı katılaştıklarını, fakat o katılanış esnasında bir unutulmaz hazla sarmaşıp kaynaştıklarını hissettiler. Bozkurt da öyle; ve son bir kerre, dünyayı hazza boğan, kâinâtı kâinâtlığına doyuran bir ilâhî uluyuşla son def'a, Bozkurt, uludu.

Gökyüzüne asılı bir Bozkurt ve iki kız.. bütün yeryüzüne ve gökyüzüne haber veriyordu ki, hazların en güzeli içinde ve Tanrı Ülgenin eli altında, Bozkurtla bile olup ışıklaşıyorlardı. Bu, o milletin, kâinâtta duyulan ilk sesiydi ve Bozkurtla bir olan kızlar, bu sesin ebedîliği içinde uğraşıyorlar...

Böylece, yine, gece oldu.

Bütün gün o boşlukta — alt yanı uçurum ve üst yanı gökyüzü ve art yanı Altay olan o boşlukta — hazdan yana yana ve bir görünmez katılıkla bütün gün, gün ışığını emip doyarak kaldılar. Onuncu gün bitip gece başlarken, Bozkurt ve kızlar, bir ışık yumağı olup yumaklandılar. Artık ne Bozkurt vardı orta yerde ne de kızlar. Bir iri yumak — onların olduğu yerde — hafiften sallanarak yavaştan esen yelde, nazlı bir süzülüşle süzülüyordu. Yel mi hızlandı birden yoksa Tanrı Ülgenin o gizli hazinesinden bir güçlü el mi uzandı — bilinmiyor — Bozkurttan ve kızlardan arta kalan o ışık yumağı, durup dinlenmeden dönmeğe başladı. Döndükçe hızlandı, ışıldadıkça nurlandı; aktan ak sütten yumuşak bir ışık olup, daha Batıya, Altaydan küçük ama, çevre dağlardan çok büyük bir dağ olan Hulin Dağına doğru aktı. Geçtiği yerlerde gökyüzünü bir yakış yaktı, gece bulutlarını tutuşturup bir yaktı, görenler inandı ki o ışığın Hulin Dağına inebilmesi için gökyüzü ve gece

bulutları bir basamaktı: basit, önemsiz, rastgele bir basamaktı.

*
* *

Hulin Dağı olacakları bilmiş, dağlığı ve o dağ büyüklüğü ile geleceğe dönmüş, bekliyordu.

İçinde bir yüce milletin saklı olduğu aktan da ak yumaklı ışık geldi o basamak basamak bulutlardan, Hulin Dağının tepesinde durdu; morardı.. bir tatlı mavi oldu; karanlık içre durmadan par par yanardı. Hulin Dağının tepesinde durduğu sürece çevre yan ve dağ, bir mutlu mavilikle ağardı.

Hulin Dağının eteğinden, iki ırmak çıkardı ve bu iki ırmağın arasında bir ulu kayın ağacı vardı. Irmaklardan birinin adı Tuğla, ötekinin adı Selenge idi; her ikisi de delice akardı. Selenge ve Tuğla ırmakları, bir delice aktıkça, ulu kayın ağacı çevre yana ve göğe uzanan Hulin Dağına, ağaç olmanın ve tekmil yeşilliklerin — ve şu akan iki suyun — mutluluğuyla dolu dolu olmanın gururu içinde bakardı. Baktıkça da, Selenge ve Tuğla, daha başlangıçta, bir ulu can beslemenin coşkunluğu içinde coşardı.

O gece Hulin Dağı, olacakları bilmiş, dağlığı ve dağ büyüklüğü geleceğe dönmüş beklerken, Tuğla ve Selenge — ve o ulu kayın ağacı — yine öyle bir gururlu bakış ve sonsuz coşuşla sarhoş idiler. Dağın tepesinde gelip durmuş — ve tatlı bir mavilikle par par yanar — aktan da ak ışıklı, içinde zamana hükmedecek bir yüce millet saklı o nur yumağını önce farketmediler. Vakta ki dağ ve dağla birlikte çevre

yan usul usul, ağır ağır, o tatlı mavilik içre ağarır iken Tuğla ve Selenge usulca: "Bir ürperiş gibi bir şey.. bir diriliş gibi.." diye fısır fısır fısıldadı ve Selenge kayın ağacına yavaşça: "Aman korkutma ak nur sana bakıyor" dedi. Sonra, üçü birden — Tuğla, Selenge ve kayın ağacı üç ağızdan — : "Susalım" dediler; "Bir müddet konuşmayalım. Bir şey var tepemizde, gelmiş; duyuyor, anlamıyoruz.. bekleyelim!"

Beklemek uzun sürmedi.

Yeryüzü ve gökyüzü susmuştu; yeryüzünün ve gökyüzünün arasındaki boşlukta sinek uçsa kanadının sesi duyulurdu; sessizlik öylesine boştu. Gizli ve tılsımlı, her ân patlamak üzere olan sessizlik ürpertici idi; bir hoştu. Tılsım çözülebilir, sessizlik patlayabilirdi; beklemek, uzun sürmedi. Gelip Hulin Dağının tepesinde yumaklanan mavi ışık, umulmayan ve gözle görülemeyen bir hız içinde gittikçe hızlanarak kaydı, kayın ağacının göğe ser çekmiş dallarının arasından, göğdesine indi. O ânda, kainâtın cümle ışıkları söndü, çevre yan zindan gibi karanlığa büründü. Karanlıktan yer ve gök birbirine karışır gibi oldu; yeri göğü birbirine katan bir fırtına ile birlikte Hulin Dağı, koca heybetine bakmadan, dağlığını unutmuşcasına dokuz kere sarsıldı; yerinden oynadı. Tuğla ile Selenge ırmaklarının suyu kabardı; o kabarışla kabına sığmadı, geçip gittikleri bütün düzlükleri, taşıp su içinde bıraktı. Fırtına, yerden kaldırdığı Tuğla ve Selengenin sularıyla gökyüzünü, gökyüzünden koparıp aldığı bulutlarla yeryüzünü yuyup arıttı; dindi sonunda, kabaran sular indi. Karanlık olmağa karanlıktı yine ortalık ama bütün kirlerinden arınmış ve bütün yorgunlukları alınmış temiz, dümdüz; din-

lenmiş bir kara pırıltı içinde pırıl pırıl bir karanlıktı. Ve kayın ağacı sarhoş!..

Ne o gururlu bakış vardı üstünde artık ne de o çevresine meydan okuyuş. Karanlıktan da güzel bir uslanışla uslanmıştı. Sanki bomboştu az önce — bütün ömrünce bomboş — ve şimdi suda ve dağda — ve hiçbir zaman hiçbir çağda — görülmemiş bir doluşla dolmuştu; dünyalarca dolmuştu.

Sanki artık kayın ağacı değildi. O eski kayın ağacı gitmişti. Belki, az önce ortalığı birbirine katan fırtına onu kökünden sökmüş alıp götürmüştü. Şimdi şu dolu, şu uslu; şimdi şu yerinden sökülmeyecek kadar sağlam ve dolu ağaç, o eskisi sökülür sökülmez, yeniden — ve bir lâhzada yeniden — sökülen yerden, sürmüştü; filizlenmişti; bitmişti...

Tuğla ve Selenge Irmakları susarak, bir garip ürperişle hâlâ ürpererek ve mümkün olduğu kadar ses çıkarmayarak, akıyordu. Hulin Dağı, sanki, bir büyük yükten kurtulmuştu. Ama yine de korkak fakat her geçen saniyeyle korkusu gidip umutlanarak ağaca, ağacın şimdi eskisinden çok daha güzelleşen ululuğuna imrenerek bakıyordu.

Zamanın içinde, canlı ve cansız her şey susarken, bir bilinmeyen el, gizlice — ve zamandan da büyük bir gizlilik içinde gizlice — büyüyordu.

Birden.. bir türkü duyuldu derinden.

Kayın ağacının göğdesinden, dallarını her yana bir bir, yeryüzünü kucaklamak ister gibi bir bir saldığı yerinden, bir sönük, iğne ucundan da küçük bir nokta belirdi. Cansız, cılız bir ışıktı; karanlığın içinde ha vardı ha yoktu, bin güçlükle ayırt edilirdi; öyle kalsaydı ve kayın ağacında değil de başka

bir yerde olsaydı karanlığın içinde çoktan sönebilirdi. Ama kayın ağacı, göğdesinde, yeri ve göğü aydınlatan, bir çırpıda nura boğan o ışık yumağını saklıyordu. İlkin iğne ucu gibi sönük doğan bu cılız nokta ışık, ateşini o yumaktan alıyordu; bunun için sönmedi. Üstelik gittikçe güçlendi; bütün gece, kayın ağacının dallarını ve yapraklarını ap-ak, sımsıcak, gözle görüldüğü zaman bile ve karanlığın içinde yumuşak, aydınlattı; ısıttı; yumuşattı. Kirleri gidip arınmış, yorgunluğu dinip dinlenmiş, temiz ve dümdüz kalmış karanlığın karanttığı yeryüzü ve gökyüzü, kayın ağacındaki o iğne ucu gibi küçücük ışığın ışığında ışıdı. Türkü bu ışıktaydı; derinliği, ışığın yumuşaklığındaydı.

Türkü susmadı ve ışık sönmedi.

Bütün bir gece, gün ağarıncaya kadar, Tuğla ve Selengenin suları, türkünün büyülü ezgisi ve ışığın mavi çizgisiyle çalkandı durdu. Otlar ve çalılar, kayalar ve taşlar, böcekler ve bütün bir gece uçmanın yorgunluğunu gecede dinlendiren kuşlar o ezgiyi duya dinleye, dinleye duya yaşamanın ve var olmanın vecdi içinde bir kat daha güzelleştiler.

Sabah oldu.

Gün, Hulin Dağının tepesinde, sanki gece aynı yerde, bulutlar ve gökyüzü bir aklığın ve sonsuz bir berraklığın nuruyla yoğrulmamış, sarhoş lezzetine doymamış gibi, belli bir zaman içre zamanı aydınlatmak, karanlığı zamana yapışmaktan kurtarmak için güvenle ağardı. Hulin Dağı geceyi düşünüyordu. Günün ilk ışıkları o düşünce içinde Hulin Dağını alışmadığı bir huysuzluk içinde görünce: "Sen bir dağsın, karanlıktan ırağsın; sana ne dert ne keder,

dağlar dertleri de yok eder" diye yaklaştı. Hulin Dağı güneşe: "Bak!." dedi; kayın ağacını gösteriyordu. "Dün geceden önce bu ağaç benden küçücüktü; âcizdi. Şimdi benden çok büyük ve beni boğacak kadar güçlü. Ben dün gece dokuz kere ürperdim. İlkin, bir Bozkurtla iki kız şu boşlukta bir oldu ışıklaştı. Sonra o ışık, kabına sığamayıp taştı; dün gece bir ışıkla bir ağaç kucaklaştı, bir oldu; gördüm. Işık, Bozkurtla o iki kız idi; ağaç ise şu kayın ağacı. Bütün gece bu kucaklaşmanın türküsünü söyledi ve ışık ışık gülümsedi."

Gün, kayın ağacına daha bir saygılı ve daha çekinerek ışıklarını yolladı. Kayın ağacının göğdesi, vuran gün ışığının altında belli belirsiz kabarmıştı. Kayın ağacı sakindi; göğde, emindi.. sanki, "dün geceye dair bir işaret vardı içinde[1].."

Tuğla ve Selengenin suları, geçtikleri düzlükler ve kayalıklar boyunca ve derin vâdilerde, dar, geçilmesi zor boğazlarda o geceyi anlattılar. O gece gördükleri nuru — mavi ışığı — o gece duydukları ilâhî türküyü ve kayın ağacının göğdesindeki o geceye dair olan işareti her gittikleri yerde söylediler. Türkü, suların dilinde daha da güzelleşmişti; daha içli ve mânalı, daha tesirli olmuştu. Tuğla ve Selengenin iki yanındaki boynu bükük uzun kamışlar; sivri, dar yapraklı keskin sazlar ve bütün kayın ağaçları, sonra kuşlar ve kelebekler, tekmil çiçekler, suların türküsünü duydular; duyar duymaz türkünün büyüsüne kapıldılar; hemen ezberlediler. Yel estikçe sazlar hışır hışır hışırdarken, kamışlar gıcır gıcır gıcırdarken ve kayın ağaçları yapraklarını şıpır şı-

[1] Nedim.

pır şıpırdatırken ezberledikleri türküyü söylediler. Kuşlar uçarken, kelebekler çiçeklerle oynaşırken yine o türküyü çığırdılar. Böylece, bütün Türkeli bu türküyü duydu. Türkelinde, sağda solda, dağda bayırda; bir yıkıntıdan kurtulmuş gibi dağınık ve başsız dolaşan insanlar Hulin Dağının eteğinde toplandılar; yüzler, yüz daha oldu; binler, bin yüz daha; kayın ağacının çevresinde toplandılar.

Kayın ağacının göğdesi her gün biraz daha kabardı. Ve kayın ağacı, göğdesindeki kabartıdan aldığı türkülerin en güzelini her bir yaprağında ayrı ezgi ve ayrı bir düzgüyle çevre yana yaydı:

N'oldu bu göğdem n'oldu bu göğdem
Mavi bir nurla doldu bu göğdem
Yandı bu göğdem yandı bu göğdem
Yanmada derman buldu bu göğdem

Yan ey göğdem yan yan ey göğdem yan
Yanmadan oldu derdime derman
Pervane gibi pervane gibi
Nuruna aşkın yandı bu göğdem

Gerçi ki yandı gerçi ki yandı
Nuruna aşkın cümle boyandı
Bu nurda buldu bu nurda buldu
Arzusunu hoş buldu bu göğdem

Bayram'dır imdi bayramdır imdi
Bayram ederler arzuyla şimdi
Oynasın yer gök oynasın dağ taş
Yar ile bayram kıldı bu göğdem[1]

---

1 Hacı Bayram'ın bu şiirinde konuyla ilgili olarak değişiklikler yapılmıştır.

Kayın ağacının en küçüğünden en büyüğüne kadar bütün yaprakları, bu türküyü, derinden derine uğuldayarak ve bu uğultuyu bir büyülü ezgi halinde yayarak insanlara ve yaratılan bütün canlılara duyurdu. Bir duyan pişmandı bir duymayan pişman. Duyan, ağacın çevresinden ayrılamıyor, işini gücünü, uykusunu durağını, acıktığını ve susadığını unutup kendini türküden kurtaramıyordu. Duymayanlar ise, yaşamalarının ve yeryüzünde var olmalarının sebebinin noksan kaldığını hissediyor ve bağlı olduğu her şeyi bırakıp Tuğla ve Selenge Irmaklarının menbaı kayın ağacının bağı Hulin Dağının eteklerine koşuyordu; bir daha kurtulamıyordu. Bu, böylece dokuz ay on gün sürdü.

Dokuz ay on gün içinde Tuğla ve Selenge, ırmak oldukları sürece ömürlerinin en coşkun ve sarhoş günlerini yaşadılar. Hulin Dağı bu dokuz ay on gün içinde dağlığını bildi; dağca yaşayıp dağca hükmetti. Yeller, kayalarını bir nazlı okşayışla öptü; fırtınalar sert ve haşin doruklarını yumuşattı ve boralar uçurumlarında delice sarhoş nâralarla dolaştı. Yel de, fırtına da, bora da kayın ağacının mutlu türkülerini kendilerince kayalarda, sert ve haşin doruklarda ve uçurumlarda söyleyip durdu. Dokuz ay on gün içinde, Tuğla ve Selenge Irmaklarının arasında ve Hulin Dağının eteklerinde toplanan insanların içinde birisi; gönlü zengin, yüreği keskin ve gözleri engin yarınların güneşleriyle ışıklanmış kendisinden emin bir ozan, Çuçu, kayın ağacının şişen, şiştikçe daha güzelleşen göğdesine; sesine, kopuzunun en yumuşak nağmelerini, en sıcak ezgilerini katarak ninniler söyledi. Dokuz ay on gün içinde, her

gece ve her gündüz yemeyip içmeden, durup dinlenmeden ninniler söyledi. Ninnilerin biri, en dokunaklısı ve en içlisi, şöyleydi:

Uyu yavrum uyanacak günler var
Yarınları gözetleyen dünler var
Baban şehit, izlerinde ünler var

O izlerde sen de dolaş ninni
Öç gününe tezce ulaş ninni...

Uyu yavrum yine şimşek çakıyor
Şehit baban gelmiş bize bakıyor
Yarasından kızıl kanlar akıyor

O yarayı dur bağlayım ninni
Sen ağlama ben ağlayım ninni

Uyu yavrum uğur değil yas tutma
Beğ babanın öğüdünü unutma
Bugün uyu yarın hasmı uyutma

Uyudukça gücün artar ninni
Çabuk büyü yurdu kurtar ninni[1]

Ve kayın ağacının göğdesindeki, bu ninnilerle büyüdü...

Ozan, Çuçu, "Şehit" diyordu; bu "şehit" neydi? Bu baba kimdi? Bir öçten bahsediyordu ne öcüydü? Ve uyuyan kimdi? Bunları kimse bilemedi. Bir Ozan Çuçu biliyordu ne söylediğini; ne söylediğini biliyordu. Bir kayın ağacı biliyordu dinlediğini; ne dinlediğini biliyordu. Ve ninniler, her günün sonunda akşam üstü, kayın ağacına iyi geceler diliyordu.

---

[1] Ziya Gökalp.

Dokuz ay on gün tamam oldu.

Bir gece, Hulin Dağının tepesinde, gün, bütün günlerden daha aydın ve daha çok hevesle ışırken; Tuğla ve Selenge, ilk gün ışıklarıyla yangın ve bir ürpertili nefesle alev alev, renk renk tutuşurken ve kuşlar, sanki yeryüzü yeni yaratılıyormuş gibi bir coşkun arzuyla ötüşürken dokuz ay on gün tamam oldu. Hulin Dağının bir küçük örneği gibi kabarıp şişen kayın ağacının göğdesi, orta yerinden; üzerine tir tir titrenilen bir sevgiliyi uyandırmaktan korkuyormuş gibi usulca ve ses çıkarmadan yarıldı. Bir ince buğu, kayın ağacını kem gözlerden saklarmış gibi, yerden yükseldi, o yarılma ânında ağacı sakladı. Buğu, dağ boyu oldu; ağacı, Hulin Dağından da sakladı. Cümle kişiler, ne olduğunu bilemediler. İki uyku arasında uyur uyanık bir düş içre, bir kere daha yaratıldıklarını sandılar. Fakat buğunun her zerresi, bir erişilmez hayat olmuştu; sanki canlanmıştı. Günler günü ve geceler gecesi duyulan türkü, daha canlı ve daha uğultulu — şimdi bir kelimesi değişmiş — buğudan taşıyordu:

N'oldu bu gönlüm n'oldu bu gönlüm
Can ve şanınla doldu bu gönlüm.

Şu son mısra — can ve şanınla doldu bu gönlüm mısraı — ve bu mısraın sesi dağı taşı aştı, ovalardan dağlara dağlardan ovalara ulaştı. Buğu, yavaş yavaş inceldi; incelirken Hulin Dağı, kayın ağacının önünde, görenlerin iliklerini donduran bir ihtişam ve ululuk içinde secdeye vardı; vecd içindeydi. Tuğla ve Selenge, bir müddet akamadı, suları, olduğu yerde fıkır fıkır kaynadı durdu. Sonra, dağ, secdeden kalk-

tı, o eski Hulin Dağı olup oturdu yerine; sular, ırmaklığınca ve eski nizam üzre aktı.

En sonunda ince buğu da uçup gitti. Kayın ağacı, yarılmış göğdesiyle, yapraklarının bittiği yerde en üstte — bir nur hâlesiyle ve muhteşem bir gurur içinde ortaya çıktı. Bu, öyle bir görünüştü öyle bir muhteşem gururdu ağacı saran, görenlerin ağzı bir karış açık kaldı. Sonra parmaklarını ısırdılar. Dokuz ay on gündenberi her gece ve her gündüz biraz daha kabaran ve şimdi usulca yarılan göğdenin içinde beş küçük odacık belirmişti. Her odacıkta bir yeni doğmuş çocuk, yavruların yavrusu nurlu nur topu bir çocuk, uyuyordu. Odacıkların herbirinin içi, dışardaki günden daha aydınlık olmasına rağmen buğulu bir esmerlikle loştu. Çocukların herbirisinin ağzının tam üstünde, dudaklarına çok yakın bir emzik sallanıyordu. Emziklerin bağlı olduğu torbalar şeffaf ve ak nurdandı. İçleri ışık doluydu. Çocukların en büyüğü — irisi ve daha gösterişlisi — en önce uyandı. Simsiyah zeytinleri andıran gözleri vardı, ortası dolgun ve kara, uçları iki yandan çekik, alnı genişti ve saçları ışıklı karaydı. Dudaklarının üstünde asılı emzik, yavrunun uyandığını görmüş gibi kıpırdayan dudaklara uzandı; bağlı olduğu torbanın içindeki ışığı, o ânda açılan dudaklara boşalttı. Yavrular ışıktan olmuştu; ışıkla beslendiler. Bunu görenler, ışık emen çocuğa Işık Tigin adını verdiler ve hep bir ağızdan bu adı kutladılar; Hulin Dağının tepe doruklarında Işık Tigin adı yankılandı. Bu sesle birlikte, ikinci yavru da uyandı. Gözleri tutuşmuş yanar elâydı ve iki uçtan çekikti; buğday benizliydi.. Kaşları çatık ve geniş alnının üstünde kızıllığı kara-

ya çalan saçları başlıyordu. Uyanır uyanmaz bir kurt bağırışıyla haykırdı; ya susuzdu susamıştı belliydi ya da açtı, acıkmıştı. Ağzına hemen, asılı yerden bir emzik indi ve bir torba dolusu ışığı, birden, aç ağıza döküverdi. Bunu gören halk daha şaşkın, hep bir ağızdan: "Asena!." diye bağırdı. Asena adı, Tuğla ve Selenge Irmaklarının suyuna karıştı, sularca aktı.

Ve üçüncü yavru uyandı.

O çocuk gözlerini bir kurt gibi kısarak çevre yanına baktı. Sesi, hareketleri ve bütün yüzü; yüzün, gözlerin ve saçın rengi Asenadan farksızdı. O da, başucundaki emzikten akan ışıkla karnını doyurdu; karnını doyururken ak saçlı ak sakallı bir ozan, adını koydu: Börte-Çine Tigin, dedi; taparcasına.. Börte-Çine adı, kelebek kanatlarından esen yele; esen yelden havaya yayıldı. Börte-Çine, karnını doyurunca, kalkıp, yandaki odacıkta uyumakta olan dördüncü yavruyu uyandırdı. Uyandırmak için ayağını çekmişti ve ayağı çekilen çocuk, hafifçe kaymıştı. Ak saçlı ak sakallı koca ozan, bunun üzerine halka döndü ve: "Bunun adını da Kayan Tigin koydum" dedi. "Bundan böyle bu adla çağrılsın!"

Kayan Tigin, tıpkı Işık Tigin'in aynıydı; bir eşiydi. Yanyana gelince kolay ayırt edilmezdi. Yalnız, bakışları Işık Tiginden daha yiğitti. Kayın ağacının yaprakları, irili ufaklı, Kayan Tigin adını birbirlerine fısıldadılar; bunu kuşlar duydu, uçtular ve uzaklara yakınlara taşıdılar.

Kuş uçuşundan kelebek kanadı kıpırdanışından, su hışırtısından ve Hulin Dağının ürperişinden beşinci çocuk da uyandı. Bir bakışta Işık Tigin ile Ka-

yan Tigine benziyordu; bir başka bakışla Asenayı ve Börte-Çine Tigini andırıyordu. Işık Tigin gibi susuyordu ama susuşu Asenadan ve Börte-Çine Tiginden de heybetli bir haykırıştı. Şimdi atılıp şu Hulin Dağını bir yumrukta parçalayabilir; Tuğla ve Selengenin akışını tersine çevirebilirdi. Kara mı elâ mı pek belli olmayan gözleriyle de sağına soluna, dört bir yanına hâkim ve heybetli, ama, görülmemiş bir tatlılıkla da tatlı bakıyordu. Bir de kara saçlarından başlayan ve bulunduğu odacığı hoş bir ışık halinde dolduran bir ışıklı buğu içindeydi. Görenler sandılar ki bu çocuk, şu kendinden önceki dört çocuğun sonuncusu olacak ve mutlu bir geleceğin kaderini elinde tutacak ve zamanı gelince, içinde bir sıcak düş gibi yaşadığı şu ışıklı buğuyu, bütün bir milletin üstüne huzur ve sükûn halinde gerecek. Yücelik bu buğuda, efendilik ve sevgi, üstünlük ve saygı ile bile bu buğuda, bütün yurda, bir yaz yağmuru ferahlığı ile sinecek. Ak saçlı ak sakallı deli ozan, bunu böyle geçirip kafasından, cümle ozanları, baksıları ve kamları çağırdı; bir meşveret üzre bir süre, ozanlar ve baksılar ve kamlar, bulundukları zamandan çıkıp geleceğe uçtular. Beden beden kayın ağacının çevresinde idiler ama bedenlerinin dışında yüce ruhlarla konuştular. Beşinci çocuk, başının ucundaki emziğin ışığından karnını doyurup uyumadan daha, döndüler. Ve bir ağızdan: "Buğu Han! Buğu Han!." diye çocuğu selâmladılar. Buğu Han adı, dağlarca, ormanlarca ve sularca.. sonra kuşlarca, kelebeklerce, çiçeklerce; yeryüzünü dolduran yağız toprakça yankılandı. Bilmeyen kalmadı.

Beş çocuğun beşi de — Işık Tigin, Asena, Börte-

ya çalan saçları başlıyordu. Uyanır uyanmaz bir kurt bağırışıyla haykırdı; ya susuzdu susamıştı belliydi ya da açtı, acıkmıştı. Ağzına hemen, asılı yerden bir emzik indi ve bir torba dolusu ışığı, birden, aç ağıza döküverdi. Bunu gören halk daha şaşkın, hep bir ağızdan: "Asena!." diye bağırdı. Asena adı, Tuğla ve Selenge Irmaklarının suyuna karıştı, sularca aktı.

Ve üçüncü yavru uyandı.

O çocuk gözlerini bir kurt gibi kısarak çevre yanına baktı. Sesi, hareketleri ve bütün yüzü; yüzün, gözlerin ve saçın rengi Asenadan farksızdı. O da, başucundaki emzikten akan ışıkla karnını doyurdu; karnını doyururken ak saçlı ak sakallı bir ozan, adını koydu: Börte-Çine Tigin, dedi; taparcasına.. Börte-Çine adı, kelebek kanatlarından esen yele; esen yelden havaya yayıldı. Börte-Çine, karnını doyurunca, kalkıp, yandaki odacıkta uyumakta olan dördüncü yavruyu uyandırdı. Uyandırmak için ayağını çekmişti ve ayağı çekilen çocuk, hafifçe kaymıştı. Ak saçlı ak sakallı koca ozan, bunun üzerine halka döndü ve: "Bunun adını da Kayan Tigin koydum" dedi. "Bundan böyle bu adla çağrılsın!"

Kayan Tigin, tıpkı Işık Tigin'in aynıydı; bir eşiydi. Yanyana gelince kolay ayırt edilmezdi. Yalnız, bakışları Işık Tiginden daha yiğitti. Kayın ağacının yaprakları, irili ufaklı, Kayan Tigin adını birbirlerine fısıldadılar; bunu kuşlar duydu, uçtular ve uzaklara yakınlara taşıdılar.

Kuş uçuşundan kelebek kanadı kıpırdanışından, su hışırtısından ve Hulin Dağının ürperişinden beşinci çocuk da uyandı. Bir bakışta Işık Tigin ile Ka-

yan Tigine benziyordu; bir başka bakışla Asenayı ve Börte-Çine Tigini andırıyordu. Işık Tigin gibi susuyordu ama susuşu Asenadan ve Börte-Çine Tiginden de heybetli bir haykırıştı. Şimdi atılıp şu Hulin Dağını bir yumrukta parçalayabilir; Tuğla ve Selengenin akışını tersine çevirebilirdi. Kara mı elâ mı pek belli olmayan gözleriyle de sağına soluna, dört bir yanına hâkim ve heybetli, ama, görülmemiş bir tatlılıkla da tatlı bakıyordu. Bir de kara saçlarından başlayan ve bulunduğu odacığı hoş bir ışık halinde dolduran bir ışıklı buğu içindeydi. Görenler sandılar ki bu çocuk, şu kendinden önceki dört çocuğun sonuncusu olacak ve mutlu bir geleceğin kaderini elinde tutacak ve zamanı gelince, içinde bir sıcak düş gibi yaşadığı şu ışıklı buğuyu, bütün bir milletin üstüne huzur ve sükûn halinde gerecek. Yücelik bu buğuda, efendilik ve sevgi, üstünlük ve saygı ile bile bu buğuda, bütün yurda, bir yaz yağmuru ferahlığı ile sinecek. Ak saçlı ak sakallı deli ozan, bunu böyle geçirip kafasından, cümle ozanları, baksıları ve kamları çağırdı; bir meşveret üzre bir süre, ozanlar ve baksılar ve kamlar, bulundukları zamandan çıkıp geleceğe uçtular. Beden beden kayın ağacının çevresinde idiler ama bedenlerinin dışında yüce ruhlarla konuştular. Beşinci çocuk, başının ucundaki emziğin ışığından karnını doyurup uyumadan daha, döndüler. Ve bir ağızdan: "Buğu Han! Buğu Han!." diye çocuğu selâmladılar. Buğu Han adı, dağlarca, ormanlarca ve sularca.. sonra kuşlarca, kelebeklerce, çiçeklerce; yeryüzünü dolduran yağız toprakça yankılandı. Bilmeyen kalmadı.

Beş çocuğun beşi de — Işık Tigin, Asena, Börte-

Çine Tigin, Kayan Tigin ve Buğu Han — böylece ışıkla doyup o çocuk uykusuna yattılar. Kayın ağacı, göğdesinde, şu yüce dağın bile sahip olamadığı bir zenginliğin, kutlu bir muradın gururu ile bir kat daha ser çekip göklere yayıldı. Bütün ozanlar ve baksılar, bütün kamlar, hep bir ağızdan, kayın ağacı mukaddes varlıkların gururu ile gururlanırken, ağaçtan aşağı kalmayan bir gurur içinde hep bir ağızdan sakin ama dolu; basit ama bir derin uğultulu ve uğultudan da ulu bir ninniye başladılar:

Bizim erler uyusun nenni
Uyusun da büyüsün nenni
Tıpış tıpış yürüsün nenni[1]..

Ozanlar ve baksılar ve kamlarla birlikte bütün halk bir ağızdan bu ninniyi söylediler. Bir bekleyiş acısı, yakın olduğunu hissettikleri fakat bir türlü toparlanıp gidemedikleri Kızıl-Elma'ya bir ân önce ulaşabilmenin iç burkusu ve başsızlığın kahredici sancısına karışan bir umut ışığı halinde ninni sesi dört bir yana, sine sine dolarken ak saçlı ak sakallı deli ozan, delirmiş bir çığlığı andıran ama bir milletin millet olma yolundaki çabasından başka bir şey olmayan tüyler ürpertici bir çıkışla sesini yükseltti. Ozanlar ozanı Çuçunun ninnisiyle dört bir yanı inletti:

Uyu yavrum uyanacak günler var
Yarınları gözetleyen dünler var!..

Deli ozanın deli çığlığı bir milletin, şaşırmış ama cevherini yitirmemiş bir milletin yönüydü; per-

---

1 Orta Anadolu - Ninni.

de perde yükseldi. Her şeyin ve herkesin üstünde, zamanın ve mekânın berisinde dolaşan bir eldi.. geldi.. geldi.. geldi; kayın ağacının göğdesinden açılan odacıklarda süzüldü; bir gizli yankılarla süzüldü; bir yalvarıştan da içli, güzeldi.

Bugün uyu, yarın hasmı uyutma
Uyudukça gücün artar ninni
Çabuk büyü yurdu kurtar ninni

Yalvarış değildi, içli değildi, güzel değildi sadece; bir gelişigüzel söyleyiş değildi.. topyekûn emeldi!

"At ayağı külüğ ozan dili çeviğ olur[1]"; onlar, o çocuklar, o kurt ve insan kanı karışık ışık çocuklar, bu ninnilerle büyüdüler, tıpış tıpış yürüdüler. Bir gün geldi kayın ağacının dar odacıklarına sığmaz oldular. Kurtsu bakıyorlardı; çalımlıydılar. Kurtsu yürüyorlardı; alımlıydılar. Kaşları gözleri yerinde birer yiğit delikanlıydılar heyyy kurt donanımlıydılar!

Günler gecelerin, geceler günlerin ardından koştu. Ay yerini güne, gün yerini yıldızlara bıraktı. Ve bir gün geldi oğul heyyy, hey hey oğul heyyy o gün beklenilen gündü, geldi.. Işık Tigin, Tuğla ve Selenge Irmakları boyunca toplanan halk üzre Yabgu oldu. Dağınık boyları toplamağa, bir araya getirdiği halkı kötülüklerden ve yağı düşünenlerden saklamağa koyuldu. Çok uğraştı, çok didindi; gündüz gece demedi, bir nice iştir bitmez zahmetlice demedi Tuğla ve Selenge Irmakları arasında güçlü bir millet, bütün didinmelerden ve uğraşmalardan sonra dipdi-

---

[1] Dede Korkut.

ri ve yenilmez bir millet göründü Ama, kurttan da gelse, ışıktan da olsa, bir insandı, sonunda yoruldu Işık Tigin de yerini, Yabguluğunu Asenaya bırakarak uçmağa vardı

Asena da ağabeyisi gibi gündüzü geceye, geceyi gündüze kattı. Gün oldu al çuhalar, ibrişim bükmeli sedirlerde yattı; gün oldu bir yoksul çeriden de bir yoksul kara budundan da yoksul, keçesiz, kıl örgüsüz çadırların taban toprağının katılığındaki buruk lezzeti tattı. Ne yaptı ise milleti için yaptı. Bir yere bir taş diktiyse: "Bunu Asena dikti" dedirtmedi. "Asenaya millet diktirtti" dedi. Bir yere bir avuç tohum ektiyse: "Bunu Asena ekti" dedirtmedi; "Asenaya millet ektirtti" dedirtti. Konuştuğu zaman duyanlar, Hulin Dağının en korkunç doruklarından yüz kere yüz bin kurt bir araya gelmiş de konuşuyor sandı. Ama güldüğü zamanlar, görenler, gece karanlığında görülmemiş bir tatlılık ve ışıkla gün ışıyor sandı. Kurtça konuşup ışıkça gülen Asenayı yağıları bile öğe öğe bitiremediler.

Çadırının önüne, ucu kurt başlı bir gönder diktirtmişti.

Bir gece, ansızın, kurtça gülüp ışıkça konuşurken bir gece ansızın; yaprakça, kelebekçe, çiçekçe uçuverdi. Ve Börte-Çine Tigin, kurtla insanın bu üçüncü ışık çocuğu, Asena'nın yerine Yabguluğa geçiverdi.

Türkeli büyüyordu. Türkelinde çeriler sağa ve sola, yukarı ve aşağı durmadan yürüyordu; artık Türkeli, bu yürüyüşlerle bir baştan bir başa genişliyor, uçtan uca bin kere yüzbin li[1] geliyordu. Börte-

[1] Bir Çin uzunluk ölçüsü.

Çine Tigin adı ise, gelmiş geçmiş yabguların başında yazılıyordu. Şimdi Hulin Dağı, Selenge ve Tuğla Irmağı ve hâlâ göğdesindeki beş küçük odacığı kutlu birer tanrı ocağı gibi duran kayın ağacı, büyüyen ve genişleyen Türkelinin ortasında geçmiş günlerin heyecanını gelecek günlerin mutlu düşüne bağlıyordu. Yüce Yabgu Börte-Çine bir elinde adalet öteki elinde hürriyet denilen iki ışıldak, korkmadan ve korkutmadan, karanlık gecelerin karanlığına atılıyordu. Işıldaklar sönmeden, yanan alevler tükenmeden kül kül küllenmeden Kayan Tigin, Börte-Çineden, gelip aldı ışıldağı ve Börte-Çine Yabgu, kendinden öncekiler gibi uçmakta yorgunluk aldı. Bir koca hayat, ancak uçmakta dinlenebildi.

Kayan-Tigin, Yabgu değil Hakan oldu. Ondan öncekiler yapılacak her şeyi yapmışlardı; yoğu giydirmişler yoksulu bay etmişlerdi; mutlu bir millet bırakmışlardı. Böyleyken Kayan Hakan, belki yarım kalan, unutulan bir noksan kalmıştır diye durmadan çalıştı. Kutlu Dağ derler bir yassı dağ vardı ama değeri büyüktü, memleketin gün doğusu ucunda, düşmanın tam annacındaydı; orayı aldı ve: "Bu bir çorak dağdır ama değeri büyüktür böyle biline ve benden sonra her kim, gelen Han ola Hakan ola yahut Yabgu, bu dağı yâd ellere kaptırmaya. Bu dağ bir kutlu dağdır — adı üstünde — yâd ellere giderse memleketin beti de bereketi de bile gide..." dedi. Düşman, bu dağın Türkeline geçmesine dayanamadı. Çok uğraştı, çeri üstüne çeri saldı; olmadı, yalan dolanla ortalığı fesada buladı; olmadı. Kutlu Dağı geri alamadı.

Hal vaziyet böyle iken Kayan Hakan da yer-

yüzündeki ömrünü tamamladı. Uçmağa göç etti; karındaşlarının yanına vardı dinlendi.

Yerine Buğu Han Türkeline Hakan oldu...

Buğu Hanın Hakan olduğu gün Türkelinde kırk gün kırk gece bayram oldu. Bütün memleket baştan başa ışıldaklarla donandı. Aydınlık ve huzur, memleketler dolusu, Türkeline kırk gün kırk gece doldu. Ozanlar kopuzlarını, tellerini kırarcasına — ama kırmadan — çaldılar; en gür nağmeler gür bir pınar gibi kopuzlardan koca yurda döküldü. Baksılar, yüreklerine güm güm vururcasına ama vurmadan — bir yiğit türküler söylediler; kamlar duâlar etti. Ve güneş bakışlı koç burunlu delikanlılar, kılıç kalkanı döğende meydan gümbür gümbürderken[1] alaca atlar sırtında türlü hünerler gösterdiler. Kırkbirinci günün sabahı Türkeli duruldu, yorulanlar dinlenmeğe vardı. Herkes uyur, yorgunlar dinlenirken bir Buğu Han uyanık kaldı ki düşman, meydanı boş Türkelindekileri sarhoş bulup da kapkara kargalar gibi üşüşmesinler diye. Beri yanda, Kutlu Dağı kaptıran yağı Çinli, şimdi fırsattır deyü kapkara karga aklınca Türkeline yürümek istedi ama çaşıtları: "Sakın ha!." deyip durdurttu. "Sakın ha!. Bu bir tuzaktır. Buğu Han Türkelindekileri uyutmuş gözükmekle sizi kışkırtmak istiyor. Yer götürmez ordusu Hulin Dağının arkasında dimdik ayakta ve eli tetiktedir. Buğu Hanın kendisi de gözünü dört açmış uyumuyor. Sakın ha yürümeyin; Çini bir sonsuz ölüme sürümeyin! Unutmayın ki o bir kurt soyudur ve bu soyun sonuncusudur. Bekleyin o da gitsin."

---

[1] Köroğlu.

Buğu Hanın uyanıklığı bile tek başına Çine bedeldi; Çinin içinde, yüreğinin başında bir ateşten eldi.. korkunç ve dayanılmaz yakıcılığı ile bir tükenmez bir bitmez acıydı.

Buğu Han hep uyanık kaldı; hiç uyumadı. Onu, en yakınları bile uyurken görmedi. Bir gün Işık Tigin oluyordu bakıyordunuz bir gün Asena. Ertesi gün Börte-Çine Tigin gibi kurt gözlerinde ölümsüzlüğün ışıkları yanıyor, gün, yirmidört saati doldurdu mu gören, onu sanki Kayan Hakan sanıyor ve daha ertesi gün yine kendisi, Buğu Han olup bütün Türkelini dolaşıyor. Kırk yıl sürdü bu oğul, er oğul alaca atımın göz nuru, karşı yatan kara dağlarımın gururu oğul, tam kırk yıl sürdü. Kırk yılın gecesi gündüzü ne ederse o kadar uyumadı; kurtça bakan gözleri yurduna ve yurtlusuna bakmağa doyamadı ki bir ân kapana da uyuya. Asıl azmaz kurt eniği köpek olmaz oğul heyy! Buğu Han Kurt eniklerinin sonuncusuydu.

Kırk yıl sonra, ardında yıkılmaz bir ulu nesil ve asra, yağız yer üzre değme düşman gücünden bölünmez bir yurt toprağı bırakıp cennetmekân oldu. Bana sorarsan eğer cennetmekân da olmadı zamandı o aslında yine zaman oldu.

Ak saçlı ak sakallı, gökçe bakan bir ozan, artık zaman olan Buğu Han'ın ardından, bir yandan yaşın yaşın ağlar iken, öte yandan ağıtların en içlisiyle deyişler söyledi; ağladı:

An ol günü ki âhir olup nevbahâr-ı ömr
Berk-i hazâna dönse gerek rûy-i lâlerenk.

. . . .

İnsan odur ki âyîne-veş kalbi sâf ola
Sînende neyler âdem isen kîne-i pelenk?

. . . .

Bir lûtfu çok mürüvveti çok pâdşâh idi.

. . . .

Cân ü cihânı gözlerimiz görmese n'ola
Rûşen cemâli âleme hurşîd ü mâh idi
Hurşîde baksa gözleri halkın dolâgelür
Zîrâ görünce hâtıra ol mehlika gelür.

. . . .

Güller yolunsun âh ü figan eylesün hezâr
Sünbüllerinî mâtem edip çözsün ağlasun
Gül hasretinle yollara tutsun kulâğını
Nergîs gibi kıyametedek çeksün intizâr.

. . . .

Gün doğdu Şâh-ı âlem uyanmaz mı hâbdan?
Yollarda kaldı gözlerimiz gelmedi haber
Hâk-i cenâb-ı südde-i devletmeâbdan.

. . . .

Yansun yakulsun âteş-i hicrinle âfitâb
Derdinle karâ çullara girsün sehâbdan[1]*...*

Yer ağlıyordu bu deyişlerle gök ağlıyordu. Ozan değil, dil değil, gönül değil bir koca millet, bir ulu soy, sonsuz kâinât ağlıyordu.

Buğu Han, zaman oldu zaman olmasına ama cümle âlem boylu boyunca, âlemliğince yas doldu; kara yas doldu.

Onun — Buğu Hanın — oğulları, oğullarının da oğulları gelip o yıkılmaz ulu soy'u ve o bölünmez

---

[1] Bakî, Terkîb-i Bend.

yurt toprağını, soy'u yıkmadan, yurt toprağını bölmeden yeşerttiler. Bir gün geldi; Buğu Han soyundan yine Yulığ Tigin Hakan oldu. Yulığ Tigin Hakan, zaman, kendine gelinceye kadar daha Doğuda Çin Eli insanlarla dolmuş ve durmadan üreyen insanlar sağa sola çatar, ne bulursa yağmalar; çoluk çocuk, kız kızan, yoksul zengin demez saldırır olmuştu. Bir de Kutlu Dağı, sınırlarının ucundaki tılısımma inandıkları dağı, taaa Kayan Tigin Yabgu zamanında koruyamayıp ellerinden kaptırınca büsbütün çileden çıkmış ama geri almak yolunda çaresiz kalınca da kudurmuşlardı. O zamanki acı büyüye büyüye gelip bu günü bulmuş, Asena Oğullarının soyundan korktukları için, erkekçe karşılarına da çıkamamışlardı. Alttan alta ortalığı bulandırmak, anayı kıza babayı oğula düşürmek yoluna gitmişler, Türkeline soktukları yılan gözlü dişi sözlü çaşıtlarla Türk töresini ve geleneklerini yıkmak için çabalamışlardı. Yulığ Tigin Hakan olunca bütün bunların köküne kibrit suyu dökmek için cümle beğlerini ve erlerini seferber etti. Ne var ne yok bütün Çinli çaşıtlar kaçacak köşe bucak aradılar; kaçanlar kaçıp kurtuldu kaçamayanlar cezalarını buldu. Öyle bir yel esmişti ki Türkelinde, bir önüne durulmaz, bir karşı konulmaz dağ olsa yerinden sarsıp uçurur ırmağ olsa yatağından alıp kaçırır bir yel esmişti ki yılan gözlerinde cümle yılanların soğuk düşü ve düşünüşü parıldayan Çinliler selâmeti kaçıp bir köşeye sinmekte görmüşlerdi. İçlerinden en akıllıları ve önlerinde saygı ile eğilip el bağladıkları din uluları bir araya gelmiş ve yeli, kendi yurdunda durdurmak ve öfkesini almak için divan kurmuşlardı. Sonunda

bir nice çin ipeği ve bir o kadar gümüş ve altunla birlikte bir Çin Prensesini Yuluğ Tigin Hakana armağan olarak vermeğe karar almışlardı.

Çin Prensesinin adı Kıü Lien idi. Güzelliği, dillere destan ve bütün Çin Elinde Çin güzelleri arasında, sarı bir Çin güneşi gibi ışıl ışıl çevresine ışık saçan, yürüdükçe salım salım salman bir güzellikte idi.

Çin Elinde her şey sinsi, her şey içten pazarlıklıdır. İnsanlar uykulu düşlerden uyanıp uykusuz düşlere dalarlar ve uykusuz düşlerin hayalini sarı bir bulut gibi göğe gerip yeryüzü ışığını hep kendi sarı avuçlarında tutabilmek için yaşarlar. Öyleyken bile Kıü Lienin güzelliği uğruna nice bin Çin genci deli divane olup birbirine düşmüşlerdi. Bütün Çin Beğleri Kıü Lien'i ya kendilerine ya da oğullarına alabilmek için ne mümkünse yapmışlardı. Kıü Lienin güzelliği öylesine dillere destan olmuştu ki Türkellerinde bile ardından türküler yakılmıştı:

O gül-endâm bir al şâle bürünsün yürüsün
Ucu gönlüm gibi ardınca sürünsün yürüsün[1]

demişlerdi.

Fakat böyle bir ânda, Türkelinde tozu dumana katan; bir deli, bir hoyrat ama erkek ve kurtça esen bir yelin, Çin Eline yöneldiği ânda, Çinliler, her şeyi unutup sadece Çini ve Çinde uykusuz düşlerin buğulu ve afyonlu umudunu devam ettirmeği düşündüler. Din ulularının emirleri de bu yolda idi; zengin armağanları arasında Çin prensesi Kıü Lien Türkeline cariye gitti.

---

[1] Vâsıf.

Yuluğ Tigin Hakanın Salur Han derler bir yiğit şahbâz ve tüvânâ oğlu var idi. Daha Kıü Lien denen saman altından su yürütür Çin güzelini görür görmez o sarı güneşin sarı ışıktan oklarıyla vurulup yüreği yanmağa başladı. Şimdiyece görülmemiş bir şeydi bu; kurt ve ışığın oğulları, ne kadar tılsımlı ve büyülü olursa olsun, nasıl sarı ve şeytanca yanarsa yansın, kendi güneşlerinden başka güneşlere bakmaz ve kurt-ışık soyundan gelme bir kız dururken gidip insanoğullarından olma bir sarı güneşin solgun ışıklarıyla yüreklerini yakmazlardı. Tanrı soyundan gelenler yine Tanrı soyundan gelenlerle evlenmelidir oğul heyy!. Evlenmezse Tanrı soyu kurur ve çevre yanı sarı ışıklar doldurur; sarı ışıklarda soylu ve boylu kurtlar yaşamaz.. sarı ışık sürüngenler ülkesinin ışığıdır ve ancak kurt bakışlıların göğsü kaba ağaçlı yamaçlardaki ışık yakışığıdır. Bunu böyle bilen Yuluğ Tigin Hakan nedense unutur oldu ve Kıü Lien'i oğlu Salur Hana aldı. Salur Han o günden sonra artık sarı ışıktan başka bir şey görmez oldu. Türkelinin göklerinde geceleri bile yanan pırıl pırıl, mavilerin mavisi ışıkların ışığı, kurt gözlerinde parlayan alev, hüzünle doldu; bir garip soluşla soldu, sanki yok oldu.. görenlerin — bir de kurt soyunun bir sarı ışık çevresinde dönme dolap gibi döndüğünü görenlerin — yürekleri burkuldu.

Kıü Lien, Salur Hana usul usul, korkutmadan, bir iblis yumuşaklığı ama bir Tanrı elçisi güzelliğiyle sokuldu. Sarı ışığın bütün sararışı, Salur Hanı avucunun içine alışı; sırasında yakarışı sırasında hesaplı can dayanmaz bakışı öylesine ayarlı öylesine usul usuldu. Salur Han için artık Kıü Lien denen Çin pren-

sesinden başka bir şey, başka bir kimse yoktu. O kurtça bakış, o ışık ışık gökyüzünden yeryüzüne akış, o bir pençede bütün yeryüzünü avuçlayış, hepsi, hepsi unutuldu. Olanları bir bir gören Yuluğ Tigin Hakan, bütün bunlardan sonra, kahrından karardı, şaşkınlığından sarardı ve yaptığına bin pişman oldu; sonunda, kendinden önce Uçmağa varıp ululaşan atalarının yana varmağa yüz bulamadı ve böylece öldü...

Salur Han Hakan olunca ardından Kıü Lien, hemen, otağını kaldırıp taşıttı; getirip Hatun Dağında kurdu. Hatun Dağı, Tanrı Dağının bitişiğinde bir dağ idi ve bir ok atımı ötesinde Kutlu Dağ bulunuyordu. Kutlu Dağ hariç, Hatun Dağının ve Tanrı Dağının çevre yanı bahçe idi bağ idi. Yalnız bir o Kutlu dağ, Kayan Hakan zamanından kalma ve memleketin Doğu ucunda tam düşmanın annacında olan o Kutlu Dağ yassı ve bir çorak, bir kayalı toprak idi. Ne var ki Çinliler, bu yassı kayayı koruyamayıp Kayan Hakana kaptırınca dirlik düzenliklerinin de bu dağla birlikte gittiğini sanmışlardı. Onun için Yuluğ Tigin Hakan ölünce ve Kıü Lien Salur Hanı kandırıp otağını Hatun Dağına götürüp berkitince Çinliler; elçileri, bakıcıları ve din ululları ile birlikte gelip Hatun Dağında, Kıü Lienin otağında konukladılar. Daha geldikleri gece Kıü Lieni aralarına alıp: "Biz yıldızlara baktık ve arkasından ölmüş atalarımızın ruhlarına bin yıllık Çin tütsüleri yaktık; karanlık gecelerin karanlıklarında şuna inandık ki Türkelinin mutluluğu ve dirliği düzenliği şu Kutlu Dağa, doruğundaki kayaya bağlı. Ne yapıp yapmalı ve o kayayı bu adamların elinden kapmalı. Yayımız kırık ok atamayız; kargımızın sapı yok.. biz bu

güçsüzlüğümüzle bu kurt soyunun karşısına çıkamayız ama sen Çinlisin; unutma Çin seni kendi yararına ve mutluluğuna yardım edesin diye büyüttü. Sarı kucağında Çinli yatmadı.. niçin? Seni sarmaşan kurt soyuna sarı bağrında yer verdi isen şimdi karşılığını almak için.. Sen, bir savaşın öncüsüsün; bu kayayı Çine gönder!" dediler.

Salur Han Çin güzeliyle sarhoştu; Çin güneşinden başka bir şey yoktu yüreğinde bomboştu. O güneş, sarı güneş, korkak şeytan güneş o boş yüreği bir korkunç dağladı; öyle bir korkunç dağladı ki Salur Han'dan başka bütün dağ taş bütün yurddaş saçın yolup yaşıl yaşıl ağladı; yemyeşil yaprak, pırnakıl çiçek olan ağaçlar bile cümle yeşilliklerini ve çiçeklerini atıp karalar bağladı. Ne sular çağladı bir daha yurdda ne yağan yağmurlar bir fayda sağladı. Çinin sarı güneşi, ışığını Tanrı Ülgenden alan, bakışını kurttan almış Salur Hanı bir ağızsız dilsiz edip, bir yoksul kul edip kendine bağladı. Salur Han, Kutlu Dağın kutlu kayasının Çinlilere verilmesini buyurdu, ferman yazdı, ulaklarla dört bir yana duyurdu.

Çinli, bir kere daha Çinliydi!..

Bir kara karga bulutu misâli, Çin Elinden kalkıp Kutlu Dağın kutlu kayasına kondu; sesleri çirkindi, çiğdi; gözleri çirkindi, çiğdi. Çirkince ve çiğ konuşuyor çirkin ve çiğ bakıyorlardı. Bütün çirkinlikleri ve bütün çiğlikleriyle kayaya çullandılar.

Ama kaya Türktü!

Tanrı Ülgenin ışığıyla ışımış, kurt bakışıyla kamaşmıştı.

Yürüdükçe toprağa topraklığını duyuran, yürüdükçe toprağı derinliğinden taa derinliğinden sarsan çeriler, kurtsu pençelerinde dağlar bulutlaşan çeriler bu kayanın üstünden Çin Elini, Çinin sinsi ve içten pazarlıklı gözlerini gözetlemişlerdi. Değil bir kara karga bulutu gibi yüz kere yirmi Çinli, bütün Çin kalkıp gelse yine de yerinden sarsılmazdı, kımıldamazdı. Ne var ki Çinli Çinliydi; Çinli Çinliliğini bilirdi, okla kargıyla döğüşmezdi; gönülden sevişmezdi.

Çinli, bir kere daha Çinliydi!

Kutlu Dağın doruğundaki sivri, kutlu kayanın çevre yanına yük yük odunlar yığdılar. Yük yük odunların arasına çabuk yanar yağlar koydular ve bezlerle çaputları, çabuk yanar yağlarla buladılar; ateş saldılar. Bir göz gözü görmez duman Kutlu Dağın kutlu kayasından yükseldi; yaman mı yaman! Ve bir ah gibi bir ses o ân, gökleri çınlattı: "Ne yaptın Salur Han?. Salur Han?."

Bir suçlu günah oldu o duman arşa çıkamadı nerden estiyse esti bir yel esti daha duman arşa çıkamadan dağıldı. Cümle kulaklarda uğul uğul bir ses uğuldadı:

"Oyyy Salur Han?.. Salur Han!.."

Kutlu Dağın kutlu kayası o cehennem ateşine karşı koyuyor, direniyordu. Alevler upuzun yılan dilleriyle — o Tanrı Ülgenin huzurundan koğduğu upuzun yılan dilleriyle — uzayıp cayır cayır ne bulursa yalıyor; eriyen, eridikçe alevlenip yanan, yalaz yalaz yanan yağlar, sönmek bilmez bir aç arzuyla kayayı her yanından sarıyor ama kaya, bir zamanlar üstünde nöbet bekleyen çerilerin yağız yüzlerin-

den de yağız, kurtsu gözlerinden de kurtsu, dayanıyordu.

Ama Çinli bir kere daha Çinliydi!

Testiler dolusu kırk yıllık sirkeleri getirip kayaya döktüler. Kaya, ateşten değil, yalazdan değil şu kör dumandan ve cazır cazır pis bir kokuyla yanan yağdan da değil bir duygusuz yüreğin bir vefasız ve alçak satılışın utancından çatır çatır çatladı. Sanki sağır kulakların sağırlığını yırtıyor, sanki, duygusuzluktan kapkara kararan yüreklerin karanlığını ağartıyordu. Bağır bağır bağırıyordu, sanki, son bir kere yardıma çağırıyordu.

"Eyyy Salur Han Salur Han!.."

Ama Çinli bir kere daha Çinliydi!

Salur Han, sapsarı bir güneşin sapsarı ışınlarıyla kendinden geçmişti ve sağırdı.

Çinliler, ancak bir deli sevinci içinde bar bar bağırdı; parçalanan kayaları kaptıkları gibi Çin Eline kaçırdılar. Çoğunun elleri yandı. Elleri yanmayanların böğrü, böğrü yanmayanların ayakları yandı ama yine de kızgın kaya parçaları bir bir Çin Eline taşındı. Daha kaya parçaları taşınırken Türkelini bir ıssızlık ve bir kötü sessizlik sardı. Sanki gök uzaklaşmış, uzaklaşmıştı. Türkeli bu uzaklaşan gökyüzünün altında, kötü bir yalnızlığa bürünmüş, küçülmüş, garipleşmişti. Ağaçlar küçülmüştü sanki; Hatun Dağı, Tanrı Dağı ve Hulin Dağı... küçülmüştü. Tuğla ve Selenge akmıyor gibiydi donup kalmıştı. uyumuştu. Salur Handan başka herkesin gözünde bir şey yumruklaşmıştı. Birden, bir görünmez yerden, ilkin öyle garip, öyle yalnız; suçlu ve utanmış, ağlamaklı bir türkü duyuldu:

Kutlu Dağı Kutlu Dağı yitirdik
Kadınlarımızın güzelliğini elimizden aldılar.
Kutlu Dağın yaylağını yitirdik
Hayvanlarımızın gözlerini elimizden aldılar[1].

Garipti, evet; ilkin, türkü yalnızdı; suçlu ve utanmıştı, ağlamaklıydı. Ama yavaş yavaş gariplikten kurtuldu, yalnızlıktan sıyrıldı; suçlu ve utanmış değildi; artık, ağlamaklı da değildi. Yurddan son kaya parçası da gidince, o kara kargaların sürüsü de bütün yurdun gözlerini ve güzelliklerini götürür gibi uğrulayıp son kaya parçası ile birlikte Çin Eline gidince türkü, korkunç bir uğultu ile büyüdü. Türkelinde görünen ne varsa hepsi, her şey bu türküyü söylediler; derinden derine Salur Hanı bu türküyle kötülediler. Bütün yurt bir ağızda, birden, bir fırtınadan da kötü köpürmüş gibi haykırıyordu:

Kutlu Dağı Kutlu Dağı yitirdik...

Daha yankısı bitmeden, pençelerinde, yedi vaktin yedisinde birden koca Çini tir tir titreten yiğit delikanlılar hıçkırır gibi bağırıyordu:

Kadınlarımızın güzelliğini elimizden aldılar!

Yine arkasından dağ taş, orman ve akan su ve bilcümle hayvan hep bir ağızdan:

Kutlu Dağın yaylağını yitirdik...

Diye yanıyordu. Bu yanış, bir ânda bütün yürekleri bir kor gibi dolanıyordu. Her şey.. herkes susuyordu. Kurt kuş, börtü böcük büyük küçük bütün hayvanlar, huzursuz ve kahrolmuş bir sesle:

---

1 Bir Hun türküsünden alınmıştır. (Değiştirilerek)

Gözlerimizi elimizden aldılar!..

diye öfkeleniyordu. Bu sızlanış, bu ağıt, dokuz gün dokuz gece sürdü. Salur Han dokuz gün dokuz gece bu uğultulu, bu korkunç türküyü suçlu ve kahrolmuş bir yürekle dinledi. Ne yana varsa bir çığ gibi ürpertili büyüyen; nereye gitse ardı sıra bir sessizlik ve o sessizlik içinde bir affetmez gölge gibi yürüyen hınçsız, kinsiz ama hınçların en katısı, kinlerin en dindirilmezinden de katı ve dinmez bir ses olarak kâh kurumuş bir ağaçta, kâh sararmış bir ayrık otunda; ya bir fındıktan ufak taşda ya da çirkin bir baykuşta dile gelmiş inler duydu. Gökyüzü uzak; yeryüzü gökyüzünden de ırak; ne durak ne bilinmeyen bir uzaklıktaki konak, ne kimseler gelip geçmez sanılan bir ıssız uğrak yoktu ki Kutlu Dağın kutlu kayasının bölük börçük Çin Eline uğrulanıp kaçırılmasından yanıp yakılmasın. Bir yurttu koca; bir yurttu derin ve bir uçtan uca; ve bir yurttu yine bir yurttu tepeden tırnağa dolunca, bir Çinli kadının Çinli gözlerine satılan bir yurt taşına, ağlıyordu.

Dokuzuncu gecenin, sabahı, gün, o kanlı türküyle ağlar doğarken Salur Han ölümlerin en kötüsüyle öldü; kendini astı. Eli göğsünün üstündeydi; göğsünü yardılar; kanlı yüreği sarı bir balçık içindeydi. Sarı balçıkların boğduğu bu yüreğin bir köşesine, en köşe ucuna küçük bir kaya parçası saplanmıştı; bir küçücük Bozkurda benziyordu. Ne var ki çevre yanı sarı, sapsarı bataktı; sanki hapsolmuştu.

Sarı Çin güneşini o sabah bulamadılar...

Çinli, bir kere daha Çinliydi!

Hatun Dağına kurulan otağ, içi bomboş, şu yal-

nız yurt gibi bomboş, Hatun Dağından, ıssızlaşan yurda bakıyordu. Altun ve gümüş ve bir nice ipekli ve bir o kadar değerli keçe ve Salur Hanın üveyik bakışlı alaca atları da, gizlice, sarı Çin güneşiyle birlikte yok olmuştu. Çinli, bayram ediyordu.

Salur Hanın yerine geçen yiğeni, yas içinde kasılıp kalan yurduna bakarak düşünüyordu. Bunun sonu ne olacaktı? Bu türkü bitmeyecek miydi? Bu kuşlar yine, eskisine benzer şen ve şakrak ötmeyecek, bu çadırlardan dumanlar gökyüzüne bir mutlu kıvranışla tütmeyecek miydi? Ve şu solgun sapsarı sararan çayırlar ve bu kapkara kararan ağaçlar yeniden filiz filiz, bitmeyecek miydi?

Ağaçlar yeniden filiz filiz bitmedi; kuşlar ötmedi. Yurdu saran yas, ne yapıldı ise fayda etmedi; yurdun o boynu büküklüğü, o yetimliği öksüzlüğü gitmedi, bir türlü gitmedi. Salur Hanın yiğeni buna dayanamadı; çabucak öldü. Yaşlıydı, yorgundu zaten; üzgündü.. çabuk öldü.

Yıllar yılları kovaladı; yılların sonunda bu yas gider sanıldı. Her gelen yıla bir umutla sarınıldı ama gelen yıllar, geçen yıllardan daha ıssızdı; daha yaslı geldi. Çok hakanlar yas içinde kıvranan ufuklara baka baka; çok hanlar, karanlık gecelerin dolunayında ve sarp bir dağ yamacında yaslı karanlıkları haykırışlarıyla yırtacak bir Bozkurt bekleye bekleye ömrünü tüketti de yine bir derde deva ve sadra şifa bulunmadı. Kurumaktan toprak olmuş ayrık otundan kurumuş gazele dönmüş ulu kayın ağacına kadar canlı cansız her şey dile geldi o kahredici, o affetmeyici, acı, buruk türküyü söyledi:

Kutlu Dağı Kutlu Dağı yitirdik
Kadınlarımızın güzelliğini elimizden aldılar!
Kutlu Dağın yaylağını yitirdik
Hayvanlarımızın gözlerini elimizden aldılar!

Yağmursuz kalmış topraklar kadar yanık, toprağa yağmur damlatmayan gökler misali merhametsiz, kahrolmuş bir buruk türkü idi. Baktı ki, hanlardan biri baktı ki, bu böyle olmayacak kalktı göç eyledi ağır ağır. Sağır ufukların ötesinde bir duygulu toprak bulur ve bu yas, bu onulmaz acı yıllar geçer unutulur düşüncesiyle yola düştü. Üveyik bakışlı alaca atlar yakın eyler ırağı diye diye, bırakılan bu yaslı yurdu gönüllerce seve seve yola düşen çeriler, kızlar, kızanlar bir nice yol yürüye yürüye bir gece, Hoçu derler kente benzer bir obaya vardılar. Daha yerleşmeden, yorgunluk alıp obadakilerle söyleşmeden Hoçu yakınlarında bir dağın doruğunda yarımay doğdu; o yarım ay içinde bir gölge gibi bir kurt başı belirdi; boz'du; ışıklar içinde.. sipsivri dişleri hançer ucu gibiydi. Ön ayaklarıyla dimdikti, aya yükselmiş, öne bükük art ayaklarıyla doruğa oturmuştu. Ay ile mi konuştu sessizce bir süre ne? Yoksa karanlıklarla mı konuştu? Birden, bir ulu kükreme halinde ağzını açtı; sanki cihan cihan olalı böyle bir şey görmemişti; uğul uğul uludu: "Göç!..." diyordu; aya çarpıp karanlıkta yansıyıp yankı yankı Hoçu'ya ve bütün yaslı yurda yayıldı. "Göç vaktidir şimdi.. Göç ha göç!. Durma göç.. oturma göç!. Yeni yurtlar yeni sular ara göç!. Göç!. Göç.. göç göç ha göç!."

Ay, bulutlar arasına girdi; Bozkurt kayboldu.

Ama dağ ve şimdi dağdan da katı katılaşan karanlık ve bütün Hoçu semaları inim inim inliyordu: "Göç.. Göç.. Göç ha göç.."

Ses, bir ân sustu; yankılar sustu karanlıklar ve dağ sustu. O yaslı türkü de, o ara, duyulmaz oldu. Yıllardanberi ilk defa bir sesizlik oldu, kuş uçsa kanadı duyulurdu. Ama hayırlı bir susuşa benzemiyordu; korkuluydu. İçi, bu sessizliğin içi; kaynaşan, kıpır kıpır kıpırdaşan, vığıl vığıl oynaşan bir şeyle.. bir.. bir.. bir korkuyla doluydu. Ha geldim ha geliyorum diyordu; sessizlik birden patlayacaktı duyacak kulak arıyordu.

Ve beklenen oldu!

Gerilmiş, çok gerilmiş, iyice gerilmiş bir deri davul gibi gerilen sessizlik ânî bir tokmak yemiş gibi birden patlayıverdi. Bir elem, o yıllardır duyulan ve ezberlenen türküdekinden beter bir elem ve keder, örümcek ağlarından da ince bir ağ olup dört bir yana yayıldı ve bu elemle birlikte yeni baştan dağ taş; kocabaş ve küçükbaş ehlî ve yaban bütün hayvan bir ağızdan, sabaha kadar çır çır çığrıştı: "Göç!. Göç!. Göç!.."

Sabah oldu; çığrışım, canlı ve cansızlardan ve hayvanlardan insanlara geçti. Çocuklar bile bilmeden — belki — ne olduğunu anlamadan aynı şeyi, aynı elem aynı umutsuzluk — veya yepyeni bir umut — içinde tekrarladılar: "Göç!. Göç!. Göç!."

Sesler, derin, sürekli ve heybetli, sonu gelmeyen bir uğultu halini aldı. Sanki yer çalkalanıyordu, gök çalkalanıyordu.

Akşama kadar sürdü; kesilmedi. Akşama kadar aş kaynamadı. Ocaklar yanmadı; boğazlardan bir

lokma ekmek bir yudum su geçmedi. Gün, daha ikindiden karardı ve ay daha akşamdan doğdu; ve Bozkurt, yine öyle, o sarp dorukta yine öyle uludu: "Göç!. Göç!. Göç ha göç!.."

Cümle kamlar, ozanlar ve baksılar, ak saçlı ak sakallı yaşlılar bir araya toplandı. Bunu bir hayırlı ve uğurlu işaret saydılar. "Bu, bir emirdir; Tanrının bir yeni buyruğudur uymak gerekli.." dediler. Ne var ne yok; çamçak, kazan, bakraç ve tas.. bir keçeye sardılar; kapkara bir gecede koca bir millet, bir bilinmez yarın için yola koyuldu. Yürürken başlarının üstünde uçan kuşlar; durup dinlenmek isterken altlarındaki toprak ve taşlar — ve soluk aldıkça hava — hep aynı şeyi — o kelimeyi — acı ve kamçılayıcı çığırdılar: "Göç!. Göç.. göç.. göç ha göç!."

Yürüdüler.. yürüdüler.. dahî yürüdüler..

Ataları, bir uzun ve sonsuz yürüyüşle başlamıştı; bir yürüyüşle, bir uzun ve sonsuz yürüyüşle, onu, çolukları çocukları devam ettiriyordu.

Yollar bitti sesler bitmedi; kesilmedi.

Yollar bir çapraşık, bir izsiz, bir dolanık devam etti; seslerce. Ve bir akşam üstü — beş koldan gelen akın — bir ovada yorgun, perişan, halsiz kalakaldı. Gayri, adımlar yürümüyordu.

Sesler sustu.

Gece başlıyordu!

Gece, beş koldan gelen akının dinlendiği ovada bir ılık deniz gibi saf ve lekesizdi; hareketsizdi, durgundu. Yorgun alınlarda yıldız ışıkları...

Beş koldan gelen akın, ovada ve beş kolda yayıldı, kümelendi ve daha o gün oraya Beş Balığ den-

di. Geceydi; sesler kesilmişti; çıt yoktu ve hiç bir şey "Göç!." diye çığrışmıyor; "Göç!." diye haykırmıyordu. Gece bütün geçmişi ve yorgunluğu — ye'si, elemi, kederi, yası ve umutsuzluğu — bütün vefasızlığı ve satılan yurd kayasını, o kötü duygusuzluğu sarmış sarmalamıştı; unutmuştu. Gece.. geceydi...

*
**

Oğul heyyy.. Hey oğul heyy!.

Gecelerden doğar ne doğarsa. Gecelerin karanlığı bir garip boğuntuludur. Işıksız gecelerde bir adım öteni göremezsin; bir adım ötende düşünceler susar; Han susar Hakan susar.. bey susar paşa susar. Saatlar gecelerin karanlığında bir gizli büyür; zaman devleşir. Korku ve umutsuzluğun yanı sıra bir mutsuzluktur başlar.

Oğul heyyy!. Bilinen karanlıklardan da kara bir gece bütün Türkelini sarmıştı. Türkeli karanlıklardan sınmış, geceden ürpermiş; karanlıkların ucundaki günün ne getireceğini bilememenin, üstelik şimdi karanlıkların öte başında kalan gün gibi mutsuzluk ve umutsuzluk yüklü gelebileceğinin korkusu içinde soluksuz, bekliyordu. Ya bu ülke bölünürse? Ya Koca Kağan birden ölürse? Yeri boş kalır da arsız Çinliler, yüzsüz Çinliler o korkak sinsilikleriyle bu boş yere, çekirge gibi üşerlerse? Üşerler de taş üstünde taş, baş üstünde baş komazlarsa?.

Türkeli, hiç bir zaman böyle korkmazdı. Hiç böyle korkmamış ve böyle kötü düşünmemişti. On kere iki yirmi tümen Çinli, iki yirmi kere on tümen Çinli de gelse Türkelinin kılı kıpırdamazdı. O, bir

kere Türkeli olmuştu! Üstünde yürüyen Türk ayaklar; göklerine bakan Türk gözler ve dallarına uzanan Türk eller... havalarında âyet âyet tüten Türk solukları varken.. Türkeli Türkken; korku bu ülkede barınamazdı. Bütün kötü düşünceler, daha düşünceyken daha doğmamışken, güneşte buz gibi erirdi ama ne var ki Türkeli bu gece korkuyordu; kötü şeyler düşünüyordu; içinde mutsuzluk yumruklaşıyordu. Çünkü yanıbaşında upuzun kocaman duvarlı bir Çin vardı ve Türkelinin içinde geleneklerini yitirmiş, benliğini unutmuş, gözlerini uyku bürümüş Türkler... Saçlarını bellerine kadar örgü örgü uzatmış Türk yiğitleri, ayaklarını Çinli kızlar gibi türlü işkence içinde küçültmüş Türk güzelleri; Çinlileşmiş oğlanlar.. sonra Koca Kağan? Birden ölebilirdi; Türkeli bölünebilirdi; tertemiz kızları karavaş cariye, bir bakışları gökyüzü kadar dolu yiğitleri tutsak köle olabilirdi. Türkeli böyle düşünüyordu; geceden bunun için korkuyordu; gecenin ucundaki günün ve ışıkların getireceği şeyi bunun için ürpererek bekliyordu.

Türkelinde bir kadın vardı. Kadınların en ulusuydu en hasıydı. Bütün Türkelindekiler gaflet uykusuna dalmışlar düş içindeyken, bir Türkelini uyku tutmamıştı bir de Türkelindeki kadınların en ulusu ve en hası olan kadını; adı Ay Han'dı. Koca Kağanın hatunuydu. Tahtta yanyana, çadırda yanyana, savaşta yanyanaydı. Ama bu gece Koca Kağan da uyumuştu. Uykusuz gözleri memleket büyüklüğünde açılmış ve memleket büyüklüğünde güzel ve iri bakan Ay Han, çadırın önünde, yüce Türkeliyle yalnız ve başbaşa idi; Türkelinin derdini, korkusunu bir o

anlıyordu; Ay Han'ın içinden geçenleri de bir Türkeli anlıyordu.

Gece, ikisinin arasını doldurmuştu; bütün karanlığıyla gece, yıldızsızdı.

Geceyi, "Sen.. ve ben!" diye bir ses araladı.

Konuşan Türkeliydi. Bir ân Ay Han, sonsuzluğun daraldığını hissetti. Bir ülke, dağıyla ve taşıyla; ırmakları ve gölleriyle, karanlık gölgeleriyle bir gece yarısında konuşuyordu; bir kadın için konuşuyordu. "Nöbetçilerin bile uyuduğu bu gece yarısında ben konuşuyorum. Dinleyen sensin. Mutsuzum; mutsuzluğumu biliyorsun! Umutsuzsun; umutsuzluğunu biliyorum. Ama unutma; üstte şu karanlık gökyüzü çökmezse ve altta ben, Türkeli, bölünüp kaymazsam, uğrunda uykusuz kaldığın bu millet silinmez!.."

Bir gece yarısıydı; karanlıkları titreten bir sesle Türkeli konuşuyordu. Sonsuzluk daralıyordu. Ay Han, bir ak nurun bir ak kuş kanadında[1] süzüldüğünü görüyordu. "Ay Han, senin yüzün yarınlara dönmüş; korkusuz yarınlar sendedir. Beni ve benim bittiğim yerde başlayan öteki toprakları, düşlerimin dünyası gerçek ülkeyi senin düşüncelerin yaratacaktır. Senin düşüncelerin, bir oğlan çocuğudur."

Bir ak nur, bir ak kuş kanadında, koyu karanlıkların içinden yere doğru süzülüyordu. Ay Hanın gözleri bu süzülüşe dalmıştı. Ve Türkelinde biri, ak nurlu ak kuşun süzülüşüne yakın bir fısıltıyla konuşuyordu: şimdi ırmaklar susmuştu, nehirler susmuş; göller, dağlar taşlar susmuştu. Türkelinin bir yanında unutulmuş, yoksul bir kamışın fısıltılarını dinliyordu:

---

[1] Süleyman Çelebi - Mevlid.

"O'nun adı Oğuzdur. Yiğitlerin yiğidi hanların hanı Oğuz; güllerin gülü ve bülbüllerin şanı Oğuz; zamanların ötesinde her şeyin sustuğu, zamanların berisinde her şeyin onu konuştuğu zamanların zamanı Oğuz! Sen, O'nun anası olacaksın ve O, unutulan törelerin, terkedilen geleneklerin, yitirilen benliklerin ilâhı..."

Kamış da sustu.

Kalm karanlıkların arasında ak nurlu ak kuş, süzülüşlerin en güzeli içinde yere indi. O ânda bir sarsıntı oldu. Bütün Türkeli ile birlikte ulu kâinât bütünüyle birlikte sarsıldı. Ak nurlu ak kuş, Ay Hanın ayaklarına indi. Bir kanat silkişiyle Ay Hanı aldı Tanrı Dağlarının en yüce doruğuna çıkardı. Buradan, bütün Türkeli görünüyordu. Cümle karanlıklar, bir göz açımı süresinde ışığa dönmüştü; Türkeli canlanıyordu.

Ay Han, ak nurlu ak kuşun kanatlarını sırtında hissetti; Tanrı Dağlarının en yüce doruğundan, bir kuş uçumu rahatlığıyla çadırına indi. O ânda uyananlar, uyanabilme mutluluğuna erebilenler daha doğrusu, cümle âlem ve bütün Türkelini göz kamaştıran bir ışık içinde gördüler. Karanlıklar perde perde yırtılmıştı. Yer ve gök, bir doyulmaz sarhoşluk içinde kucak kucağa idi ve Ay Hanın çadırından güneş doğuyordu. Bir nurlu kızıllık içinde gök ve yer, Ay Hanın çadırının kapısında sarmaş dolaş olmuştu. Dalları göğe ser çekmiş bir yaşlı çınar, yapraklarını ve dallarını, çadırı düşman ve çaşıt gözlerden saklar gibi ağır ağır indirdi; Ay Hanı ve cümle ışıkları, sonra, bir nurlu kızıllık içinde birbirine yapışmış yerle göğü, yapraklarının ve dalla-

rmın içine aldı; gizledi. Bir müddet, sadece yaprak ve dal aralarından çevreye ışıklar süzüldü; ince, ipek gibi ışıklardı; yedi renkti.

Sonra, yaşlı çınarla birlikte bütün Türkeli ve ulu kâinât bir kere daha sarsıldı. Az önceki ak nurlu ak kuş, kapkara kararmış bir ok gibi fırlamış ve gökyüzüne uçmuştu; kaybolmuştu. Uçup giderken, kaybolurken bütün nûrunu; ince, ipince ışıklarını ve yedi rengini yaprakların ve dalların içindeki çadırda bırakmıştı; Ay Handa bırakmıştı.

Kuş uçup giderken bağırmıştı. Onunla birlikte cümle âlem: dağ, taş, ova, nehir, ot ve böcek; ins ve cin ve cümle insan ki ne varsa âlemde hepisi çığlık çığlığa idiler: "Oğuz!. Oğuz!. Oğuz!."

Bütün sesleri ve çığlıkları bastıran; bilinen ve duyulan her şeyi bir ânda susturan kalın, güçlü, tanrıya has bir ses duyuldu: "Bilin ve işidin ki doğan bir çocuk değildir; Oğuzdur!"

Sonra yine çığlıklar, o sesler, o bağırışlar. Kâinât ve kâinâttakiler ve bütün Türkeli Oğuzu selâmlıyordu. Yılları yapraklarına ve dallarına içirmiş olan yaşlı çınar, yorgun ve güçsüz yapraklarını dökmüş olarak doğruldu. Bütün güzelliğini ve bunca bildiklerini çadırda bırakmıştı. Göğün ve yerin bir nurlu kızıllık içinde birleşen dudakları ayrıldılar. Gök, masmavi ululuğunu, yer, bütün güvenini ve korkusuzluğunu çadırda bırakıp yerine döndü. Karanlık, ağardı. Gizliliği ve bilinmeyen şeyleri bilip saklama gücü çadırda kalmıştı.

Sabah oluyordu. İlk gün ışıkları çadıra doldu; gök yüzlü, kızıl dudaklı, çocukken bile kartal bakışlı ve avucu kanlı bebeği yıkadı.

Ay Han, çadırın bir köşesinde baygındı. Sancıları ve ağrıları bir sessiz aklığın eşiğinde eriyordu. Bu eriyişte bebeğin bütün ömrü güçlenmekte ve beslenmekteydi. Kanlı avuçlarında güneş ışığını tutmuştu; ışıklar, avuçlarında bir sabun köpüğü gibiydi; kayı-kayıveriyorlardı. Oğuzun kanlı avuçlarından kayan sabun köpüğü güneş ışıkları, ayaklarını öpüyordu. Oğul, bu Oğuzdu; Oğuzdu bu heyyy oğul.. Oğuz doğmuştu. Doğduğunda gök yüzlü, kıpkırmızı kızıl ağızlıydı. Yüzüne bakamazdınız; eğilip ağzını öpemezdiniz. Bakarsanız gözbebekleriniz tutuşur, öperseniz dudaklarınız yanardı. Elâ gözlerinde Tanrı Dağlarının en yüce doruğundan kopma bir şey vardı. Bakışlarında kartallar uçuyor sanırdınız. Korkusuz kartalların gök boşluğundaki korkusuzluğu, dağ yamaçlarındaki öldürücü sessizliği, Oğuzun bakışlarında uçardı. Saçları, kara gecelerden de geceydi; kaşları, kara gecelerin sabaha dönen esmerliğiyle yaylanmıştı, sanki, Türkelinin üstüne gerilmişti. Bir Çinli görse bu kaşları korkardı.

Anasından bir kere süt emdi bir daha emmedi. Er kişi süt değil, Türkelinde kımız içer; çiğ et yer kurut çiğner. Süt, hatun kişilerin içkisidir er kişiye gerekmez. Bunu, Ay Hatun da biliyordu. Oğuzun bir daha süt emmeyişine içerlemedi. Yorgun ellerini, süt dolu sandığı göğsüne götürdü; kurumuştu. Kendini yokladı; boşalmıştı. Ne ki varsa bedeninde canlı olarak, Oğuz, bir emişte hepsini alıp yutmuştu. Doymamış, kartallar uçan bakışlarını Ay Hana dikmiş, yavru arslan pençesini andıran ellerini Ay Hana uzatmıştı. "Ana" dedi. "Ana söyle, bana çiğ et

getirsinler; çabuk. Koca bir çamçak kımız ve bir dolu avuç kurut getirsinler; tepeleme et olsun; açım!"

Yeni doğmuş, doğalı iki saat olmuş bir çocuk konuşuyordu. Ay Han, üstte mavi gök, altta yağız yer çöküyor sandı. Çadır yerinden sökülüp uçuyor; yaşlı çınar, çöken yağız yerin derinliklerinden köklerini çıkarmış yuvarlanıyor sandı. Fakat sesi birden tanıdı: dün gece konuşan Türkelinin sesiydi; onun gibi güçlü, onun gibi korkusuz ve tanrıya hasdı. Ay Hanın korkusu geçti; Oğuzun istediklerini yerine getirtti.

Oğuz ilk aşı yediğinin kırkıncı günü yürüdü. Güreş etti. Karşısına kimse çıkamıyordu. Bu bir çocuk değildi sanki havaydı. Ele avuca sığmıyordu. Bir burda, yanıbaşınızda görürdünüz; bir de bakıyordunuz gitmiş, uçmuş gibi gitmiş. Iraklarda. Sesin bile yetişemiyeceği bir yerde kolunu bükecek yiğit, sırtını yere getirebilecek bir er arıyor. Bir Oğuz doğdu bunca yıl içinde anasından, bir daha doğmadı ki kolu koluna sırtı sırtına denk bir kişi bulsun. Kişi bulamazsa Oğuz durur mu sandınız? Oğuz bir sudur; hırçın; tutulmaz ve durmaz. Kişi bulamayınca vurup dağlara giderdi. Ala geyiklerin ardından koşar, ayıları bir boş çuval gibi kaldırıp yere vururdu. Kartal kovalardı. Oğuzu dost düşman yanısıra bütün Türkeli birden bir ânda tanıdı. Dağ tanıdı, taş tanıdı; ulu çınar, coşkun pınar, yol vermez sırtlar, karlı beller tanıdı; çağıl çağıl çağlayan geçit vermez seller bildi. Oğuz onlarca, onların dilince konuşurdu. Kurtlar korkusundan çıkamaz oldu; ayılar kaçacak delik bulamadılar da Çine sığındılar yurtdaş oldular. Çin Elinde yüreklere bir korkudur düştü. Yüzler pıstı,

gözler iyice çekilip beyinlerini kastı ve tekmil Çin Eli şaştı kaldı. Bu ne mene kişiydi böyle ki daha kırk günlükken Türkelinde bir yaban kişi ve bir yaban hayvan bırakmamıştı; bir kötü kişi barındırmıyordu. Böyle giderse Türkelinden gelen bütün kurtlar ve ayılarla, sığınacak başka uygun bir yer bulamadıkları için, Çin Eli dolup taşacaktı. Başka yol bulamayınca Türkeline çaşıt üstüne çaşıt gönderdiler ki Oğuzu öldüreler.. Çin duvarlarına taşıt üstüne taşıt gönderdiler ki daha da yükselteler ve çaşıtlar Oğuzu öldüremez de Oğuz, Türkelinde öldürecek ayı bulamazsa; kalkıp Çin Eline gelirse, içeri giremesin. Oğuz bunların hepsini duydu. Duydu da kas kas güldü.

Oğuz, bu minval üzere büyüdü...

Gecelerin karanlığında ve gündüzlerin ışığında büyüdü.

Ondördüne gelince, çinliler de çin duvarını ondört ayak daha yükseltmişlerdi. Çaşıtlar, Türkelinden korkunç haberler getiriyordu. Artık Türkelinde yiğitler saçlarını Çinliler gibi örgü örgü bellerine salmaz olmuşlardı. Kızlar çinliliğe özenmiyordu. Gerçi daha henüz törelerini hatırlamıyorlardı; geleneklerini beğenmeyenler çoğunluktaydı. Okumuş yazmışlar ilerlemek için yine çinin yolunu gösteriyordu; kendilerine dönmeği beceremiyorlardı. Bir kötü utanç içinde kendiliklerinden utanır olmuşlardı. Ama Oğuz denilen bu kişi çok sürdürmeyecek yeni bir töre kuracaktı; bu, belliydi. Okumuş yazmışlara da doğru yolu gösterecekti. Daha şimdiden gerçeği görenler Oğuzun çevresinde toplanır olmuştu. Türk, bir yol, töresine döndü mü, töresine sarıldı mı bir daha onu durdurabilen olamazdı.

Ve işin en kötüsü artık Türk yiğitleri Çinli kızlar almaz olmuşlardı; Çinli kızların yüzlerine bile bakmıyorlardı. Ölü bildikleri Türkler yoksa diriliyorlar mıydı? Yine bir Bozkurt, bir karlı doruğun ucunda ve ardında gökyüzünü yalaz yalaz ışığa boğan bir ay, karanlığı yırta yırta bütün Çin gecelerinin uykusuzluğuna mı haykıracaktı? Cümle çinliler sapır sapır dökülecek, yüksek duvarların üstünden uçar gibi geçen atlı çerilerin korkusuyla uykularından sıçrayacak, afyonsu düşlerini yarıda mı böleceklerdi? Olamazdı.. Çinli demek biraz da korku demekti ama böylesi korkuya Çin Elinde ölüm derlerdi.

Varıp din ulularının ayaklarını öptüler. Din ulularının ayakları şimdiden soğumuştu. Eli ayağı tutmaz, gözleri korkudan bakamaz olmuştu. Bu, Çin Elinin ve çinlilerin sonuydu. Edemedi, başka bir şey bulamadı da, din uluları, kendisine gelen çinlilere dedi ki: "Siz ki dininizi unuttunuz; taptığınız Tanrıyı anmaz oldunuz. Hep para düşündünüz; beni bile unuttunuz. Sizi ben bile kurtaramam! Tanrıya sordum, bana, benim Çin milleti diye bir kulum yok dedi..."

O zaman çinliler din ulularına çok para ve pul ve altun getirip verdiler. Karavaş cariye ve bir sürü ipekli kumaş getirdiler. "Aman.." dediler; "Ocağına düştük, sen bizi tanrıya hatırlat. De ki, Çin milleti de senin kulundur ve yumuşak başlı kullarındandır ve ne ki istersen vereceklerdir. İpekli kumaş ve altun yaraşırsa daha da getirelim. Tek, Oğuz denilen kişiyi yok ede ve bizi düşlerimizle ve afyonlarımızla rahat bıraka. Biz, tanrıya verdiğimiz paracıklarımı-

zı başka milletlerden hele Türklerden fazlasıyla geri alırız..."

Din ululları bir müddet, bir gözünü açıp ötekini kapadı ve içinden bir şeyler mırıldandı. Sonra: "Konuştum tanrıyla.." dedi. "Sizin hiç bir şeyinizi istemiyor. Ama size yardım edecek. Kuzeyde, karlı dağlar ortasında bir ejderha var duymuşsunuzdur. Onsekiz başı ve yedi kuyruğu ve yirmi sekiz ayağı vardır. Her bir ağızdan sekiz fırın alev, her bir kuyruğundan yetmiş kantar toz fışkırır. Ayakları kırkar kulaç uzunluğunda ve kulakları ikişer adımdır. Onu Oğuza musallat edecek. Ammmaaaa!" Çinlilerin solukları kesilmiş ve yüzleri sapsarı olmuştu. Genizleri kurumuştu. Gözleri, kurumuş bir badem kabuğunun açılabileceği kadar açılmıştı. Binbir güçlükle "Evet.." diye kekelediler; "Amması da ne demek?."

Din ululları oralı bile olmadı. Yine bir gözünü kapamış ötekini açmıştı. Yine içinden bir şey mırıldanıyordu. Çinliler korkudan uyuşmuş ve donmuş bir halde beklediler. Kesseniz bir damla kanları çıkmazdı. Çinlilerin kanları yoktur zaten, sarıdırlar; kesseniz sarılıkları bile çıkmazdı.

Sonunda din ululları "Tamam.." dedi. "Oldu bu iş, amması şu ki ejderha çok şeyler istiyordu. Ben, bana verdiklerinizin hepsini verdim ve daha da istedi. Şimdi daha gümüş ve altun ve ipekli kumaş ile karavaş cariye ve taze Çin kızı getiresiniz. Başka kurtuluş yolu yoktur."

Çinliler din ulularının istediklerini tez elden tamamladılar ve din ululları da ejderhayı Türkeline saldı. Onsekiz başlı, yedi kuyruklu, yirmi sekiz ayak-

lı ejderha, her bir ağzından sekiz fırın alev ve her bir kuyruğundan yetmiş kantar toz fışkırtarak kırkar kulaç uzunluğundaki ayakları ve ikişer adımlık kulakları ile bir kara bulut gibi Türkelinin üstüne çöktü; gelip kara ormanı kendine mesken tuttu. Ejderhanın gelişiyle coşkun pınar kurudu, gökçe ağaçlar söyündü. Çadırlarda duman tütmez, otlaklarda ot bitmez oldu. Saz benizler soldu; kapkara kararan yüreklere korku değil ama mutsuzluk ve umutsuzluk doldu.

Çinliler yapacağını yapmış mıydı? Oğuz neredeydi? Uyuyor muydu? Uyan Oğuz uykudaysan bak ne hal oldu? Taze gelinlerinin gözleri doldu; bir onulmaz dert ile gül fidanların soldu; yurdunun bağrına yağılar geldi.. uyan uykudaysan gör ne hal oldu?[1]

Oğuzu uykuda sananlar bir daha aldandılar. Gördüler ki bütün Türkeli uyusa Oğuz uyumaz; avdaydı. Yaban ayılarının ve kurtların ardındaydı. Bir yıldırım gibi geldi. Kıpkızıl ağzı ateş köpüğü içindeydi. Gömgök yüzünde fırtınalar esiyordu. Kapkara saçları yele yele kabarmıştı. Gerilmiş iki yaydı sanki kaşları, ha indim ha iniyorum diyordu. Kargısını, okunu, yayını, kılıcım ve kalkanını, bütün pusatlarını alıp kuşandı. Alaca atma bindi ve bir nağra urdu kim cümle âlem birbirine girdi. Taa ötelerde Çin duvarları çatır çatır çatladı ama ejderha uykusundan uyanmadı. Bunun üzerine Oğuz varıp ejderhanın yanına gitti; gördü ki bir Tanrının belâsıdır; sanki bir dağ yerinden sökülüp, yan gelmiş horul horul yatmaktadır. Ağaçlar soluğundan sallanmakta, bütün çevresi cehennem soluğunda yanmaktadır.

---

[1] Şahan Türküsü - Gaziantep.

En ulu ağacın tepesine çıkıp oradan baktı; içinde korku diye bir şey yoktu. O, Oğuzdu; korkmazdı.

Ejderhaların uykusu ağır olur, çok olur. Bir uyudular mı bir daha kolay kolay uyanmazlar ve ejderhalar öldürülebilirlerse ancak uykudayken öldürülebilirler. Yoksa, bir uyandılar mı bir daha onları ne insan ne hayvan ne de bir başka yaratık öldüremez. Öldüremedikleri gibi yanlarına bile varamazlar. Ya yanıp erirler sıcaklıklarından ya da ejderhalar önlerine çıkanı, her kim ise, bir çırpıda yutarlar. Ne var ki Oğuz öyle kişilerden değildi. Bir ejderha bile olsa düşmanı, onu, uyurken öldüremezdi. Türk töresince bir kimse, bir başka kimesneyi, velev ki ejderha ola yahut kişi olmaya, uyurken öldürürse o kimse kadın kişiden de zayıftır ve arslan dahi olsa kadın kişiler gözünde bile dirliksiz ve düzensiz ve temelsizdir; yeğ kişi olmaya[1]...

Türkelinde bütün töreler unutulurdu belki ama bu töre unutulamazdı. Türkelindeki bütün töreleri bütün kişiler unutabilirdi belki ama Oğuz unutamazdı. Ejderhaya onun için vurmadı; dokunmadı. Bıraktı ki uykusunu uyusun ve daha da güçlensin; olanca gücü iki kat olsun.

Ejderhayı öylesine bırakıp ormanın öte ucuna gitti. Bir ala geyik yakaladı. Canlı canlı getirip bir ağaca bağladı. Sonra gidip yattı uyudu. Öğle güneşi annacından vurunca kalktı. Bir de baktı ki ala geyiğin yerinde yeller esiyor. Canavar, kemiklerine ve boynuzlarına, derisine ve tüylerine varıncaya kadar ala geyiği bir çekişte yalayıp yutmuş. Bu kez Oğuz,

---

[1] Cevdet Paşa — Mecelle uslûbu.

bir koca boz ayı yakaladı. Yaşlı ve topal olduğu için nasılsa Türkelinden kaçıp Çine sığınamamış ve Çin yurddaşları arasına girememiş bir düşüncesiz ayı idi. Onu da getirip, ala geyiği bağladığı ağaca bağladı. Sonra, vardı ormanın bir başka ucuna yine yattı. Yattı da uyudu mu sanırsınız? Oğuz uyur görünür ama uyumaz; istese de uyuyamaz. Çünkü Türkelinin bütün düşünceleri, bütün tasaları Oğuzun düşünceleri, Oğuzun tasalarıdır. Oğuz olmasa da bir başkası olsa ve Türkelinin bütün düşünceleri, bütün tasaları onun olsa o dahi uyuyamaz. Üstelik o, bir de, Oğuzdu; Oğuz olarak doğmuştu; cümleden ayrı olarak gök yüzlüydü ve dokunulmaz sıcaklıkta yanan kızıl kor ağızlıydı. Uyusa da uyuyamazdı.

Akşamı böylece etti. Karanlık basınca, boz ayıyı bağladığı ağacın olduğu yere gitti; bir de ne görsün? Canavar boz ayıyı da yutmuş, tek bir kıl bile kalmamış. Tam zamanıdır diye bir koşuda seğirtip canavarı buldu; yine uyuyordu. Düş görüyor olmalıydı ki onsekiz başın onsekiz diliyle birden yalanıyordu. Oğuz bir nâra atıp canavarı uyandırmak istedi ama caydı. Değil sadece Oğuzun, bir yüce milletin kanına ekmek doğramağa gelmiş Tanrı Ülgen belâsı bir düşman bile olsa bu canavar en tatlı düşünde iken uyandırılmamalıydı. Hem, birden uyandırılırsa sersemleşebilirdi ve bu sersemlik de uykudan daha kötü bir zayıflık getirirdi. Oğuz: "Dur, ben sana yerli yerinde bir şölen vereyim de bari ölmeden önce bir dem süresin!"[1] diyerek canavarı o durumda bıraktı, kara ormanın en karanlık yerlerine daldı. İnsan oğlunun giremiyeceği bir yere varıp gizlenmiş olan bir azgın camızı, kocaman ve sipsivri yay gibi

---

[1] Karacaoğlan.

boynuzlarından tuttuğu gibi sürüye sürüye getirdi; daha önce ala geyikle boz ayıyı bağladığı ağaca sıkıcana bağladı. Alaca atının dizginlerini eğerinden kasıp sağrısına bir şaplak vurdu ve: "Var sağlıcak ile yurda selâm götür; eğlenmeyip yarın sabah gelesin..." diye yolladı. Bu iş de bittikten sonra yayını ve okunu ve kargısını, cümle pusatını bırakmadan, camızın bağlı olduğu ağaca tırmandı. Dalların ayrım yerine sırtını dayadı ve rahat bir uykuya daldı.

Oğuzla birlikte kara orman da uykuya dalmıştı. Kapkara kararan ağaçlar, boz bulanık akan sular, kurtlar ve kuşlar ve bütün orman yaratığı ve bir de azgın camız uykuya dalmıştı. Oğuz uyudu mu zaten bilin ki herkes ve her şey uykuya dalmıştır; uyku bile uyumuştur. Bu, taaa Oğuz uyanıncaya kadar sürer. Oğuz uyanırsa ne iyi.. korku kalmaz. Ama bir de Oğuz uyanmazsa?. Oğuz bir uyanılmaz uykunun seline kapılıp giderse? Korkmayın uşaklar Oğuzu kapıp götürecek bir uyku seli daha acunun yaratıldığı günden bu yana olmamıştır. Oğuz, en uyanılmaz sanılan uykulardan bile uyanmıştır.

Kara ormanda bir sarışın sabah oluyordu.

Oğuz, aç bir homurtuyla uyandı. Homurtu olmasa Oğuz belki uyanmayacak ve bu çok güzel sarışın sabahı göremeyecekti. Canavar gelmiş, on sekiz ağzının on sekizi ile birlikte yalanarak ve homur homur homurdanarak azgın camıza yaklaşıyordu. Bir göz açıp kapaması içinde, azgın camızı yutuverdi. Oğuz, canavarın ağzının nasıl açıldığını, camızın ne zaman bu ağızlardan birine girdiğini görememişti bile.

Camızı yuttuktan sonra canavar bir sevinç nârası halinde kişnedi. Yer gök ve tekmil kara-orman inim inim inledi. Canavar insan eti kokusu almıştı. Bu kokunun nerden geldiğini anlamağa zaman bulamadı; o ânda Oğuz kara-ormanın sarışın sabahını bile korkutan bir haykırışla ağaçtan, tam canavarın önüne atlamıştı. Tanrı Ülgene sığınıp, atlamasıyla birlikte canavarın uzun kulaklarından birini yakaladı; kıvırıp çekmeğe başladı. Oğuzun elleri ve parmakları mengene gibiydi; kolları çelikten de güçlü idi. Bu ellerin, bu parmakların ve bu kolların yapıştığı her ne ise — velev canlı velev cansız insan oğlu veya bir başkası — Tamuyu boylamış demekti. Canavar da öyle oldu ama o da güçlü bir yaratık olduğu için bir süre direndi, on sekiz ağızın on sekizinden ve kuyruklarından alevler ve tozlar salmağa başladı ki tekmil kara-orman tutuştu ve toza bulandı. Fakat Oğuz hemen fırlamış, canavarın on sekiz başının göğdesi ile birleştiği yere oturmuş ve orayı bacaklarının arasına almıştı. Sıktı.. sıktı; bacaklarını durmadan sıktı. Elleri mengene ve kolları çelikten de güçlü olan Oğuzun bacakları dayanılmaz bir güçteydi. Nitekim canavar da çok dayanamadı ve debelenmeğe başladı. Sonunda da son soluğunu koyuverdi. Bu öyle bir soluktu ki yelinden, yanan bütün ağaçlar sönmüş ve toz duman savrulup göğe yükselmişti. Oğuz, yere devrilip serilen canavara şöyle bir baktı: "Çin Elinde senden daha güçlüsü ve daha çalımlısı var mı ey canavar?" diye öğündü. "Varsa bir tümen daha göndersinler. Oğuzun korkup da kaçacağını sanmayın!"

Böyle dedi ve hemen canavarın ölüsünün başından ayrıldı. Pusatları olduğu gibi üstünde idi ve hiç bir yorgunluk duymuyordu. Kara-ormandan çıkacağı sırada alaca atı da yetişip gelmişti. Doğruladı Oğuzun önünde durdu. Oğuz özengiye ayağını yerleştirip bineceği sırada bir büyüleyici sesle durakladı. Uzak, çok uzak bir yerden, sanki güneşin doğduğu yerden; yakın, çok yakın, yürekte yıykanıp temizlenmiş bir ses; güneşten ve gökyüzünden iniyormuş veya ağaçlardan ve topraktan çıkıyormuş gibi sıcacık bir ses üç kere "Oğuz!.. Oğuz!.. Oğuz!.." dedi. Ve üç kere tekmil kara-ormanın içinde tek tek "Oğuz! Oğuz! Oğuz!" diye yankılandı. Kâinât susmuştu. Güneş, gökyüzü, toprak ve toprağın yaratıkları susmuştu; alaca at susmuştu. Ses, "Oğuz! Oğuz! Oğuz!.." diye dağlarda da yankılandı. Acun, yeni baştan yaratılıyor gibiydi; veya acun, cümle kirlerinden ve cümle utançlarından yunup arınıyordu. "Dinle beni Oğuz! Ben konuşuyorum; ben.. Türkeli! Yıllardır seni bekledim; gelesin diye yollarını gözlüyorum. Geldin; kendi kendine neler yapabileceksin göreyim dedim. Gördüm ve inandım ki sen Türkelinin bayrağı olacak adamsın. Mutluyum; Türkeli bir bayrak bekliyordu artık bayraklaşacak Dinle.. Mavi göğün altında ve yağız yerin üstünde atacağın her adım senin değil Türkelinindir; bakacağın her bakış senin değil Türkelinindir ve içeceğin her yudum, gireceğin her yarış senin değil Türkelinindir. Sen olmazsan Türkeli yine vardır ama Türkeli olmazsa sen olamazsın. Oğuz.. Oğuz ey Oğuz! Çağıl çağıl akan boz bulanık sular içer isen sana içit olsun; uğul

uğul esen deli yeller biner isen sana binit olsun ve kasıl kasıl kasılan yol vermez karlı beller geçer isen sana geçit olsun. Gök Tanrı ve Gök-Bayrağın altında seni durduracak bir engel olmayacak!'

Ses ve yankılar sustu. Yedi âlem ve dört köşe, sonsuz ve derin koca kâinât, bin çamçak kımız içmiş de onun sarhoşluğunu duyuyormuş gibi büyülü ve dumanlı bir sessizlik içindeydi. Yelesi kabarmış alaca at, kulaklarını dikmiş bir uzak ve gizli çağrıyı dinliyor gibiydi. Oğuz, içinde ve dışında, bütün bedeninde esen ılık ve eritici bir yelin ürpertisini duydu. Ayağı üzengide kalakalmıştı; titriyordu. Tanrılara has o büyülü ve ılık ses yeniden "Oğuz! Oğuz ey Oğuz!" diye başladı. "Oğuz!.. Sağ yanına bak ey Oğuz!"

Oğuz, bir büyülü düş içinde ve usul usul başını sağa çevirdi. Bir beyaz güvercin bir mahzun süzülüşle kara-ormanın en ulu ağacına doğru iniyordu; gagasında küçücük bir yeşil dal vardı. Beyaz güvercin, kara-ormana inemedi. Daha yarı yolda iken bir ala doğan, nerden çıktıysa ortaya çıktı; aç ve arsız, yüzsüz ve kara yürekli bir atılışla beyaz güvercini avladı. Bir döndü olduğu yerde; geldiği yöne doğru uçacaktı.. ki Oğuz yayını okuna yerleştirdi, gerdi ve bıraktı. Ok vınladı; doğrulayıp ala doğanın kara yüreğine saplandı. O ânda oldu olanlar işte: kapkara bir karanlık bastı dört yanı; göz gözü görmez, yüz yüzü seçmez oldu. Gökte, ala doğanın oklandığı yerden bir gök ışık fışkırdı. Bütün gökyüzüne yayıldı. Gökle yerin arasını doldurdu. Bir ânda yeryüzünü yaladı. Güneşten ve aydan ve yıldızlardan daha parlaktı. Sonra

bu ışık daraldı; büzülüp daraldı. Oğuzun sağ yanında kümelendi. Kümenin tam ortasında bir kız oturuyordu. Bir kız idi bu Tanrım, öyle bir kız idi ki gören göz görmez olurdu, başka bir güzellik seçmez olurdu. Saçları pırıl pırıl som altından ışıklı bir tacın içindeydi; tacın üstünde ışıktan bir halka, oynayışını sanki kızın gözlerinden alıyordu; gülse kız, Gök Tanrı gülüyor sanırdınız.. ağlasa, Türkeli ağlıyor...

Oğuz bu kızı sevdi; vuruldu. Bir gözleri âhûydu bu kız ve zebûn oldu Oğuz[1].

Kızı aldı; onunla evlendi. Günler ve geceler geçti.. aylar büyüyüp küçüldü; yıldızlar pır pır parlayıp söyündü. Günler ve gecelerden; aylar ve pır pır yıldızlardan sonra bir gün, yine bir sarışın sabah olurken, Türkelinde Işık Hatun üçüz doğurdu. Üçü de erkekti. Oğuz, birine Gün, birine Ay, birine de Yıldız dedi. Çocukların adları ondan sonra Gün, Ay ve Yıldız oldu.

Büyüdüler.

Bir gün Oğuz, onları yalnız bırakıp gün doğusuna avlanmağa gitti. Yine saçları ürperiyordu; gerilmiş yay kaşlarından büyüyen, büyüyen, büyüdükçe yerinde duramayan bir dalgınlık gözlerine iniyor, yüreği kabarıyordu. Bir büyük düş içindeydi. Çevresini bir bulutun sardığını, görünmez ellerin kucağında uçtuğunu, dumansı bir yumuşaklığın içinde ve gökle yer arasında olduğunu anlayamıyordu. Birden düş ve çevresindeki bulut görün-

---

[1] Yavuz Sultan Selim:
"Bir gözleri âhûya zebûn etti felek.."

mez eller ve dumansı yumuşaklık çözüldü. Bir ân gökle yer arasında asılı kaldı. Başının üstünde gömgök bir düzlük vardı. Ayaklarının altında masmavi bir su. Bu masmaviliğin içinde türlü renkler pırıl pırıl ve kıvır kıvır kaynaşıyordu? Küçücük bir ada görünüyordu; küçücük adanın ortasında bir ulu ağaç...

Oğuz, ayaklarının ağacı arzuladığını, saçlarının ve ellerinin, kendi de bilmeyerek ağaca doğru uzandığını hissetti. Bir süre sonra da kendini ağacın dibinde buldu. Tekmil göl halkı — suyu, sazları ve kamışları, su böcekleri ve balıklarıyla tekmil göl halkı — bu sırada ineeden bir türküye başlamışlardı. Türkü Türkelinin o ulu geçmişinin övgüsüyle başlamıştı. Tekmil güzellikler, ululuklar ve yücelikler uğruna; kişinin mutluluğu, kâinatın uygun ve herkesi düşünen nizâmı, adalet ve sonsuz barış uğruna döğüşenlerin yüceltilmesi ile devam ediyor; sinsilikleri, içten pazarlıklı olanları, kişiyi mutsuz kılan kötüleri ve kötülükleri, bir hiç uğruna ve küplerini doldurmak için kişileri birbirine düşürenleri ve kan dökenleri lânetliyordu. Bir ara duruyordu. Türküden de güzel ve büyülü bir sessizlik başlıyordu. Sonra yine türkü, bu sefer bir ağır ezgi içinde Türkeli'nin üstüne çöken karanlığa, ayrılıklara; kardeşi kardeşe düşüren soysuz ve kötü çabalara ağlıyor; birden kükreyip isyan ediyordu; öfkeleniyor ve öfkesini haykırıyordu. Daha sonra duruldu; bir inancı terennüme başladı. Dostluk, güvenlik ve esenlik; sevgi, mutluluk ve hürriyete övgü ile bitti.

Oğuz kendinden geçmişti. Bir süre düzelemedi. Kendine geldiğinde, dibinde oturduğu ulu ağacın göğdesinden de sesler geldiğini duydu. Umuda ve inanca dönük sesler; içinde kin ve hınç, öç ve kıskançlık olmayan.. Kişilerin ölümsüzlüğü, sonsuzluğu huzuru ve hürriyeti için didinilen bir dünyanın, Türklüğün ve Türkelinin zenginliğini dile getiriyordu. Bir yandan da ağacın göğdesi, ortasından yarılıyordu. Açıldıkça bir pürüzsüz ışık, en temiz ve en duygulu sularda yıkanmış da çıkıyormuş gibi çevreye yayılıyordu. Işığın ortasında bir kız belirdi; türküyü bu kız söylüyordu. Söylediği türküden de, çevreye yayılan ışıklardan da, gölün sularından, kamışlardan ve sazlardan da güzeldi. Gözleri durgun sular gibi berrak ve duru; saçları ay ışığından süzülüp ıslanmış ve henüz kurumamış geceler gibi kara ve ırmaklar gibi dalgalıydı. Oğuza bakarak gülüyordu. Dişleri, en derin denizlerin dibindeki incilerden daha aktı. Oğuzun aklı başından gitti. Bir çılgın kuş gözlerinden yüreğine indi lâhzada ve yüreğinin başına kondu; orada, tutuşup yandı, kanatlarını çırptıkça ateş kıvılcımları Oğuzun bütün damarlarına sıçradı, yayıldı. Kız da yanıyordu; belliydi.

Oğuz, kızı kaptığı gibi gölün öte ucuna atladı. Bütün göl halkı ve ulu ağaç, bir ağızdan bir ayrılık türküsü ve sonra mutluluk üzerine kurulmuş bir övgüyle Oğuzu ve kızı uğurladılar.

Oğuz, bu kız ile de evlendi. Kızın adına, Ay Su Han dedi.

Yine... günler ve geceler geçti. Yine aylar büyüyüp küçüldü; yıldızlar pır pır parlayıp söyün-

dü. Günler ve gecelerden, aylar ve pır pır yıldızlardan sonra bir gün, karanlıkla ışığın kucaklaştığı saatta Türkelinde Ay Su Han da üçüz doğurdu. Yine üçü de erkekti. Oğuz bakıp bakıp birine Gök, birine Dağ, birine de Deniz dedi. Çocukların adları ondan sonra Gök, Dağ, Deniz oldu.

Büyüdüler...

*
* *

Kapkara kararan gökyüzünde ince bir bulut ap-ak ağarıyordu. "Sabrın acı meyvesi, sallanan dal uçlarından[1]" kaynaşan bir kalabalığın sevincine eğiliyordu. Bir çift elâ göz, ışıldakların bir paçavra gibi yırtıp attığı yeryüzü karanlığında, görünen ve görünmeyen, bilinen ve bilinmeyen her şeye hâkim ve mutlaktı. Bu her şeye hâkim ve mutlak bir çift elâ göz, göğü yeryüzüne indiriyor ve yer yüzünü gök yüzüne uçuruyordu. Sanki o ipince bulut, apaklığıyla, ikisinin bir olduğu yerde ağarıyordu ve kaynaşan kalabalığın sevinci bu bulutta yunup arınıyordu. Bu bir çift elâ göz Oğuzdu; o ap-ak ağaran ince bulut, Oğuzun saçlarıydı. Az sonra bu bir çift elâ göz ve o ap-ak ağaran ince bulut hırçın iki dudak oldu açıldı. İn susmuştu cin susmuştu; yedi iklim ve Çin ü Maçin susmuştu. Bir ses, o elâ gözler kadar hâkim ve mutlak, şu ağaran bulut gibi ince ve yumuşak, bütün bunların üstünde dolaştı; hırçın dudaklar kıpırdamıştı:

---

1 Ahmet Hamdi Tanpınar.

Ben sizlere oldum Hakan
Alalım yay ile kalkan
Nişan olsun bize buyan[1]
Kurt olsun bize uran[2]
Ve demir kargılar orman
Av yerinde yürüsün kulan[3]
Dahi deniz dahi müren[4]
Gün bayrak ol gök kurıgan[5]

Dinleyenler sandı ki bu ses, Oğuzun ağzından tekmil Türkelini baştan başa dolaşıyor, her eve giriyor bir yaşlı sakallı bulup uyandırıyor; her mağaraya siniyor ve karanlık kuytuluğunda uyuya kalmış bir canlıyı ayağa kaldırıyor ve her kovuğa dalıyor börtü böcek, yavru cücük ne varsa şahlandırıyor; bir avuç Türkeli toprağı gök delen bir dağ olup çıkıyor; bir yudumluk sular çağıl çağıl bir önüne durulmaz sel olup akıyor ve bu sesten nasip alamayan Çinliler, elleri böğürlerinde kalmış bel bel bakıyor. Ve sandı ki yine kalabalık toy halkı, çevre yanda ulu dağların en yüce doruğunda ve her dorukta gök tüylü gök yeleli binlerce kurt, ağızlarını, incecikten ap-ak ağaran buluta doğru kaldırmış, yalım yalım yalamuk gözleriyle tüm karanlığı yırta yırta, bir ölümsüz milletin ölümsüzlük türküsünü, dost ve insan kulaklara dost ve insanca söylüyor, yağı ve çaşıt kulaklara korkunç

---

[1] Ehliyet, iyilik, mutluluk.
[2] Savaş nârası.
[3] Yaban eşeği.
[4] Deniz, ırmak.
[5] Çadır, kale.

ve ölümsü haykırıyordu. Bir ândı o ân, o iki dudağın belli belirsiz kıpırdadığı bir ândı ve sandı ki, sevinçten yürekleri kabına sığmayan toy halkı, sandı ki, cümle Çin Eli tutuşup yandı.

Ve Oğuzun ağzından dökülen her kelime başlı başına bir fermandı!..

Oğul heyyy. hey oğul heyyy! Bir dalgalandı kalabalık, ışıldaklar bir parıldayıp bir yandı ki mahşer bile mahşerliğinden utandı dense yeridir. "Bir bestenin engin sesi[1]", "demir kuşaklı cihan pehlivanların[2]" ağzında büyüdü: "Oğuz!.. Oğuz ey Oğuz!.. Sen Hakansın biz de kuluz!.."

Ve zafer, daha burda başladı...

İlk yıldırım, on kere yirmi tümen Çinliyi hakladı. Çinliler o gün, ölümle birlikte, nice yüz kere bin ömrün üstüne kurulmuş ölümsüz sanılan duvarlarının seslerini duydular: çatırdıyordu. Gök yere inse tınmayacak, Tanrıları kükreyip kudursa ıçkınmayacak diye övündükleri ol sedd-i Çin, "kâmet-i dilcû yerine bir kızıl tuğa bel bağlamış[1]" bunca yavuzun başında bir er kişinin, Oğuzun ayakları altında bir yoksul yol olmuştu; tozluydu, acılıydı, düşkündü.

Patenk Kal'ası — ki bunca kal'ayı Çin içre bir yüce ve yeğ ve kavî bir kal'a idi —[2] ancak yedi gün dayanabildi. Oğuzlu atlıları yedinci günün akşamında Patenk'in soğuk sularında yorgunluk alıp

[1] Yahya Kemâl.
[2] Bâkî.
[1] Gâzi Giray.
[2] Peçevî uslûbu.

hayat buldular ve Oğuzlu çeriler sekizinci günün sabahı Çin içlerinde kızıl tuğu ve Bozkurt'u muzaffer etmek amacıyla uyanmak için, uyudular. Bütün Çin Elini tir tir titreten soğuk ve karanlık bir gece başlamıştı. Patenk Kal'asının ve sedd-i çinin ötesinde, ertesi sabah, günün kimbilir nasıl doğacağını bilememenin korkusu içinde Çinliler uyuyamazken, Patenk'e ve sedd-i Çine Oğuzluların diktikleri adalet ve insanlık, sevgi ve saygı ışıldağının altında bir yaşlı Çin Ozanı, tekmil Çin ulusunun geçmişinin karanlığına cehline ve boş gururuna; sadece menfaat, sadece hile ve aldatmacadan ibaret hayatına ağladı. Patenk önündeki döğüşleri anlattı; bu döğüşlerdeki Oğuzun insanlığını, erkekliğini, yüceliğini ve bütün Çin Eli bile ayaklansa karşı duramayacakları, hiç bir zaman yenemeyecekleri yiğitliğini öğdü. Bitirirken dedi ki:

Patenk kal'ası altındaki felâkette
yedi gün ekmek bulunmadı;
Ve çeri korku içinde, acz içinde
yay çekemedi...[1]

Bu, bir ağıttı. Oğuzun her havaya kalkan ve sonra inen elinin indiği yerde ölen üç kere yüz ve yüz kere bin kişinin ağıtı. O gece, Çin seddine ve Patenk Kal'asına Oğuzun diktiği adalet ve insanlık ışıldağının altında inleyen bu ses, soğuk ve karanlık gecenin korkusundan titreyen bütün Çin Eline yayıldı; bir af ve mağfiret örtüsü gibiydi. Çinli, bir daha dirilemedi. Dirilmek istediği zaman o yoksul

[1] Eski bir Çin atasözü.

ozanın sesi, kulaklarında bir acı çaresizlikle çınlayıp durdu:

Patenk kal'ası altındaki felâkette
yedi gün ekmek bulunmadı;
Ve çeri korku içinde, acz içinde
yay çekemedi...

Bu, bir korkulu halk türküsü oldu; Çin Elinde söylenip durdu.

Sonra Oğuz, dört bir yana emirler ve ulaklar gönderdi: "Ben ki, yedi iklim ve dört köşe ve Oğuzlar ve Uygurlar ve Çin Eli ve bilcümle Türk ve gayrisi ne varsa yeryüzünde hepsinin Hakanıyım. Sen ki bir küçücük memleketin Beyisin!..

Senden baş eğmeni isterim. Bilesin ki bana baş eğenler benim dostumdur ve benim dostum olmakla kalmayıp cümle insanlığın dostudurlar. Ve illâ ki sana baş eğmem dersen, bana yağı ve insanlığa hasım olursun; üstüne ordumla yürürüm!"[1]

O çağlarda sağ yanda, Altun Han derler bir Han vardı. Altun Han, Oğuzun buyruğunu alır almaz cihan değer hazinesinden nice bin altun ve gümüş ve yakut düzüp bir elçi ile Oğuza, bu yüce Hakana, saygılarını yolladı ve baş eğdiğini bildirdi; Oğuzun dostluğunu ve insanlığın dostluğunu kazandı.

Yine o çağlarda, sol yanda Urum Hanı derler bir Han daha vardı. Namert mi namert, kibirli mi kibirli idi. Kendisini öylesine beğenmişti ki, Tan-

---

[1] Kanunî Sultan Süleyman'ın I. François'ya yazdığı meşhur mektup.

rı benim, diyor da başka bir şey demiyordu. Zengin kentleri ve pek çok çerisi vardı. Kentlerinin zenginliğine, çerisinin çokluğuna güveniyordu; Oğuzun buyruklarını dinlemedi. Oğuza, "Gel, sen benim yanımda bir yanaşma ol, sana Beylik vereyim, seni adam edeyim" diye ulak saldı. Bir de üstelik, bir daha başından büyük işlere kalkmasın bana karşı gelmesin; ben Tanrıyım, ben onu çarparım, diye haber üstüne haber saldı. Bir başkası olsa hop oturup hop kalkardı ve bu sözleri söylemeğe cesaret eden adamı ol saatte yağlı kementle asardı. Fakat cihan cihan olalı bir eşi daha gelmemiş olan Oğuz, böyle bir şey yapmadı ve elçiyi sağlıcakla memleketine yolladı. Ardından da ordu düzüp yola koyuldu. Kırk gün kırk gece sonra Buz Dağı derler bir dağa gelip durdu. Akşam, Buz Dağının eteklerine inmişti; Oğuz, çadırını buraya kurdurttu. Baktı ki yollar çatallaşıyor ve çatal çatal yolların ne yana gittiği belli olmuyor; olmadığı gibi de çerilerden hiç biri gidilecek yolun hangisi olduğunu bilmiyor. Oğuz bir bunaltı içinde çadırına girdi. Oğuz, Oğuz olalı böyle bunalmamıştı; yüreği böyle daralmamış, gözpınarları böylesine ışıksız kalmamıştı. Üstelik bir de gözkapakları ağırlaşıyordu. Uyku gaflet bastı ve Oğuz olduğu yerde bir derin düşe daldı. Bu düşde ne duydu ne gördü bilinmez, kimse bilmez bunu; Oğuz, kendisi bile bilmez belki ama bilinen şu ki Oğuz, tanyeri ağarırken bir solgun ışıkla uyandı. Çadırı, sanki çakıldığı toprakla bile hava üzre uçmuştu; o solgun ışık Oğuzun her soluk alışında biraz daha güçleniyor, ışıklanıyordu; bir ân geldi Oğuzun uykulu gözleri ışığa bakamaz

oldu, kamaştı. Işığın içinde dost ve muti bir ses yükseldi: Bir ses ki ışıktan da yumuşak ve ap-ak... ışık, uçup dağılarak, bir kurtu belirtti, gök tüylü, gök yeleli ve erkekti. Konuşan o idi: "Oğuz! Oğuz ey Oğuz! Yurdun umudu, yeryüzünün muradı Oğuz! Sen Urum üstüne yürümek istiyorsun!"

Oğuz, gözlerinde bir şeyin kurtlaştığını, kulaklarında bir başka şeyin yine kurtlaştığını hissediyordu. Yüreği kurtlaşıyordu, damarları kurtlaşıyordu, elleri ve ayakları kurtlaşıyordu; kurttan gelmişti zaten; Oğuz, kurtlaşıyordu! Kardaşını dinler gibi dinledi: "Oğuz! Oğuz ey Oğuz! Ben de seninle bile, senin önünde yürüyeceğim; yolun, benım gittiğim yoldur!"

Kurt, böyle söyledi ve yine ışıklar içinde kayboldu. Aynı ânda, Oğuzun çadırı da yere indi. Oğuzun buyruğu buyruktu; çadır toplanacaktı; çeri yürüyüş koluna geçecekti; savaş başlıyordu!

Oğuz daha sözünü bitirmeden Buz Dağının en yüce doruğunda bir kızılca kıyamettir koptu. Gök tüylü, gök yeleli bir koca kurt, dağı taşı ve tozu dumanı bir birine katarak iniyordu. İndi ve öne geçti; durmadı. Oğuz da durmadı; çeriler de durmadı. Yürüdüler... yürüdüler.. dahi yürüdüler. Dördüncü gün, tan yeri atanda, gök tüylü gök yeleli koca kurt durdu. Oğuz da durdu. Çeriler de. İdil Müren'e varmışlardı. Koca kurt, yavaş ve temkinli, İdil Müren'in sağ yanına dolaştı, bir kara dağın eteğinde gözden yitti. O ânda Urum Hanın ordusu da gözükmüştü. Bir zorlu savaş oldu. Öyle bir zorlu savaş oldu ki İdil Müren'in bunca yıllık bunca suları kızıl kan kesilip aktı. Oğuz Hanın önünde kim

durabildi ki Urum Hanı dura? Urum Hanının hanlığı bir saat içinde bitti; bulunamadı. Oğuz çerileri ve aman dileyen Urum Hanının çerileri bir de gördüler ki gök tüylü gök yeleli bir koca kurt, kara dağın en kara ve en uç doruğunda haykırıyor: "Oğuz! Oğuz ey Oğuz!.. Savaşın kutlu, barışın mutlu olsun!"

Mutlu barış daha da mutlu bir dönüşle başladı. Dönmeden önce yenik Urum Hanının oğlu Oruz Bey de gelmiş Oğuza baş eğmişti. "Benim Hakanım sensin!" demişti; "Babam bana bu kenti koru ve Oğuzu, koruduğun kente sokma, dedi. Gördüm ki babam cılız, sen yiğitsin. Babam cılızlığına bakmadan sana karşı durdu ise benim suçum ne? İşte bayrağım; benim değil senin artık. İşte kentin anahtarları, benim değil senin artık. İzin ver, seninle birlikte bir çeri gibi dövüşeyim."

Oğuz, Oğuza yaraşır bir şekilde cevap verdi: "Sen bir bey oğlu idin; baban bir akılsız kişi çıktı ise senin suçun ne? O, şimdi Tamuyu boylamakla akılsızlığının cezasını çekti. Sen, şu başsız kalan yiğitlerin ve kentlerin beyi olarak kalasın. İyi koru ve iyi sakla buraları. Adın, şimden sonra Saklap olsun..."

Oruz Bey, yeni adıyla Saklap Han, bundan sonra Hakanı, Hanlar Hanı ve gönüller sultanı Oğuzu, İdil Mürenin bittiği yere, Buz Dağına kadar yolcu etti; oradan, yiğitleri ile birlikte geri döndü. Oğuz, bir günlük yolun ötesinde, ilk dönüş molasını bir ırmağın başında verdi. Irmak, çağıl çağıl çağlayıp geçit vermiyordu. Dolaşıp geçit verecek bir yer aramak ise uzun işti; Oğuz, kısa yol dururken

uzun yoldan gitmezdi. "Tiz, bu sudan karşıya geçilmek için bir yol bulunsun!" diye buyurdu. Çeri içinde Uluğ Ordu Beğ adında bir ulu ve akıllı er kişi vardı; ormandan ağaç kestirdi; tarif etti sallar yaptırdı. Cümlesi, bir yerleri bile ıslanmadan ve burunları dahi kanamadan karşı geçeye geçtiler. Oğuz, Uluğ Ordu Beğin bu başarısından çok sevindi; sırtını okşadı ve bütün beylerinin önünde: "Senin adın bundan sonra Kıpçak olsun" dedi. "Bu suyun iki geçesindeki halkın ve toprakların beyi sen olacaksın!"

Dedi ve alaca atına atladığı gibi ordusunun başında yola revan oldu. Oğuz, alaca atını pek severdi. Bütün Çin Elinin ve Türkelinin öğe öğe bitiremediği alaca at, Oğuzun bütün kötü günlerinin ve iyi günlerinin can yoldaşı dostu ve arkadaşı olmuştu; kal, dediği yerde kalmış, yat dediği yerde yatmıştı. Alaca at, insan gibi düşünür, insan gibi Oğuzun gözlerinin içine bakardı. O gün de, henüz Kıpçak'tan ayrılmışlardı ki birden ayağı tökezledi; Oğuz, attan inmek zorunda kaldı. İner inmez de kaşla göz arasında ne oldu kimse bilmedi ve anlamadı; alaca at Oğuzun elinden kurtuldu ve bir karlı dağ yamacına doğru vurdu gitti. Canavarların ve en amansız yağıların bile öldüremediği ve korkutamadığı Oğuz, kaskatı katılıp kaldı. Gücü dermanı kesildi; ağzını bıçak açmaz oldu. Bir adım atamadı, oturamadı; bir yana dönemedi; sanki kanı iliği kurumuştu.

Çeri içinde bir adam vardı, ne inden ne cinden korkardı ne de yağmurdan kardan. Dağ taş ka-

ranlık aydınlık demez, güçlü zorlu bilmez, gözünü budaktan sakınmaz bir zorlu kişi idi. Uğruna baş koduğu Oğuzu, o halde görünce, alaca atın ardından karlı dağın yamacına doğru vurdu gitti. Aman zaman dinlemedi; gitti, atı bulup getirdi. Getirdi ama eli yüzü ve her yanı kar içinde kalmıştı; bir kardan adam olup çıkmıştı. Oğuz buna çok sevindi, bu er kişinin bir yanağını bırakıp ötekini öptü, sırtını sığadı. "Sen buradaki halkın başbuğu ol!" dedi. "Senin adın bundan sonra Karluk olsun..."

Karluk, Oğuzun ne biçim bir kişi olduğunu bildiği için ses çıkaramadı. Çıkaramadı ama Oğuz alaca atına binerken ve hele ordusunun başına geçip giderken kendini tutamayıp hüngür hüngür ağladı. "N'olaydı Beğ olmayaydım; Beğlik neyime? Oğuzdan ırak Beğlik neyime?" diye hıçkırdı.

Oğuz, yoluna devam ediyordu.

Yolu, büyükten de büyük, yüceden de yüce bir evin önünden geçti. Evin duvarları som altundandı. Pencereleri gümüşten, çatısı demirden ve kapısı yakuttandı. Bakan göz bir daha bakamıyordu; kamaşıyordu. Evin kapısı kapalıydı; kilitliydi. Oğuz istese bir solukta açabilirdi; ama istemedi. Açmadı. Daha çok işler yapacaktı. Dünyanın bir yarısı bitmişti; öte yarısı bekliyordu. Onun için, çerilerinin en beceriklisi olan Tömürdü Kağul'u yanına çağırdı: "Sen, burada kal ve evi aç!" dedi. "Sonra orduya yetişirsin.."

Dedi ve durmadı; yürüdü. Tömürdü Kağul'un adı bundan sonra Kalaç olup kaldı. Gök tüylü gök yeleli koca kurt bir yerde durmuyordu. Gece demi-

yor, gündüz demiyor, o kıpkırmızı dili bir karış sarkmış, ama yorulmamış; Tanrıdan ışıklı gözlerinde bütün kâinâtın sevinci ve mutlu yarınların çabasıyla nurlu ufuklara doğru koşuyordu. Birden, hiç umulmayan ve hiç beklenilmeyen bir yerde duruverdi. Kurdun durduğu yer çorak bir yerdi; Çürçit derlerdi. Çoraklığına çoraktı; tekinsizliğine tekinsizdi ama zengin bir yurttu. Çürçit halkı kıskançtı; Hanları bir kendini bilmez kişi idi. Bu kıskançlık ve bu kendini bilmezlik yüzünden Oğuza karşı geldiler. Bir zorlu savaş daha oldu. Gözler gözü yaş, meydan dolu baş oldu ve çorak Çürçit toprakları, bir yersiz kıskançlık ve kendini bilmezlik yüzünden dökülen kanlardan kızarmadı; soldu. Toprağın solması, ne insanın solmasına ne de çiçeğin solmasına benzerdi; toprağın solmasını bilen bilirdi.

Çürçitlerden geri kalanlar da gayri bu topraklarda durmak istemediler. Oğuzu görmüşlerdi; Oğuzu sevmişlerdi. Onlara Oğuzu yanlış anlatmışlardı. Gayri Oğuz istemese bile, kalan Çürçitler, Oğuzdan ayrılmazlardı. Ne var ne yok atlara, katırlara ve öküzlere yüklediler. Çürçitlerin malına atlar, katırlar, öküzler yetmedi, hayvanların sırtından arta kalanları çeriler ve Çürçit erleri yüklendiler. Yine de bir dünya dolusu mal kaldı. O zaman, Oğuzlular içinde Barmağlığ Çosun Billiğ adında, yahşi düşünür bir kişi vardı. O, bir şeyler yaptı. Bu birşeyleri şimdiye kadar kimseler görmemişti; uzun tahtaların altında ikişer tekerlekleri vardı; yontulmuştu. Bunlara at, katır, öküz ne buldularsa koşuldu ve üzerlerine, hayvanların sırtlarındaki mallar ve arta kalanlar dolduruldu; sonra hayvanları

dehlediler; tekerleklerinden bir acayip ses çıkmağa başladı: kanğı.. kanğa.. kanğı.. kanğa.. kanğı kanğa!.. Bunun için, Barmaklığ Çosun Billiğ'in yaptığı o tekerlekli şeylere "Kanğaluğ" dediler. Kanğaluğ, sonraları kağnı olup çıktı.

Gök tüylü, gök yeleli kurt durmadı; yürüdü, yürüdü, hep yürüdü. O kıpkırmızı dili bir karış sarkmış, ama yorulmamış, Tanrıdan ışıklı gözlerinde cümle âlemin sevinci ve mutlu yarınların çabası ile nurlu ufuklara doğru yürüdü. Hinde, Tangut Eline ve Suriyeye yürüdü. Döğüşen kurttu; vuruşan Oğuzdu; savaşan kurt ve Oğuz! Birlikte vuruştular, birlikte kasıl kasıl güldüler ve birlikte geçen bütün günlerinde bir kerre bile ağlayamadılar; ağlamak diye bir şey bilmediler. Ağlamak, kişinin kendi gönlünün derdiydi; hatırlamadılar. Bir yüce dâva ve tek bir bayrak uğrunda yaşayanlar ağlayamazlardı[1].

Altun Han Urum Hanı, Çürçit Eli, Suriye ve Tangut Eli.. buralar gök tüylü gök yeleli Koca Kurdun durduğu yerlerdi; gök tüylü gök yeleli Koca Kurdun durmadığı daha birçok yerler vardı; şimdi bütün buralarda bir tek bayrak ve bir tek ad, bir ışıldak gibi dalgalanıyordu. Huzur.. huzur.. huzurlar dolusu; sevgi ve aşk, sevgi ve aşk dolusu. Bir memleketti dalgalanan; dağlardı, ovalardı, sülün bakışlı ırmaklardı bayrakla bile, Oğuzla bile..

Güneyde bir tek yer kalmıştı: Barkan. Zengin, sıcak, çok sıcak bir yurttu. Çok av hayvanı, çok

---

[1] Kendi derdi gönlümün billâh gelmez yâdıma.
Namık Kemâl

kuşu ve çok buğdayı vardı. Altunu ve gümüşü su içinde yüzüyordu. Kapkara yüzlü insanlar, kapkara yüzlerinde feldir feldir gözlü insanlar bu yurtta yurtlamışlardı. Kapkara yüzlü insanların yürekleri de kapkara olur çoğunlayın; Barkanlılar kapkara yürekliydi. Kapkara yüzlerinde feldir feldir gözlü insanların ciğerleri de pörsümüş ve çürük olur çoğunlayın; Barkanlıların ciğerleri pörsümüş ve çürüktü. Oğuzlu kervancılara eziyet ediyorlardı. Kapkara yürekli, pörsümüş çürük ciğerli Barkanlıların bir de Sultanı vardı; Barkanlıların yüreğinden daha kara bir yüreği vardı; ve ciğeri daha pörsümüştü daha çok çürüktü. Adı, Masar'dı. Oğuzlu kervancıları soymak için Barkanlılara emir vermişti.

Barkanlıların Sultanı Masar, Oğuza baş eğmeyeceğini bildirdi. Bu, Masarın sonu demekti.

Gök tüylü gök yeleli Koca Kurdun ve Oğuzun son seferi Barkan üstüne oldu. Nasıl bir yıldırım, bir ağaca bir ânda düşer ve o ânda o ağaç yok olursa; nasıl bir tayfun bir göz açımı içinde bir yere yürür ve o yer, o göz açımı içinde yerle bir olursa, Barkan da öyle oldu. Bir daha Masarı gören olmadı. Barkana üç şey hâkimdi artık: Gök tüylü gök yeleli Koca Kurt, Oğuz ve ucu kızıl tuğlu Gökbayrak!

Gök tüylü gök yeleli Koca Kurt da gitti; kalan Oğuz ile ucu kızıl tuğlu Gökbayraktı...

Koca Kurt gidince Oğuz birden ihtiyarladığını anladı. Hiç bir zaman eğilmeyen başını daha da kaldırdı; görünen ve görünmeyen, bilinen ve bilinmeyen herşeye hâkim ve mutlak elâ gözleri yorul-

muş gibiydi. Oğuz ihtiyarlamıştı; evet, elâ gözleri yorulmuştu; amma başının üstünde bir şey vardı, ihtiyarlamayan ve yorulmayan bir şey vardı; ucu kızıl tuğlu Gökbayrak!

Oğuz ihtiyarladıkça Gökbayrak gençleşiyordu...

Oğul heyyy! Hey oğul heyyy!. Dinle; daha bitmedi.

Oğuz ihtiyarladıkça gençleşen ucu kızıl tuğlu Gökbayrak altında ak saçlı ak sakallı ve çok bilgili, çok şeyler görmüş çok şeyler geçirmiş bir Tümen Beği, Uluğ Türük, bir gün, Oğuza bir düş anlattı. "Oğuz!.. Oğuz ey Oğuz! Bir düş gördüm ki yavuz mu yavuz. Önümde, bir sonu gelmez uçsuz bucaksız toprak açıldı. Öyle bir ovaydı ki anlatamam. Sağımda, Gündoğusundan bir altun yay havalandı; uçtu.. yükseldi, bulutlara ağdı ve ordan Günbatısına indi. Gündoğusuyla Günbatısının arasında ne varsa silindi; yalnız yay ve bir de Güneyden Kuzeye uçan üç ok kaldı orta yerde.. oklar, gümüşten idi."

Oğuz bir tuhaf oldu; ömründe böylesine pek az ürpermişti, bir tuhaf ürperdi. "Ne demek istersin Uluğ Türük?" diye sordu. "Bir düş bile olsa anlatmak istediğin bir şey var; bilmem gerek."

Uluğ Türük: "Oğuz.! Oğuz ey Oğuz!." diye cevap verdi. "Bilmen gerekse şunu bilesin ki Tanrı bütün yeryüzünü ve gökyüzünü sana ve senden sonra geleceklere bağışladı. Sen, başkalarının sözüne uyup, birbirine düşmüş bi halkı derleyip toparladın; efendi yaptın. Türk Milleti, senin verdiğin efendiliği bütün insanıara öğretecek, her gittiği yere

götürecektir. Sana gelince.. Oğuz! Artık Tanrıya sığınman zamanı gelmiştir..."

Oğuz, o tuhaf ürperiş içinde kalktı. "Ya şimdiye kadar bizi kiminle bile sanırdın?" diye Uluğ Türüke sordu. "Gök Tanrıyla bile değil miydik? Tiz, oğullarım yanıma gelsin!."[1]

Oğuz ne demişti de olmamıştı ol saatte? Kaşla göz arasında bir yanına Gün, Ay ve Yıldız; öte yanına Gök, Dağ ve Deniz gelip sıralandılar. Oğuz, o eski Oğuz, bir kaş yıkışı ile Hanları tirtir titreten Oğuz buyurdu ki: "Oğullarım! Gönlüm avlanmak diler ama gözüm yorulmuş. Yüreğim sizinle ok atmak ister ama özüm kurumuş. Şimdi siz; Gün, Ay ve Yıldız siz, Gündoğusuna doğru gidesiniz. Siz; Gök, Dağ ve Deniz siz de Günbatısına. Avlanasınız!.."

Bir ânda altı at, altı yıldırım oldu ve sırtlarında Oğuzun oğulları, üçü bir yana, üçü öte yana aktı. Oğuz ve yanındakiler artlarından boş yere baktı. Bir avuç su bile kızgın güneş altında bu kadar çabuk buğu olamazdı.

Gün, Ay ve Yıldız bir sürü av ve bir de altun yay ile döndüler.

Gök, Dağ ve Deniz de çok avla, sırtları pek, karınları tok ve ellerinde birerden üç gümüş ok ile döndüler; getirip Oğuza, babalarına verdiler. Neden bilinmez o ânda, bu altı yiğidin yüreğini ve bütün Türkelini, ucu kızıl tuğlu Gökbayrağın dalgalandığı her yeri ve her yerdekileri bir hüzün kap-

[1] Bu espri, Yavuz Sultan Selim ile musahibi Hasan Can'ın son konuşmalarından alınmıştır.

ladı. Güneş mi bir karabulutun ardına girdi yoksa yeryüzü birden yükselip gökyüzünde kararan bulutlarla mı kucaklaştı ne olduysa her yer karardı.

Kurultay, bu hüznün ve karanlığın arasında toplandı; Oğuz çağırmıştı.

Hakanlık çadırını alanın orta yerine kurdurmuştu. Çadırın sağ yanına kırk kulaç uzunluğunda bir direk diktirmiş, üstüne bir altun tavuk koydurmuş, altına da bir ak koyun bağlatmıştı. Ak koyun, o hüznün ve karanlığın içinde aklığından utanıyor gibiydi.

Çadırın sol yanında yine kırk kulaç uzunluğunda bir direk dikilmişti. Direğin tepesinde bir gümüş tavuk vardı ve dibinde hiç akı olmayan, gözlerinin akı bile kara, bir kara koyun bağlanmıştı. Kara koyun, o hüznün ve o karanlığın içinde karalığından utanır gibiydi..

Oğuzun sağ yanında Bozoklar: Gün, Ay ve Yıldız; sol yanında Üçoklar: Gök, Dağ ve Deniz oturmuştu. Uluğ Türük Oğuzun arkasında ayakta duruyordu.

O hüzün ve karanlık kırk gün kırk gece sürdü. Bu kırk gün kırk gece içinde o hüzne ve karanlığa rağmen yenildi içildi; kırk birinci gün başlarken Oğuz ayağa kalktı. Bir dağ ayağa kalkıyordu, sanki bir yanardağdı. "Ey millet!" Ses, hüznü ve karanlığı bile titretti. "Oğullarım!.."

Hüznün ve karanlığın yüreğinde bir korku dolaştı: Oğuz konuşuyordu. "Oğullarım beni dinleyin! Bunca savaşlardan sonra kocamış bir insan olarak elimdeki genç bayrağı size uzatıyorum. O

Gökbayrak ki sizin kocadığınız zaman üzerinde ay ve yıldızlar doğup gençleşecek. Siz ve sizin oğullarınız.. oğullarınızın da oğulları bu bayrağı belki gök değil fakat hep dik ve genç görecek. İnsanlar kocar, bayraklar kocamaz! Barışın, aşkın, sevginin ve daima mutluluğun üstünde dalgalandığı için kocamaz. Size bir bayrak ve o bayrağın serinlettiği bir toprak bırakıyorum. Bayrağı topraksız, toprağı bayraksız bırakmayın!"

Oğuz daha sözünü bitirir bitirmez yeryüzünü dolduran hüzün katılaştı ve karanlık daha da karardı. Bulutların orta yerinde bir hışırtı oldu; bir yumruk büyüklüğünde, karanlığın karasında bile karalığı belli bir iskelet kuş, gökten inip Oğuzun sağ omuzuna kondu. Üç defa öttü. Duyanlar, bu sesi ömürleri boyunca duymadıklarını söylediler. Ve.. ortalık birdenbire aydınlandı.

Ortalık aydınlandı; yalnız hüzün kaldı. Gökyüzünde iki şey vardı, bunu herkes, bütün yeryüzü ve bütün gökyüzü halkı gördü. Biri, bir ak kuş'tu.. öteki Gökbayrak!

Ak kuş cümle sütlerden de ak; gün ışığından da ışıklı ve berrak ve dünya güzelliklerinin cümlesinden güzeldi; uçuşu bir süzülüştü. Ve ucu kızıl tuğlu Gökbayrak genç!...

***

Ucu kızıl tuğlu gökbayrağın gençliği hep öyle sürdü. Yıllar, gücünü, ucu kızıl tuğlu gökbayrağın gençliğinden aldı; sağa aktı sola aktı, yıllar, ucu kızıl tuğlu gökbayrağın dört bir yana uçurdu-

ğu gölgeleri için birer duraktı. Duraklarca genişledi; genişleyişlerce gönüllere işledi, gönüllerde taht kurdu. Ve geldi; ak tolgalı beğler, kurt bakışlı kurt börklü çeriler elinde ve bir bakışı gök öte bakışı ışık gözlü; göğsü gönül nakışlı, ak topuklu güzeller dilinde geldi, bütün haşmetiyle Balasagun yörelerinde bir yeni gençleşişle dikleşti. Dağlar dalgalanıyordu sanki haşmetinden gökler yol veriyor yerler saygıyla eğiliyordu ve ucu kızıl tuğlu Gökbayrağın altında kurt bakışlı kurt börklü çeriler...

Çeriler, Şu derler bir kal'ada toplanmışlardı.

Şu Kal'ası, Balasagun yakınlarında kurulmuş ve surları göğe ser çekmiş; yücesinde yavru şahan uçmaz, yöresinden bir yad kervan geçmez, iyilere demir kapıları herzaman açık, yüreği kara kişilere yüz vermez, kapanık, ve yağılara karşı uyanık bir kal'a idi. Zengin sokaklarında yedi vakit ucu kızıl tuğlu Gökbayrağın üstündeki Gök Tanrı anılır ve kal'a burçlarında her gün, sabahtan akşama kadar, ordu beğleri için üç yüz altmış nöbet çalınırdı. Şu adlı, kurt soyu ve ışık neslinden gelme bir yiğit Hakan, düz toprak üstünde bu ak kal'ayı yaptırmıştı. Yürüdükçe yer sarsılan ordusu, Şu Kal'asından bir nice uzak ülkelerde, Doğuda Çin Eline yakın sınır ucunda ve Batıda Urum Hanına bakan dağlar doruğunda Hakanın fermanı üzre dolaşırdı.

Doğuda Çin Eli varsa ve Çin Eli ne denlü bir fitne kazanıysa Batıda da, Urum Hanı vardı o denlü fitne kazanı idi. Şu adlı yiğit Hakan, Şu Kal'asından, her iki düşmanı da fermanı altında tutardı.

Ne var ki günlerden bir gün, Batıdan da daha ırak bir yerden, Batıdaki Urum Han'ı da tir tir titreten, bir Er kopup geldi. Bu Erin ne mene bir kişi olduğu o daha Urum Hanlığı içindeyken Şu Kal'asında duyuldu; adına Zülkarneyn derler bir yahşi kişi olduğu söylendi. Şu Kal'ası içinde oturur yiğitlerden bir kaçı doğrulayıp Şu Hakanının yanına vardı; katına çıktı.

"Zülkarneyn denilen kişi, ardısıra bir koca ordu takarak ve Urum Elinde tozu dumana katarak bizden yana yaklaşıyormuş" dediler "Sizden sorumuz şudur ki ne yapalım? Bize ne buyurursun? Ruhsat verirsen vuruşalım, bu yere komayalım; kelle verilir de vatan verilmez[1].. ne düşünüp durursun?"

Yiğit Hakan Şu, sadece güldü ve hiç bir şey söylemedi. Yalnız, katına gelen yiğitleri boş göndermemek için:

"Bre durun zorunuz ne?.." diye susturdu. Ve dönüp yanındaki havuza baktı; havuz baştanbaşa gümüştendi, pırıl pırıl parlıyordu ve içindeki su, gümüşten de berraktı. Berrak suyun gümüş parlaklığında, ördekler ve kuğular bir sağa bir sola veya bir ileri bir geri gidip geliyorlar, durmadan dönüyorlar, dolanıyorlardı; korkmadan ve hiç bir şeyden çekinmeden yüzüyorlardı. Havuz, her dâim yiğitlerin yiğidi Hakan Şu'nun yanında bulunurdu. Savaşa gitse de bu gümüş havuz otağla birlikte taşınırdı; barışta, canı çekse bir yere varsa yine bu havuz otağla bile, o yere, ulaştırılırdı; böyle bir

---

[1] Dadaloğlu.

havuzdu.. Bir yurdundan geçemezdi Ulu Şu Hakan bir de dünyada bu havuzundan. Onun için, böyle bilen yiğitleri de, katında konuşurken Hakanlarının havuza bakmasını yadırgamadılar. Fakat yüce Hakan:

"Bre durun zorunuz ne?" deyip havuza bakmakla kalmadı bir de havuzda yüzen ördeklerle kuğuları yiğitlere gösterdi ve buyurdu ki:

"Ne güzel yüzüyorlar bakınız!. İsterseniz birer birer tutunuz ve bana sorduğunuzu şu hayvancıklara sorunuz. Sanmam ki içlerinden biri bile çıkıp Zükarneyn denen o Er kişiden haberdar olduğunu söyliye.. deneyiniz!."

Ve sözünü bitirir bitirmez kasıl kasıl güldü; sonra eğildi ördeklere ve kuğulara yem serpti.

Yiğitler, bir, yiğitliğini gözleriyle görüp inandıkları Ulu Hakan Şu'ya, bir, yüzen kuğulara baktılar ve hiç bir şey demeden, gelip olanları görmemiş gibi, dönüp çıktılar. Daha otağın kapısında önce birbirlerine; sonra nöbetçilere ve sonra önlerine gelenlere, herkese, olanları bir kerre daha anlattılar. Dediler ki:

"Ulu Hakan, Zülkarneyn denilen yahşi kişinin ününü duymuş ve, aklını yitirmiş; ördeklerle kuğulara uymuş, usunu yitirmişin biri olmuş..."

Bu söz, kulaktan kulağa yayıldı; duyanların yüreğine bir kötü od düştü, cümle iyi düşlerinden ayıldı. Ve ululların ulusu, yavuzların yavuzu Hanları, Hakanları yüce Şu'nun savaş için hazırlıksız olduğu sanıldı. Oysa ki Şu, daha başka düşünüyordu. Ünü cihanı tutan ünü yel misali dört bir

yana akan şu Zülkarneyn diye bilinen adam eğer dedikleri gibi varsa, Onunla Şu Kal'ası çevresinde savaşmak demek bütün buraların alt üst olması demek olacak ve şu bin güçlükle kurulan Şu Kal'ası belki yıkılacaktı. Bunun için daha Doğuya çekilip savaşa Doğuda başlamaktan başka çare göremedi. Tetik bulunsunlar diye de en seçme yiğitlerinden iki kere yirmi kişiyi ayırıp gizlice — ordusundaki ak tolgalı beğlerin bile haberi olmadàn gizlice — Hucend Boğazına göndermişti. Bunlar orada bekleyecekti. Birinci yirmi kişi, Zülkarneynin çerileri ırmağı geçer geçmez gelip ırmağı geçişi bildirecek, ikinci yirmi kişi ise o çerilerin savaş gücü hakkında kesin bir fikir edindikten sonra gece de olsa gece demeyip, pus da olsa sis de olsa sis pus demeyip en yakın yollardan dört nala gelecek ve Şu'yu yağı gücü hakkında bilgili kılacaktı. Bunun için işte, Şu, katma gelip durumu soran ve ruhsat dileyen yiğitlerine "Bre durun zorunuz ne?" demiş sonra havuzu, havuzdaki ördekleri ve kuğuları göstermiş idi.

Gerçekten de o iki kere yirmi kişinin gizlice kendi aralarından ayrılıp Hucend Boğazına gittiğini kimse bilmiyordu. Bunu böyle, işin doğrusunu ise kimse bilmediği için türlü şeyler türlü şekilde Şu Kal'asında söyleniyordu. Ve hele o yiğitler yiğidi, o kurt soyundan ışık sütünden gelme ulu Hakan Şu, söylenenler büyüdükçe duymazmış gibi havuzuna, havuzundaki ördeklere ve kuğulara daha çok düşüyor, gece ve gündüz havuz başından ayrılmıyordu.

Yine böyle bir akşam, her zamanki gibi havuz başındayken, Hucend Boğazını bekleyen gözcülerden ilk yirmi kişi; yavuz, bahadır, tuttuğunu koparır yirmi çeri dolu dizgin ve tek bir dörtnal halinde kal'aya girdi. Kal'aya böyle her akşam, tek bir dörtnal halinde doludizgin giren çok çeriler olduğu için Şu Kal'asında oturanlar ve o sırada çadırlarının dışında bulunanlar pek aldırış etmediler de çerilerin telâşına şaştılar. Fakat dörtnal gelen yirmi kişinin, atlarından iner inmez otağa, saygı duya duya girdiklerini görünce yerlerinden doğruldular ve şimdi bir başka türlü şaşkınlık içinde, olacakları sezmiş gibi beklediler.

Otağa, Şu Hakan'ın yüce katma, saygı duya duya; toz toprak içinde tek bir dörtnal halinde gelen yirmi kişi tek bir adım gibi girdi. Ve diz vurup dokuz kere Şu Hakan'ın ulu katında dizlerini sert toprağa değdirdi. Ulu Hakan yiğit Şu, bu, toz toprak içinde yavuzların yavuzu kurtsu çehrelere bir bir gözlerini kırpmadan ve bakışını değiştirmeden göz gezdirdi. Sonra bir şey sormadan, ağız açıp o yiğit yirmi kişiyi konuşturmadan usulca:

"Bildim..." dedi; "Zülkarneyn, o yahşi kişi ırmağı geçti..."

Dönüp aynı yavaşlık içinde havuzu, ördekleri ve göğsü kabarık kuğuyu süzdü; sanki gözleriyle sevdi, söyleşmeden sevdi onları yiğitlere gösterdi:

"Bakın.. ne güzel yüzüyorlar!.."

Ve yem verdi; her zamanki gibi, ördeklere ve kuğulara yem serpti. Serpilen yemler gümüş havuzun berrak suyunu küçük küçük dalgalandırdı;

ördekler ve kuğular, birden, o küçük yemlere saldırdı ve gagalar, bir çırpıda suya daldı; çıktıklarında ne yem vardı suda ne de halkalar, o yemden kalma küçücük dalgalar.. ördekler ve kuğular, yine öyle, yine eskisi gibi suda yüzdüler. Su, yine o su idi; o eski su.. ve Şu, gözlerinde ne bir damla buğu, ne de bir kırpış olmayan yiğit Hakan, bunu, o yorgun, uzun yoldan dolu dizgin dört nal gelen yirmi çeriye gösterdi:

"Bakın; ördekler ve kuğular ne güzel yüzüyorlar!.."

Çeriler, hiç bir şey anlamadılar.

Öylece çıktılar.

Çeriler çıkar çıkmaz ulu Hakan düşündü; düşünceler onu bir türlü bırakmıyordu ve artık dönüp havuza da, ördeklere de; göğsü kaba, göğsü güzel kuğuya da bakmıyordu.

Dışarda gece oldu.

Hakan Şu'nun düşünceleri gündüzden de ak idi; ve gümüşlü havuzun suyu berrak idi. Dışarda gece ilerledi.

Ve yıldırım gibi birden, gecenin içinden, ikinci yirmi çeri, birincilerden de heybetli ve soluk soluğa atlarıyla Şu Kal'asına girdi. Sağa sola sapmadan, dört bir yana bakmadan doğrulayıp otağın önüne atlarını sürdü ve orda dizginledi. Atlarından aynı ânda indiler. Hakanın huzurunda yirmi diz birden bir diz gibi dokuz kere yere vurdu. Yirmi çift gözün kurtsu bakışlarında tek bir ürperme bile yoktu; belki yorgundu, uykusuzdu. Belki yıllardır savaşa susuzdu. Bir şey vardı sadece bir şey, kurtsu

bakan bu yirmi çift gözde bir şey vardı: Hakan ve Vatan!. gayrisi şuursuzdu. Ve hep, her zaman, huzurunda konuşan cümle beğleri ve halkı bir yana bırakan, dâimâ havuza ve havuzda yüzen ördeklerle kuğulara bakan Şu Hakan, ömründe ilk defa bir heyecan içinde havuzu unutup yerinden fırladı:

"Yağı güçlü mü?.."

Yirmi çeri, bir ara, şaşkınca durdu; sonra içlerinden birisi, bir daha diz vurdu:

"Güçlü!.." dedi, "Şimdiyecek böylesiyle hiç döğüşmedik. Bizim dengimiz..."

İkincisi:

"Bir deli şımarıklık içinde yağı.." dedi; "Öz yurdundan çok uzak topraklarda önüne geleni yenmenin gururu ve toprak almanın sarhoşluğu içinde; gözü hiç bir şey görmüyor..."

Şu Hakan sabırsızdı:

"Zülkarneyni, şu yahşi kişiyi gören var mı? Nasıldır?.."

"Ben gördüm.." dedi biri; buğday benizliydi mavi gözlüydü. "Zülkarneyn de ordusu gibi; farksız!.. Ordu yürüyor ama O düşünüyor, aralıksız düşünüyor..."

Yirmi çerinin en yaşlısı, en son sözü söyledi:

"Sen doğru düşündün yüce Hakan; uğraş Şu Kal'asında olamaz. Doğuya çekilmek gerek. Zülkarneyn bu toprakların yabancısıdır bizse parçası; bizi yormaz ama Onu yorar ve hem de parçalar. Çekilirsek güçleniriz!"

Hakan Şu, başka türlü düşünüyormuş gibi:

"Ya bu topraklar?." dedi; demedi de sanki gürledi. "Parçasıysak, bütün ne olur? Bir parça, bütünündür ayrılamaz; ayrılırsa yaşayamaz, canlanamaz."

"Geri gelir alırız; gitmek, dönmemek demek değildir!"

Yirmi çeri bir ağızdan konuşmuştu. Gökyüzü konuşmuştu sanki dağ konuşmuştu; gizlenen hep bilinmeyen ne olduğu bir türlü görünmeyen koca kâinât konuşmuştu:

"Gitmek, dönmemek demek değildir!"

Yiğit Şu:

"Öyleyse atlanın!." diye buyurdu. "Güçlü ve dinlenmiş atlara atlayın, en son hızla Doğuya varın. Bütün ordu, Tanrıdağı'nın eteğinde toplanın. Mademki gitmek dönmemek demek değildir, biz de geliyoruz. Zülkarneyni Tuğla ve Selengenin arasında karşılayacağız; kutlu kayın ağacının altında bizi bulunuz!"

Yerleri titreten yirmi diz, korku bilmez bir gerinişle toprağı dokuz kere döğdü ve at sırtında eğrilmiş yirmi çift bacak, Hakandan ruhsat alarak, bir ânda otağın dışına vardı. Belki bir göz açılıp kapandı belki sadece açıldı da kapanmadı, öyle az, öyle ölçülmeyen bir ândı o at böğrüne bir yapıştı mı bir daha ayrılmaz sanılan bacaklar, o kısacık ân içinde, güçlü ve dinlenmiş yirmi atın sırtındaydı. Şu Kal'asını saran ve bütün çadırlarda geceden farksız uyuyan ışıksız, yıldızsız karanlığı, duyan kulaklarca bir ağızdan çıkmış sanılan bir nâra yırttı:

"Uran!.. Haydi bre şahanım aman!.."

Ve yirmi atlı, yirmisi de öylece yola çıktı; az sonra hepsi de birer karanlıktı...

Şu Hakan, daha atlılar kal'adan çıkmadan buyruğunu salmıştı. Özel ulaklar, gece yarısı, karanlığa ve geceler dolusu uykuya aldırmadan, buyruğu çadır çadır yayıyorlardı:

"Ey Şu Halkı!.. Kalkınız ve dinleyiniz! Duyduk duymadık demeyiniz! Ulu Hakan, yiğitler yiğidi ve Hanlar Hanı Şu, buyurur ki, Zülkarneyn ordusu ile ırmağı geçip şu ânda kal'aya yanaşmaktadır. Durmayıp yola çıkmak gerek.. Doğuya gidilecek.. gitmek, dönmemek demek değildir bunu böyle biliniz ve daha fazla eğlenmeyiniz!.."

Gökyüzü bir kara perde gibi Şu Kal'asının üstüne gerilmişti. Özel ulakların sesi bu kara perdeye çarpıp çarpıp çadırlara dökülüyordu. Karanlık, ulakların sesini büyütüyor, büyütüyordu. Uykularından uyananlar, korkulu bir düş görmüş gibi, bunca sözün içinden anlayabildikleri bir sözü, bir cümleyi derin bir uykudan uyanışın şaşkınlığı içinde, yavaşça, tekrarlıyorlardı:

"Gitmek, dönmemek demek değildir!.."

Yavaşça, fısıltıyla, korku ve ürpertiyle tekrarlanan bu cümle çadırlardan çadırlara geçti ve uyananlar, birdenbire, yanan ışıldakların altında, gülbânke benzer bir ezgi halinde — fakat gülbânkten de derin ve uğultulu — bu cümleyi haykırdılar:

"Gitmek, dönmemek demek değildir!.."

Hakanın otağı çoktan toplanmıştı; havuzu, ördeği ve kuğusu, toplanan otağla birlikte yola çıka-

rılmıştı. Kal'a içre bütün çadırlar sökülmeğe fırsat bulunmadan yeldir yepelek iplerinden ve kazıklarından koparılmıştı. At bulanlar ata, at bulamayanlar bulabildikleri bir başka hayvana atladılar. Gençler yaya, yaşlılar atlı, olan kağnılar yüklü ve dolu, Şu'yu terkettiler. Gece bitmeden, karanlık daha karayken, zaman karanlığın karasını ağarıklığa iletmeden Şu'da göç başlamıştı. Doğuya bir göç, bir anlaşılmaz Hakan buyruğunun ardından akıyordu.

Türkelinde Hakanlar da Gök Tanrıya benzerlerdi; hikmetlerinden sual olunmazdı, ve Hakan buyruğuna da en ulu buyruk gibi karşı durulmazdı. "Gidilecek!" denilmişti bir kere; bir gece yarısı da olsa, karanlıktan göz gözü görmese de; insan insanı seçemese de, bu gidişin sonunu ve nedenini kimse bilmese de "gidilecek!" denmişti biyol, gitmek gerekti.

Doğudan gelinmişti zaten, Doğuya gidiliyordu. Tanrıdağı — belki — ucu kızıl tuğlu bayrağı istiyordu...

Bir incecik toz duman; karışmamış, dalgalanmamış, bozulmamış bir düz duman gidenlerin arkasından geride kalan Şu Kal'asına doğru süzülüyordu.. gidenler, arkalarında, kal'adan gayri bir şey bırakmadıklarını biliyordu. Ama Şu Kal'asında kalanlar, gidemeyenler de vardı. Uykudan geç uyanmışlardı; at bulup atlanamamışlar, başka bir binit bulup binememişlerdi. Dizlerinde yürüyecek derman yoktu; yollar ise uzundu. Gözlerinde ileriyi görecek fer kalmamıştı; ileri karanlıktı ve gitmek, on-

larca, dönmemekti. Şu Kal'asında kalanların hepsi topu topu yirmi iki kişi idi.

Onlar gitti.. bunlar kaldı.

Onlar, daha Tanrı Dağına ulaşmadan bunlar, bir zafer şımarıklığı içinde Şu Kal'asına dalan Zülkarneyn ordusunun öncüleriyle karşılaştı. Öncülerden de önce iki kişi gelip bu yirmi iki kişiye, önden giden ordunun yolunu sormuştu. Yirmi iki kişinin en yaşlısı:

"Ordu gitti" dedi; "Şimdi uzaklarda.. yetişemezsiniz. Yorgunsunuz, bacaklarınızda toprağa basacak güç kalmamış; yürekleriniz sanki sırtınızda sizden de ağır. Bu halde, ancak burda kalınır!"

İki kişi, yürümez olmuş bacaklarına ve kendilerinden de ağır yüklerine aldırmadan:

"Hayır!.." dediler. "Bacaklarımız bizi bırakıncaya ve yüreklerimiz bizden ayrılıncaya kadar yürüyeceğiz. Hakanın buyruğunu geç duyduk; uzaklardaydık. Bayrak, Hakanın elinde olduğu sürece biz onun ardındayız."

Fakat yirmi iki kişinin en yaşlısı inat etti:

"Yetişemezsiniz. Yollar çok uzak ve sıcak.. çok sıcak; yarı yolda kavrulursunuz. Zülkarneyn bugün varsa yarın yoktur; gelip geçicidir.. kalıcı olamaz. Siz ki Türksünüz.. kalıcısınız!"

Fakat o iki kişi yine durmadılar; gittiler. Orduya, Tanrı Dağına yetişemediler ama kendi kendilerine yettiler ve kendilerinden sonra gelenler, bir adsız Türk boyu olmaktan kurtuldular; o iki kişi birer oymak kurdular o oymaktan gelenler K a l a c ı adını aldılar; öyle adlanıp öyle genişlediler.

Ve, Zülkarneyn ordularının öncüleri gelip Şu Kal'asına yerleştiler. Zülkarneyn de ordusu gibi zafer şımarıklığı içindeydi. Katına getirilen yirmi iki kişinin — kadınlarının bile — kurtsu bakışlarına, ışıktan ve buğdaydan süzülüp renk almış yüzlerine ve kadınlarının lüle lüle örülmüş, erkeklerinin bir dağınık kurt yelesi gibi omuzlarına dökülmüş saçlarına baktı. İlk defa zafer sarhoşluğunun bir gizli endişeye, korkuya benzer bir kuşkuya döndüğünü hissetti ve bu hal içinde dedi ki'

"Burda, bu boş kal'ada; bizden ve ordumuzdan korkup kaçan insanlarca terkedilmiş kal'ada siz, ne arıyorsunuz?"

Yirmi iki kişinin, yine en yaşlısı, yıpranmış dağ doruklarının çakırlığını taşıyan gözlerinin en dik ışıltısıyla Zülkarneyne baktı:

"Kim dedi?.." diye haykırdı.

Sanki, o yıpranmış dağ doruklarının çakırlığında bir yaşlı kartal kanat çırpıyordu.

"Kim dedi size ki bu kal'a boştur?. Kim dedi size ki bu kal'a sizden ve sizin ordularınızdan korkan insanlarca terkedilmiştir? Siz, geldiğiniz gibi gideceksiniz ve gidenler, gittikleri gibi döneceklerdir.. gidenlerden korkunuz! Biz, o gidenlerden kalan bir kuluz; ne bizim sizden bir korkumuz ne de gidenlerin bir kuşkusu var.. Biz yorgunuz; onlarsa, cesur! Bakın ve dinleyin şu sûr, gidenlerin, giderlerken söyledikleri bir sözü nasıl duyurur?"

Daha yaşlı kişinin sözleri bitmeden, o korkusuz kumandan Zülkarneyni bile titreten bir şey oldu. Yaşlı kişinin: "Bakın ve dinleyin!." diye par-

mağını uzattığı sûrlar dile geldi, Şu halkının gider ayak, bir gülbânk vecdiyle tekrarladığı cümleyi tekrar etti:

"Gitmek, dönmemek demek değildir!.."

Sûrlarda her taş ayrı ayrı dile gelmiş, cesur, konuşuyordu.. taş değil, toprak değil; taşa ve toprağa sinen gurur konuşuyordu; sûr konuşuyordu.

Zülkarneyn sıçradı, erleri ve koskoca beğleri ne olduğunu bilmedi; bilemedi.

"Büyü!." diye haykırdılar. "Bunlar, büyücü!.."

Fakat yaşlı kişi:

"Hayır!.." diye gürledi. "Büyü bizden ıraktır. Büyüye güvenenler ve inananlar bizden değildir; bunaktır. Boş sandığınız kal'ada konuşan, aslında her köşeyi dolduran görünmeyenlerdir; onlar, bizden önce ölenlerdir. Bu sûrlarda o ruhlar konuşuyor; sizin sarhoş gözleriniz böyle bir kal'ayı boş sanıyor."

Zülkarneyn, yaşlı kişinin ve surların konuşuşu karşısında kendi dilini bile unuttu da Şu Kal'asına gelmeden önce geçtiği ve geçerken ezdiği topraklarda yaşayanların dilince, güçsüz ve korkulu ve fısıltılı:

"Türk-mânend.." dedi; "Merâ merdân est Türk-mânend."[1]

Ve hemen, kalkıp ordusunu topladı; surların, taşın ve toprağın — hattâ bir yudum suyun bile — bir korkulu gülbank içinde konuştuğu fakat gurur bürümüş gözlerinin boş görüp boş sandığı bu kal'-

---

[1] Farsça, (Türk'e benziyorlar; bu adamlar Türk'e benziyorlar).

ada daha çok kalamadı.. kalamıyacağını anlamıştı. Başlarında o yaşlı adam olduğu halde yirmi iki kişiyi Şu Kal'asında bıraktı. Giderken de o yaşlı kişinin önünde saygıyla durdu ve:

"Siz, bu dolu Kal'anın gerçek ıssısınız" dedi; "Bırakanlar gelinceye kadar bekleyiniz. Ben gidiyorum: bulup onları öldüreceğim; o zaman döner sizinle yine konuşurum. Ben dönemezsem, gidenler döneceklerdir; onları bekleyiniz!"

Ve çıkıp gitti arkasından. Şu Hakanın gittiği yana; Doğuya doğru at sürdü.

Yirmi iki kişi, bir kere daha kal'ada kendi başlarına kalmışlardı. Bundan böyle onlara, Türkmen, dediler. Oğuz Boyları yirmi dört boy halinde bu kalan yirmi iki kişiden türediler. Öteki iki boy da Kalacı'lar boyu olup, yirmi iki boydan ayrı kaldılar. Türkmenler, burada, kendilerinden önce ölenler ve kendilerinden sonra gelenlerle birlikte kurtsu ve ışıksı; kurtça ve ışıkça yaşadılar.

Gidenler, geri dönmüyorlardı nedense.. sanki büsbütün gitmişlerdi dönmemek üzere gitmişlerdi.

Oysa ki.. Hakan Şu, Tuğla ve Selenge Irmaklarının arasında ve kutsal kayın ağacının altında dinleniyordu. Gümüşten havuzu, havuzda yüzen ördekleri ve kuğusu.. yanındaydı.

Ve Tanrı Dağının eteklerinde, Şu'nun Doğudaki, Çini bekleyen ordusu, toplanıyordu.

Çinin sinsi ve kaypak gözleri önünde toplanan, Çin'de daima korku ve kuşku yaratan bu ordu, ne yapacaktı? Yoksa bir önüne geçilmez, bir karşı durulmaz ırmak olup Çin içlerine mi akacaktı? Çini

bir uçtan öte uca dolaşacak, sinsiliğin ve kaypaklığın vatanında çağıl çağıl çağlıyacak mıydı? Çin çaşıtları, gerçeği öğreninceye kadar çok terlediler, başlarını veren de oldu ama sonunda bütün Çine rahat bir soluk aldıracak olan gerçeği de öğrendiler. Zülkarneyn denilen bir adam — Çinlilere göre bir deli — Urum Elinin de ötesinde bir yerden, bir uzaklıktan kalkmış, Türklere ders vermek üzere buralara kadar geliyormuş. Çinlilere göre bu Zülkarneyn şunun için deliydi ki, bir kere Türklere ders verilemiyeceğini bilmiyordu. Gerçi Tanrının Çin ulusunun başına belâ ettiği Türkler, şu gökyüzü çökmediği müddetçe çökmez ve yenilmezdi ama kimbilir belki bu deli yenerdi. Bir de şunun için deliydi; aklı olan yurdundan, bu kadar uzaklarda bir cılız karga ile bile döğüşe kalkışmazdı.

Bununla beraber, bir gizli sevinç içinde — hattâ gizliden gizliye dua ederek, içten içe adaklar, kurbanlar adayarak — sonucu beklediler.

Tanrı Dağının eteğinden, koca ordu, ancak göğün örttüğü ve bir de ucu kızıl tuğlu Gökbayrağın gölgelediği aziz yurdu savunmak için kalkıp Tuğla ve Selenge Irmaklarının arasında, Hulin Dağında — o dağın dibinde — bulunan kutsal kayın ağacının çevresine geldi ordugâh kurdu. Hakan Şu, yer götürmez ordusunu, bir kargı ormanını ve bir ok yay denizini seyreder gibi seyretti. Bu ordu, bu yurdu kimseye, kimselere vermezdi; bu ucu kızıl tuğlu Gökbayrak, bu ordunun önünde hiç bir yerde ve hiç bir zaman eğilmezdi. Kısa, kesin ve tok; tek bir cümle halinde herkesin gönlünde gezen sözü söyledi:

"Üstte mavi gök çökmezse, altta yağız yer sarsılıp yarılmazsa seni ey ordu; ey kurt bakışlarında yeryüzünün istikbali ve dostluğu, kardeşliği, efendiliği, pınarlardan da cömert ve berrak dalgalanan çeri, seni, kimse yenemez!.."[1]

Dört naldan atının karnı yere değen bir çeri, gömgök tere batmış bir halde ve tam bu ânda, gelip Hakan Şu'nun önünde durdu ve atından inip diz vurdu:

"Ulu Hakan!.." dedi; yorgun ve heyecanlı idi. Yorgundu; heyecanlıydı ama korkmuyordu. telâş yoktu hareketlerinde bir kuşku, bir işkil, bir çöküntü yoktu.

"Ulu Hakan!." diye tekrarladı. "Zülkarneyn, beş ok atımı ötede gelip konakladı. Bir günlük yoldanberi onları izliyorum. Erleri yorgun ve isteksiz. Zülkarneynden korkmasalar, durmayacak, hemen dönüp gidecekler. Bir de bizden korkuyorlar; bizim dağlarımız ve ırmaklarımız ve bir de bizden başkasının dilinden anlamadığı topraklarımız içlerine ürküntü veriyor. Şimdi, beş ok atımı ötede konakladılar. Ben, onlara sezdirmemek için dağı bu yandan dolandım..."

Akşam oluyordu.

Hakan Şu, batan güneşe hüzünle baktı. Yine yok yere, bir hiç uğruna, bir akılsız başın sürüklediği, ne için geldiklerini bile bilmediği bir hiç uğruna nice insanlar ölecekti.

Sessizce otağına çekildi. Bütün ordu beklerken, beğler beklerken Hakanın otağına çekilmesi hiç bir

---

[1] Bilge Kağan'ın hitabesinden, Orhun kitabeleri.

şey söylemeden içeri girmesi herkesi şaşırttı. Ama O, Hakan Şu, otağına girer girmez, çok kimselerin sandığı gibi havuzunun başına gitmedi. Otağın çerağlarının yakılmasını da istemedi. Karanlıkta, kendi kendisiyle, gönlüyle ve düşünceleriyle başbaşa kaldı. Savaş, şimdi başlıyordu. Taaa Şu Kal'asından beri geri çekilişin — Zülkarneyne göre kaçışın — sonu gelmişti. İstemişti ki kan dökülmesin; istemişti ki düşman da olsa bir insan olan karşı yandakilerin bile burnu kanamasın; ve kendiliklerinden anlasınlar ki bu yurt kendi yurtları değil; bu yurtta bir işleri yok.. anlasınlar ve geri dönsünler. Fakat onlar gelmişti.. aptalca, sersemce, düşünmeden gelmişlerdi. Bilmemişlerdi ki bu topraklar yabancı ayağına karşı tahammülsüzdür; bu dağlar yad kişilerin üstüne yıkılır ve bu sular alışmadığı ayakları kırar, eğip büker; bir kaya oyar gibi oyar ve bilmemişlerdi ki "ölmez bu vatan farz-ı muhal ölse de hattâ çekmez kürenin sırtı o tâbût-u cesîmi.."[1]

Düşünceleri beşeriydi; insanca; ölecek düşmanlara acıyordu.

Bir ışık düştü, Şu Hakanın düşüncelerinin burasında, otağın içine bir ışık düştü; bir mavi ışık. Nereden geliyordu? Otağda örtülmedik bir delik bile yoktu; açık bırakılan bir kapı da yoktu pencere de. Mavi ışık ise önce solgundu, sonra hem büyüdü hem genişledi hem de güçlendi; solgunluğu gitti; parıl parıl parladı. Şaşkınlık içinde kalan Hakan Şu, mavi ışığa bakakaldı. Sanki otağın üstü bir-

[1] Mithat Cemal Kuntay.

den açılmıştı bütünlemesine; hattâ otağın tepesine gelen gök yüzü o yerden açılmıştı.. mavi ışık, gök yüzünün de ötesinden geliyordu. Hakan Şu, mavi ışığa bakarken bakarken, birdenbire bir karışıklıkla ışık karıştı ve gözleri gülen, derinden çok derinden o heybetli gözleri gülen bir Bozkurt, ışıklar içinde belirdi. Kimdi? Neydi? Nereden gelmişti ne diyordu?

Ve bir yaprak, mavi ışığın işinde salınarak gelip, öylece duran, otağın içini ışıktan da güçlü dolduran Bozkurtun önüne düştü. Bozkurt, o dimdik başını, belki ilk defa, kurt olduğu günden bu yana geçen ömründe ilk defa eğdi ama kurtça eğdi. Bir dervişin dua edişi gibi kendinden geçmiş, usulca, o yaprağı öptü.. Sonra, zedelemekten korkar gibi, dişlerinin arasına aldı; getirip, taşlaşmışcasına, ışığa, kurda, ve düşen yaprağa bakan Hakan Şu'nun dizine bıraktı. Hakan Şu dehşetle titredi; bu, otağını dibinde kurduğu kutsal kayın ağacının bir küçücük yaprağı idi. O da kurt gibi, kurdun az önceki hali gibi huşû içinde yaprağı dizinden alıp öptü. Yurdun, bu yurdun olduktan sonra bir küçük yaprak bile saygıyla öpülecek kadar büyüktü.

Ve o zaman Bozkurt dile geldi, seslice; Hakan Şu'nun ordusuna yaptığı gibi kısaca konuştu:

"Çerilerin en gençlerinden iki yüz kişi seç.. Ben, onlara önderlik yapacağım; ve hepsinin ayrı ayrı içlerinde olacağım!"

Demesiyle birlikte Bozkurt, yok oldu. Işık söndü ve yaprak, geldiği gibi dizinden sessizce uçup gitti. Şu Hakan, bu ân, otağa girdiği gibiydi; o köşeye oturduğu gibiydi; el çırptı.

İçindeki karanlık aydınlanmıştı; yüreğinin başına oturan yüzlerce dağın yüzlercesi birden kalkmıştı. İçeri girenlere önce çerağların yanmasını buyurdu ve sonra Başbuğu yanına çağırdı. Gelen Başbuğun, yere diz vurmasını beklemeden:

"Tîz..." diye emretti; "Ordu içinden iki yüz genç seç ve Zülkarneyn üstüne yolla.."

Başbuğ hiç bir şey söylemeden otağdan çıktı. Türk töresinde Hakan sormadan, ona cevap verilmezdi.

İki yüz genç çeri, bir oku yaya sürmekten de az bir zaman içinde hazırdı; ve hemen yola çıkıldı. Başbuğ, çeriler yola çıkınca otağa girdi; yüzü şaşkındı.. gözleri şaşkındı; kuşkuluydu hattâ üzgündü. Konuşmak için Hakandan ruhsat diledi. Ve ruhsat verilince:

"Ulu Hakan buyrukların yerine geldi" dedi; "ama..."? diyemedi, sonunu getiremedi. Söylerse bu, Hakana karşı gelmek olurdu; Töre'yi bozmuş, ucu kızıl tuğlu Gökbayrağı hiçe saymış olurdu. Fakat Hakan Şu:

"Aması ne?.." diye gürledi; "Yoksa yarım mı kaldı buyruğumuz?"

Gürlemesine gürlemişti Hakan Şu gürlemesine gürlemişti ama içinde hiç bir kötülük yoktu, belliydi bu. Başbuğ da bildi ve bundan yiğitlenip:

"Gidenler pek gençlerdi.." dedi. "Başlarında bir yaşlı sübaşı gerekti, hiç değilse bir yüzbaşı.. pek gençlerdi; gençler savaşırken yaşlılar yol göstermeli."

Hakan Şu güldü. Bir ipekten gülüştü gülüşü ve bir yumuşak söyleyişi vardı:

"Üge?."

Başbuğ usulca:

"Evet üge.." dedi. "Üge.." diye fısıldadı.

İleri gitmek, çok konuşmak istemiyordu.

Hakan Şu, Başbuğun içinden geçenleri anlamış gibi gelip omuzlarını okşadı onun:

"Sen çok şeyler gördün" dedi; O ipek, o yumuşak söyleyişiyle: "Tecrüben büyüktür. Seni dinlemek, bir töreye uymak gibidir. Ama, bil ki, o seçtiğin iki yüz yiğit gencin her biri şu ânda bir ügedir. Ügelik onların içlerindedir; korkma.. yarın, gün ışırken, iki yüz gencin hepsi, burunları bile kanamadan dönecek ve Zülkarneyn derdi de burada böylece bitecek. Bu yücelik bırak o iki yüz gencin olsun. Bir üge, her zaman ügedir..."

Gün ışırken iki yüz gencin iki yüzü de, burunları bile kanamadan, pusatları dahi çizilmemiş, geri döndüler ve bu iki yüz gençten hiç biri, o gece olanları; Bozkurtun nasıl yol gösterdiğini, Zülkarneyn ordusunun içine nasıl bir Bozkurt hızıyla ve gücüyle daldıklarını, o koca orduya bu bir avuç erle nasıl dağlardan da büyük korku saldıklarını ve Bozkurtun onları derleyip toplayıp gerisin geriye getirdiğini, kimseye, anlatmadı. Yalnız birisi, iki yüz gencin en genci, mavi gözlü ve buğday yüzlü olup henüz çocukça bakanı, o gecenin büyüklüğünü hazmedemedi, taşan hislerini içinde zaptedemedi; gidip ozanların en yaşlısına olanları ve Bozkurdu bir bir anlattı:

"Bir Bozkurt olmuştuk hepimiz" dedi; "önümüzde sayısız Bozkurtlar var sanıyorduk. O gul-

gule içinde Zülkarneyn ordusu çil yavrusu gibi dağıldı. Kaçanların ardından yetişemiyorduk. "Dağlar dalgalanıyordu sanki bayrak değildi dalgalanan." Birden, nasıl oldu bilmiyorum, önüme Zülkarneyn ordusundan bir çeri çıktı. Gök pusat içindeydi. Bir kılıç çalmışım kılıcına karşı; kılıcıyla birlikte başı boydan boya ikiye ayrıldı; göğdesiyle bile ayrıldı, pusatlarının arasında fırdolayı beline, içi altun dolu bir kemer sarmıştı... Altunlar, yurdumun altunlarıydı, yine yurdumun topraklarına döküldü; kana bulanmıştı. Bunu gören arkadaşlar "Altun kan!" diye bağırdı. O günden sonra bir daha, Zülkarneyn ordusundan kimseyi görmedik. Bunun üzerine, Altun kanın toprağa döküldüğü yerde toplandık. Bozkurt bizi orada bekliyordu; yine önümüze düştü. Götürdüğü gibi geri getirdi.. işte bu kadar.."

Ozanların en yaşlısı, bunun üzerine, ak sakalını sıvazladı, uzun uzun düşündü. Sonra mavi gözlü buğday benizli çocuksu bakan yiğit gence: "O yeri bana gösterebilir misin?" diye sordu.

Genç, yaşlı ozanı alıp oraya götürdü. Ölen çeriden hiç bir iz yoktu. Yalnız, dağılan altunlar, kana bulaşmış, öylece sağa sola saçılmış duruyordu. Yaşlı ozan, sakalı avucunun içinde bir süre düşündü ve o haldeyken, düşünceli düşünceli:

"Altun Kan!.. diye mırıldandı: "Altun Kan!.." Ve çevre yanı, düşünceli gözlerle süzdü.. süzdü.. süzdü ve sonra az ötedeki dağı göstererek:

"Bu dağın adı Altun Kan dağı olsun bundan böyle" dedi. "Bu mutlu ve kutlu olayın hatırası bu dağda tanık olarak kalsın, bu dağ durdukça anılsın..."

Sustu.

Ve o dağın adı, ondan sonra "Altun Kan Dağı" olup kaldı. Sonraları değişti söylene söylene "Altın Han Dağı oldu". Altın Han Dağının yanından geçenler, dağa bakarken o yiğit, çocuksu bakan mavi gözlü buğday benizli delikanlıyı saygıyla andılar. Ve o geceden sonra, ayın dolunay olduğu her gece, bir Bozkurt Altın Han Dağının en yüce doruğunda, ay batıncaya kadar bütün gece o gencin adını çağırıp durdu. O ad, o dağ ve kurt, yurdu, bir bekçi gibi bekledi. Gaflet uykusuna dalanları uyandırdı.

Ve Zülkarneyn, o geceden sonra Hakan Şu ile barıştı. Birlikte kentler kurdular.. yeni yeni kentler kurdular.. yeni kentlerde yeni, yepyeni bir ruhla, kardeşçe, dostça, barış içinde oturdular. Sonra, Zülkarneyn kendi yurduna döndü.

Gitmek, dönmemek demek değildi!

Hakan Şu da, ordu da, Başbuğu da, Şu Kal'asına dönmek istiyordu. Ucu kızıl tuğlu Gökbayrak şimdi rahat bir zafer bayrağıydı; barış için dalgalanıyordu. Hakan Şu, Şu Kal'asına gittiği gibi döndü. Yaslı gitmişti şen geldi ve Şu Kal'ası bir büyük şenlik içinde bağrını açtı o büyük B e n 'i bağrına bastı.

Hakan Şu, Zülkarneynden kentler kurmasını öğrenmişti. Şu Kal'asını buna göre onardı; yeniden kurdu. Öyle bir kent oldu ki o eski Şu Kal'ası herkes beğendi; ve Hakan bu beğenişi daha başka bir özenişle süsledi: Şu Kal'asına — yeni kente — bir tılısım koydu ki görenlerin ağzı açık kaldı. O tılısımdan sonra leylekler, uzak yollardan ve uzak gök-

lerden vakti dolunca gelen leylekler yeni kentin karşısına kadar geldiler; geldiler de duru duruverdiler.. o tılısım yüzünden geçemediler.. daha öte geçemediler.. leylekler.. geçemediler, Şu kentini, öte, geçemediler!..

Ama Çinliler o yalan, o hile ve desise dolu gözlü o sinsi düzenbaz Çinliler; Şu Kentinde Hakan Şu, ordusunu dinlendirirken ve o tılısımın sihriyle oyalanırken fırsat bu fırsat deyü ayaklandılar. Çinin ayaklanmasından ne olur demeyin; ateş olsa cirmi kadar yer yakar demeyin aman demeyin hiç demeyin. Çin, ayaklandığında erkekçe ayaklanmazdı. Bir sinsi zehir gibi yer altından gizli ve korkak.. sızardı. Savaş alanlarından kaçar, döğüş için geceyi seçer ve arkadan vururdu hep arkadan vururdu. Yine öyle yaptı. Ordunun Doğudaki yokluğundan yararlandı. Ucu kızıl tuğlu Gökbayrağın olmadığı bir saati seçti; geceydi. Türkeline bir sürü gibi daldı; kara kargalarca, gagalarında zehir saça saça, uyuyan çocuk demedi; uykuda kadın bilmedi; erkekçe yapamadığını erkekliğe ve insanlığa sığmayan bir düzenbazlıkla yaptı.

Türkeli ölüm kokuyordu. Uğrun uğrun bir zehirli yel köşe bucak kavra kucak doluyordu...

*
**

Yel, bir uğursuz, bir soysuz esti. O yelce uğrun, o yelce uğursuz kara kargalar sürüsünce sayısız Çinliler, Oğuzun yokluğunu fırsat bilip, bir gece vakti, tan yeri ağarmadan; ak saçlı neneler, ak sakallı dedeler ve kundukta bebeler daha ak düş-

lerine varmadan, Türkeline daldılar. Yaşlı demediler; bağrı başlı gözü yaşlı taze bilmediler ne varsa önlerine gelen çadırların içinde, kanlı katillerden de kanlı ve yalnız kan içerek beslenen bir canavar gibi kestiler; kestiler. Sanki çeriler; o kurt bakışlı, kurtsu yürür çeriler, yıllar yılı ucu kızıl tuğlu Gökbayrak altında bu karga sürüsüne sevgi nedir öğretmemişlerdi. Yıllardır avuçlarında bir karga beslemişlerdi; hürriyetini tanıyıp, insan görünüşüne aldanıp insan sanıp bir karga beslemişlerdi; şimdi o karga hem de yüreği gibi kara, kapkara bir ışıksız gece vakti saldırıp gözlerini oyuyordu.

O gece Türkelinde yirmi yaşlarında bir genç vardı. Kurtsu bakan, kurtça yürüyen çerilerden kalma daha tüyü bitmemiş; ak alnında kara gecelerin karanlığınca saçları taçlanmış bir yiğit, bir er, bir soylu kişiydi. Kargı, cıda, ok, yay, örs, demir ne bulduysa ne geçtiyse eline bir bir, Çinlilerin kafasında göğsünde kırdı, parçaladı, aşındırdı. Yorgunluk, kollarında bükülüp geri döndü. Uykusuzluk, yurt için bayrak için ve şu oba boyunca uzayıp giden çadır içre yaşayanlar için iri iri açılan gözlerinde barınamadı. Son savletiyle vurdukça, bir sur taşı gibi birbirine yapışmış, kenetlenmiş Çinliler, bir sur duvarı gibi diz üstü gelip çöktü; ağaçtan düşen güz yaprakları misilli çizgi gözlü sarı yüzlü uğrular sapır sapır döküldü[1]. Ama, ne var ki, uğrular çoktan da çoktu; içlerinde insana benzer bir nesne bile yoktu. Çöktükçe çoğaldılar; döküldükçe azdılar. Bin yıllık bir uşaklığın, bin yıllık

---

[1] Yahya Kemâl.

karga olup yaşamanın yılanlaşması idi.. hep el etek öpmek; hep yerde sürünmek ve böylece efendilerine yaranmak isteğiyle geçen bin yılın yılan olup zehir saçışıydı. Türkeli, zehir kusan yılanların yangınıyla tutuştu. Ve o kurt soyunun en sona kalan en soylu genci de, çevre yanı yılan dolmuş bir halde, böylece, yılmadan savaştı. Sonunda, canlı bir tek efendi kalmadığını anlayan uğru ve çapulcu sürüsü, o soylu genci, dayandığı ağacın ardından vurdu. Bir çınar gibi düştü; kurt soyu, ulu kayın ağacı gibi, Hulin Dağı gibi, Altay gibi düştü.. ve bütün karga sürüsü bir ânda başına üştü çevre yanını sardı. Kimse, sırtından bir kahpe okla yaralanmış toprağa düşen soylu gence, çevre yanını sarmışlarken bile, yanaşamadı. Korku, dağları bekliyordu. Bu soylu genç, son ânda, hiç umulmayan bir zamanda birden kalkabilirdi; bir ovayı yerinden oynatır ve getirip hepsinin başına geçirebilirdi.

Galiptiler evet; bir gece vakti, bir beklenmeyen karanlık baskınla gelip katilce canavarca ve kalleşçe yenmiştiler. Taş üstünde taş, baş üstünde baş bırakmamışlardı. Bin yıllık uşaklıklarından kurtuluyorlardı ve işte o bin yılın — fakat erkek, fakat mert, fakat cömert ve insan — efendisi önlerinde yaralı, yorgun, halsiz bir dağ yavrusu gibi yatıyordu. Ulaşıp başını göğdesinden ayıramıyorlardı; uzanıp, can damarına bir kahpe kargı daha sokamıyorlardı; öldüremiyorlardı. Galiptiler evet; fakat korku dağları bekliyordu!

Sonunda o çizgi gözlerin, o, gecenin karanlığında bile sarı sapsarı ışıldayan o sarı yüzlerin arasında — kendilerince — bir saygılı kaynaşma oldu.

Uğrular başbuğu, yanında kendi dinlerinin ulusu ve onun da kölece elpençe divan durduğu çinlilerce ulu Başbuğun Hatunu olduğu halde geldi. Son kalan canlı kurt soyunu görmek dilemişlerdi; geldiler.. halka halka çevrelenmiş uğru çerilerinin açtığı yerden geçip, soylu gence en yakın — ve yakın durduğu için de yiğitliğinden mağrur — askerin yanında durdular. Daha öte gidemediler, ötede, boylu boyunca bir gerçek yiğit yatıyordu; yüzüstüydü. Sırtında bir kahpe ok, arkadan ve epey uzaktan atılmış ve yolunu şaşırmış, gelip erler erinin sırtını bulmuş bir şaşkın, günahlı, utanmış ok duruyordu. Ve yiğit yorgundu, yaralıydı, uykusuzdu.. bin yıllık bir efendiliğin, insanlığı öğreten efendiliğin sonunu koruyamamış olmanın kendince bağışlanmaz suçuyla kendini suçlu sanıp, mutsuzdu. Öyleyken bile, galip başbuğ, kölelerin ulu hatunu ve din ulular, gelip yanına yanaşamıyordu. Galiptiler evet; fakat korku dağları bekliyordu!

Kadın dayanamadı. Yüreğinde bin yıllık köleliğin uyuşukluğu ve damarlarında bütün tenini yakan hasta bir kan kıvranışıyla, kadınca ve utanmazcasına: "Çevirin!.. Şu bahadırın yüzünü görmek istiyorum!" dedi. Bu, öyle bir istekti ki istemesi kolay idi, yapması zordu. Belki ölmüştü, kadının bakacağı yüz çoktan ölmüştü ama ölüsünden korkuluyordu, Başbuğ, daha çok, vereceği emrin bu yüzden dinlenmeyeceğini biliyordu. Kadını, zebunu olduğu, uğruna bütün Çini gözünü kırpmadan bir daha bin yıllık köleliğe seve seve atabileceği kadını, bu isteğinden caydırmağa çalıştı. Kadın, kurt soyundan gelme bir halkın kadını değildi; bir karga sü-

rüsünün başbuğunun yüreğini avucuna almış bir ölümcül kadındı. Kurt soyundan gelme bir halkın kadını olsaydı, erinin, erkeğinin yanında nasıl konuşulacağını, kendisine duyulan ve gösterilen sevgiye nasıl karşılık verileceğini ve böylece yüce, daha yüce olunacağını bilirdi. Bilmediği için, kocasının kendisini isteğinden caydırmak isteyişini, kadınlığına yapılmış bir hakaret saydı ve o uğru başbuğunu hiçe sayıp, çevre yanındakilere kendisi emir verdi: "Ne durursuz!.. Varın.. yürüyün! Çevirin şu oğlancığı yüzün göreyim!."

Tan yeri ağarıyordu. Gece sabaha dönüyordu. Kadının sesi, boş yere, ağaran gecede kaybolup gitti; az önce köpeksiz köy bulup değneksiz gezen ve bütün Çin Elinde nam salan, erlikleri dillerde dolaşan ve babayiğit bilinen çeriler bile yerlerinden kımıldayamadılar. Kadın, bir kör kuyu sağırlığında, kimlere baş olduklarını o zaman anladı. Galiptiler evet; fakat korku dağları bekliyordu!

Araya din ulular girdi; gerilerde kalan iri yarı dört uğrunun eline, sapları uzun, yerde yatan yiğitle kadın arasında kalan mesafe kadar uzun dört balta verdi; baltaların uçları keskin bilenmişti, ağaran gecenin içinde pırıl pırıl parlıyordu. Uğruların din ulusu o iri kıyım uğrulara usulca yapacakları işi anlattı. O iri kıyım dört uğruyu alıp, yerde yatan — sırtından bir kör okla vurulmuş — yaralı gencin dört köşe ucundan uzağa, baltaların sapı yettiğince uzağa yerleştirdi. Elini havaya kaldırdı; yaptığını bir akıllılık, bir kahramanlık ve yurt severlik sanan bir pis gururla havaya kaldırdı.. indirdi! Aynı ânda, uzun saplı keskin bilenmiş dört balta din ulu-

sunun kırılası eliyle birlikte havaya kalkmış — bir dağcıl hayvan gücüyle — yaralı yiğidin omuz ve kalçalarına inmişti. İki kol birer yana, iki bacak birer yana fırladı ve o soylu kurt kanı, kırmızıların en güzeli bir kırmızılık ve toprağı bile yumuşatan bir buğulu sıcaklık içinde oluk oluk, çevre yana fışkırdı da kurtsu bakışları toprağa dönük, kurtça yüzü ve ak alnı rengini aldığı toprağına yapışık yatan, hâlâ yaralı ve yorgun yüreği kanıyla suladığı toprak için atan yiğit, inildemedi bile. Dişlerinde, bir yarım avuç toprak vardı; çiğniyordu. Kanıyla lezzet ve bereket kattığı toprağı, bir daha avuçlayamayacağı, bir daha okşayamayacağı için dişleriyle seviyordu. Evet galiptiler; galiptiler evet fakat.. korku, dağları bekliyordu!

Ancak o zaman çevirebildiler oğul heyyy, yuvada şahan, beşikte balam, eşikte Han'ım Hakanım oğul heyy!. ancak o zaman kurt soyundan gelme soylu, kurt soyundan gelme yaralı yiğidi sırt üstü çevirebildiler. Ak alnında perçem perçem gece karası upuzun saçları terlemişti. Yiğit kırlangıç kanadı kaşları oylum oylum terlemişti. Bir yavuz kenetlenmiş dişleri, dudakları al al terlemişti. Ve gözlerinde hâlâ bir bakış vardı, o kırpılmayan, kısılmayan, ışığı sönmeyen kurtça konuşur bakış.. diken gibiydi.. yalazlanmış, titremeyen alev ucu gibiydi; tığ gibiydi, bakana batıyordu.

Uğruların, kendilerine bakıp, kendilerine göre ölçüp yüce bildikleri başbuğu, bu gözlere ancak bir saniye bakabildi; fazla bakamadı. Her yanı tir tir titredi; nerdeyse sapır sapır dökülecekti; iler tutar bir yeri kalmayacaktı.

"Öldürün!." diye haykırdı. Deli gibiydi; delirmişti sanki bangır bangır bağırıyordu: "Tiz öldürün!.. Bunu da, onlar gibi, bütün ötekiler gibi yok edin!"

Havaya bir kargı kalktı; kahpece, yılanca, kapkara yürekli kargaca bir kargı kalktı. Kıpkırmızı bir kan denizi içinde, gücünü sırtüstü yattığı topraktan almış ölümce, öldüresiye bakan soylu kurt kanından gelme yiğidin yüreğine iniyordu. Bir el, kargıyı kaldıran kolu "Hayır!.." diye tuttu; "Hayır durun! Bu, burada böylece dursun, yarın öldürürsünüz kalsın!"

Kadındı..

Ve yiğit, öylece, orada kaldı.

Galipken bile mağlubun kanından, belki son bakışından ama erkekçe bakışından bile korkan uğrular alayı, savaşlarının yorgunluğunu almak için, bin yıllık köleliğin alışamıyacakları, üstlerinde eğreti bir elbise gibi sırıtan efendiliğinin tadını çıkarmak için yurtlarına döndüler. Beraberlerinde talan ettikleri çadırların zenginliğini, çalıp çırptıkları koyun ve atları, arkadan vurup, pusuya düşürüp öldürdüklerinden kalan çok değerli pusatları ve galip geldikleri halde yüreklerinin başına çöreklenen mağlûbların korkusunu götürüyorlardı. Bir gün gelir miydi acaba? Bir gün gelir ve o gün, şu topraklara akan kanlar yine bir Bozkurt kılığında toprakça, kanca ve kurtça dirilir miydi? Dirilir de toprakça, kanca, kurtça geçmiş gecelerde bir gece, alçakça öldürülüşün öcünü arar mıydı? Bu yiğit canların hesabını sorar mıydı?

Gittiler.. o korkuyla gittiler. Artlarına dönüp bakmadan, galip gelmenin sarhoşluğunu tatmadan ve bin yıllık kölelikten kurtulup efendilik çelengini alınlarına takmadan, takamadan gittiler. Bir yerde durup konakladılar. Ölenler, gerilerde kalmışlardı. Kanlar gerilerdeydi; öldü sanılan canlar, dirilmez sanılan insanlar, korkular; o büyük korkular; o büyük korkular gerilerdeydi. Gerilerde, o arkada kalan gerilerde daha o gece, uğrular alayı yaralı kurt soylu yiğidi öylece bırakıp gidince ağaran karanlığın içinde bir Bozkurt belirdi. Kıpkızıl öfkeli gözleri ve ağaran geceye renk veren ışıl ışıl tüyleri vardı. Başkaca kimseler görmedi; in cin yoktu. Bir ulu ve ululuğunca o ânda ıssız olan kâinât, bir de o gece utanç dolu bir savaş görmenin kahrından ve çizgi gözlü sarı yüzlü insanların insan dışılığından, canavarlığından utanan toprak uyanıktı.. bir de soylu kurt kanından gelme yaralı yiğit...

Gün, ışıklarını Bozkurtun ışıl ışıl boz tüylerinde yuyup arıttıktan sonra toprağa yollarken Bozkurt; dağıyla taşıyla bir yaslı uyanışa hazırlanan sabaha karşı haykırdı. Sanki, yok edilmiş sanılan bir milletin, dirilmezliğine artık inanılmış, ölümsüzlüğü unutulmuş bir milletin korkunç uğultusuydu; kendini hatırlatış bir yeni yaratılış haykırışıydı. Cümle âlemi uyarıştı; insanlığa, ve herşeye rağmen dostluğa, güzelliğe, iyiliğe ve barışa çağırıştı.

Bozkurt, sonra, sessizce, yavrusuna kanat geren anaya benzer bir müşfik süzülüşle kıpkırmızı sıcak kandan erimiş toprakta, yumuşak bir yatakta

yatar gibi yatan yaralı yiğidin yanına vardı. Bozkurt, dişiydi. Dilini, yiğidin ağzına verdi. Öylece, soluk almaksızın bekledi. Bedenindeki bütün ısı, tüylerindeki ışık ve o görünmez kurtsu kan, aslında yiğitde de var olan ısı, ışık ve aynı kanla birleşti. Kolları ve bacakları uğrularca kesilmiş ve bir ulu kayın ağacının canlı kalmış göğdesi gibi toprağa düşmüş yiğidin o kırlangıç kanadı kaşlarında ve o gece karası upuzun, alnında taçlanmış ve omuzlarında upuzun dağılmış saçlarındaki ter, buhar oldu uçtu; yerinde bir al renk bıraktı önce, sadece yorgun; sonra o al renk de buğu oldu.. kaşlar canlandı, saçlar canlandı ve gözler, dikensi ve ölüm gibi katılaşıp katı bakan gözler canlandı.. yıllarca susuz kalmış bir toprak, sanki, suya doyuyordu.

Dişi Bozkurt, dilini yiğidin ağzından aldı, kökleri ve dalları sağır ve kör baltalarla doğranmış, ama yaşamağa kanmamış, ölüme inanmamış bir ulu kayın ağacı göğdesini andıran ve hâlâ sızıntılar halinde kanlar damlayan omuz başlarını ve kesik kalçalarını yaladı.

İnsandan daha anlayışlı, Tanrı bilişli bir dişi kurttu...

Yıpranmasından korktuğu, incinmesinden çekindiği bir ince çok pahalı, bir eşi bir daha yeryüzünde bulunmaz bir ipekli yazmayı yalıyor sanırdınız. En usta cerrah eli bu kadar hünerli, en zeki otacı gözleri bu kadar sabırlı olamazdı; ve en usta arpağı bu kadar çabuk iyi edemez, büyücü büyüleyemezdi. Omuzbaşlarında ve kesik kalçalardaki kan, durdu. Bütün keskinliğine rağmen alçak

baltaların bölük börçük dağıttığı etler ve ezik, pürtüklü, kopuk kemikler, sanki daha önce oralardan ayrılmış, kopartılıp atılmış bir kol veya bir bacak yokmuş gibi yumuşup, parçalar birbirine bağlandı. Sancısız ve acısız bir deri, birbirine yumuşup bağlanan et ve kemik parçalarının üstünü örttü. Bozkurt, diliyle, bir dirilişin en ölümsüz ve en güçlü şifasını uçları kesilmiş damarlardan yiğidin bedenine vermişti. O damarlardan boşalan kan yeniden, dişi Bozkurtun şifalı dilinden, daha güçlü ve daha soylu, eski bedenine dolmuştu.

Yiğit şimdi, kanıyla suladığı için artık daha çok kendinin olan toprakta, yorgun fakat mutlu, halsiz fakat umutlu bir uykuya dalmıştı. Bozkurt, o kıpkızıl öfkeli alev gözleri doğan güneşe dikilmiş; daha ışıklanmış ve doğan günden sanki tutuşup yanmış boz tüyleri daha canlanmış — daha kurtça kabarmış — olarak yiğidin başucunda nöbet tuttu. Göğüsleri şişmişti; süt doluydu..

Süt dolu göğüslerine doğan gün, önce altın renkli ışıklarını vurdu. Daha bir diri ve kurtsu, besledi; kurt sütü dolmuş göğüslerin içinde ilk gün ışıklarının altın renginden beslendi ve sonra, gün, gökyüzünde zamana uyup yükseldikçe ısınan, ısındıkça korlaşan, ateşleşen ışınlarının en nurlusunu hep o göğüslerde bıraktı. Sanki, o göğüslerde saklı bir bilinmez güce kendinden bir parça katmak istiyordu. Ve kavrulmasın diye, o göğüsler, korlaşıp ateşlenen ışıklardan kavrulmasın diye, yiğidin kanı dökülmüş, o kanla sulanmış toprağı buharlaştırıyordu. Böylece, toprak ve güneş, en cömert ve en mert — ve bilinen sertliklerden daha sert — yan-

larını, dişi kurtun kanından süzülüp göğüslerinde toplanan süte verdi.

Yiğit uyandığında gün, ikindinin sonuna yaklaşmıştı; göğüslerde biriken süt topraktan ve güneş ışıklarından da aldığı güçle karışıp çalkanarak aktan daha ak aklaşmıştı. Yiğit uyanmasaydı belki göğüsler doluluğundan çat deyip çatlayacak, belki göğüslerin içindeki süt, dayanamayıp o dar cidarlardan fışkıracaktı. Dişi kurt, beklemekten çok, göğüslerinde kaynayan sütten huzursuz ve sabırsız olmuştu. Yiğit uyanınca, kurdun o huzursuzluğu ve sabırsızlığı bir ânda, kendiliğinden akan bir süt yumuşaklığı içinde gitti ve öfkeli kıpkızıl gözleri uysal ve müşfik baktı; bir kurt, yeryüzü yaratıldığından bu yana ilkin gülümsüyordu.

Dolu göğüsleri birbiri ardınca yiğidin ağzına uzandı ve kurt sütü, aslı kurt soylu yiğidin ağzından, aç ve güçsüz hücrelerine vardı; orada bir harlı ateşle yandı. Süt değildi akan kandı; kan değil bir daha bulunmaz can'dı; ne kandı aslında ne de candı, başlı başına zamandı — belki vatandı — yiğit, yitirdiği gücünü bir dolu göğüs sütte kazandı... Doymuştu!

Doyuş, gözlerinde minnet, yüzünde o eski cesaret oldu dişi kurda baktı; gülüşü erkekçeydi. Ve dişi kurt ne o gözlerdeki minnete ne yüzdeki cesarete baktı.. asl'olan, önemli olan — gönül alan, bir dişi kurt bile olsa gönül alan — o gülüşteki erkekçelikti. Geldi; yiğidi iyice doyurduktan sonra dişi kurt geldi, onun yanına, yüzü yüzüne gelmek üzere, boylu boyunca yattı.. uzandı. Gecedenberi yorulmuştu. Bu erkekçe gülüşün rahatlığında ve güven

veren dostluğunda ancak, rahatça uyuyabilirdi. Uyudu.

O günden sonra dişi Bozkurt, kolsuz ve bacaksız yiğidin bakıcısı, can yoldaşı, bekçisi oldu. Bozkurt, gündüz av avladı; en serin pınarların en soğuk sularından kana kana içti; yetmedi daha içti; bir kendi için içtiyse iki de o yiğit için içti. Uzak dağ yamaçlarında ve karlı bellerde avlandığı zaman bir kendi yedi ise iki de o yiğit için yedi.. ve, her gidişin ardından daha doymuş, daha suya kanmış olarak dönüp geldi. Yedikleriyle içtiklerinin fazlasını, göğüslerinde süt yapıp yiğide verdi; doyurdu. Gün geldi ki yiğit, dişi kurtun uzun av ayrılışlarına dayanamaz oldu. Daha yanından dişi Bozkurt gider gitmez yiğitte bir özlem başlıyordu; zaman, uzuyordu. Korkunç uzayışıyla, o öldürücü bitip tükenmezliğiyle zaman uzuyor, gün sağırlaşıyor, gözlerinin önünde duygusuz upuzun yatan toprak körleşiyordu. Dişi Bozkurt nereye gittiyse dönsün istiyordu gittiği yerden çabuk dönsün; hiç gitmesin aslında dizinin dibinden gözünün önünden ayrılmasın; hiç ayrılmasın. Madem ki gidiyordu "hevâ olsaydı bâri; dem dem nefes nefes onu çekseydi."[1]

Aynı hal dişi Bozkurtta da belirmeğe başlamıştı. Yiğide bakan gözleri daha hüzünlüydü. Hele ayrılırken, onu yalnız başına öylece bırakıp giderken o gözler, sanki gitmek istemiyordu. Daha huzursuzdu; daha hoyrattı; içindekileri yiğide olduğunca bir bir anlatamıyordu. Bu hal, böylece bir süre sürdü gitti. Zaman, zamanlığınca, gün gün-

[1] Rabia Hatun.

lüğünce döndü dolaştı; ve bir gün dişi Bozkurt, kolları ve bacakları insanlıktan öte kara kargalarca kapkara kararmış yürekli soysuz uğrularca kesilmiş yiğitten gebe kaldı. Güneş ve toprak, o günden sonra o sütten gerilen dopdolu göğüslerinde bir başka türlü kaynaşır oldu. Yeni canlara, yeni yiğitlere hazırlanıyordu.

Öte yanda, çizgi gözlü ipince; sapsarı sarı yılan yüzlü uğrular başbuğunun memleketinde, günler ve geceler geçmesine rağmen bir korku, bir türkü yüreklerden gitmiyordu. Galiptiler evet; bin yıldır kölesi oldukları efendilerinin öz yurdunda kahpece bir baskınla taş üstünde taş baş üstünde baş bırakmamışlardı.. bir tek canlı bile soluk almıyordu oralarda şimdi eli ayağı tutar bir tek canlı bile soluk almıyordu; ama, yine de, korku dağları bekliyordu!

Uğrular başbuğu, kendinden beter sürüngenler keşişi din ulusunun huzuruna vardıkça o çizgi gözlerinde ipince bir bıçak sırtı gibi sırıtan korkuyu saklıyamıyordu. Orda, bir yiğit vardı uzakta.. kolsuzsa da bacaksızsa da o yiğit Onların yiğidi idi. Orda, bir yiğit vardı uzakta.. ölüyse de diriyse de o yiğit o toprakların, o şimdi daha çok devleşen daha çok alevleşen; yakan, bir korkulu düş olup karanlık gecelerin ardından, ötesinden bakan eski efendilerinin, bin yıllık huzurlarında el pençe divan durup hizmet ettikleri yiğidiydi. Dirilebilirdi. olmazdı böyle şey ama onlar için olmaz diye bir şey yoktu kalkıp kesilen kollarını bacaklarını toparlar, yerlerine takar ve bir adımda gelip sarayını ve bütün kentlerini başına yıkardı.

Uğrular başbuğunun sürüngenler keşişi, daha, bin yıllık efendilerini arkadan vurmuş olmanın korkusunu üstünden atamamıştı. Her gece, nerden geldiği belli olmayan dört çeri — kurt derisinden börkleri kurtsu bakan gözleri ve kurt yelesini andıran uzun saçlarıyla dört çeri — tapınağına birden dalar olmuştu ve her gece bu dört çeri kollarını omuzlarından, bacaklarını kalçalarından kesiyordu. Din ulusu yalvaramıyordu bile ağzını açamıyordu; yalvarmak için kuvvet, ağzını açmak için cesaret bulamıyordu; ve sabah olunca kollarını ve bacaklarını yerlerinde durur görünce korkuyordu.. kollarından ve bacaklarından korkuyordu.

Uğrular başbuğunun hatununa gelince: o, başbuğundan da, din ulularından da beter, bir boğucu ve kahredici ter içinde yanıyordu. O bakış, yiğidin, kolları ve bacakları kesilmeden az önce ve kesilirken, gözlerinde diken diken sivrilen ve gelip yüreğinin başına yerleşen o diken bakış.. — o bakışı unutamıyordu — Ne yapsa, nereye gitse; gece ve gündüz binlerce, ardı arası kesilmeyen eğlenceler düzenlese yine de, unutamıyordu.

Galiptiler evet; şimdi köle değil efendiydiler ama yine de hür değildiler.. hürriyetlerini bir şey, ne olduğunu, anladıkları halde anlamak istemedikleri bir şey köstekliyordu. Korku, dağları bekliyordu!

Sonunda edemediler, korkularını içlerinde gizleyemediler — başka bir kimseye de diyemediler de — üçü bir araya geldiler bir gün ve bir asker gönderip, dilsiz bir asker gönderip o kolsuz ve ba-

caksız yiğidi bıraktıkları yerde öldürtmek istediler. Kalın duvarların ve duvarlarca kalın perdelerin arkasında verdikleri kararı uygulamak için bir ân önce dilsiz bir asker arattılar.. buldular. Ona, yapacağı işi anlattılar. Ayrıca uğrular keşişi; kimsenin bilmediği, birleşimini korku dolu gecelerin gizliliğinde kendinden bile saklı hazırlayıp imâl ettiği bir afsunlu tozu askere verdi. O kolsuz bacaksız yiğidi öldürdükten sonra bu afsunlu tozu çevre yana serpmesini söyledi. Bir zerresi bile tozun düştüğü topraklarda bir daha canlı bir varlık yaşatmaz, yıllar da geçse üstünden toprağı topraklıktan çıkarır bir belâlı tozdu. Asker, tozu aldı ve bir gece yarısı yola düzüldü. Tarif edilen yere gelince yiğidi, kurtla bileyken buldu.

Kurt, bir dişi Bozkurttu.

Daha askeri görür görmez ne olduğunu, ne için geldiğini anlamıştı; karşı durdu. Yiğide bakarken yumuşayan; doğan günü, yeşil yeşil kıpırdaşan çevre yanı seyrederken öfkesini unutan gözleri, yağı kokan bu sapsarı yüzü ve çizgi gözüyle askeri görünce birden kıpkızıl yandı ve öfke öfke toplandı; o kurtsu gözlerde sanki görünen iki damla kandı sadece, heyecandı.

Asker, bunu ummuyordu.

Ona, yalnız — belki bir ölü — yapyalnız, kolsuz ve bacaksız, yaşıyorsa eğer güçsüz sadece öfkeli — gücü yetmediği için öfkeli — bir vücut bulacağını anlatmışlardı. O vücut vardı, evet; oradaydı, ama bir kurt onu bekliyordu. Bu kurt burda varken, böyle bakarken o vücut — ölü bile ol-

sa — ellenmezdi; el sürülemezdi. Ama, ölü ise bile, öldü de çürüdüyse bile, başı; kuru, kupkuru kafatası isteniyordu; götürmek gerekti. Yoksa, döndüğünde, kendi başına gelecekleri çok iyi biliyordu.

Kurt, askerin içinden geçenleri de anladı. Korkunç bir uluyuşla uludu. Dört bir yanda bu uluyuş dağa çarptı, taşa çarptı yankı yankı büyüdü; kurtla birlikte dağ da taş da, bütün tabiatla birlikte uludu.

Askerin bindiği at, yanıbaşında, kulağının dibinde başlayan ve sonra bütün görünen boşluğu dolduran bu dolu sesten korktu; ürktü. Birden şaha halktı; sanki kulak zarlarını zorlayıp yırtan ve o zarların daha derininde beyninde, beynine giden yolda uğul uğul uğuldayan sesi koğmak ister gibi ön ayaklarını kulaklarına kadar kaldırdı. Sonra başını, o dinmeyen uğuldayışı toprakta dindirmek ister gibi sert, huysuz ve çılgın, toprağa indirdi. Asker, neye uğradığını şaşırmıştı. Zaten, kurdu gördükten sonra daha da karışan düşünceleri ötelerde, çok ötelerde, geldiği yerlerde, gerilerdeydi; oraların korkusunda, oraların insan hayatını ucuza ve bedavaya harcayan havasındaydı. Atının çılgınca ürkekliği ile delice çırpınışı bütün dengesini yitirmesine sebep oldu ve düştü; içi boş, birden delinmiş ve içindekilerin hepsi boşalmış bomboş bir çuval gibi toprağa düştü; kof bir direniş bile göstermeden yuvarlandı. Ancak, kurdun ayakları dibinde durabildi.

Bozkurt, şimdi, ayaklarının dibinde korkuların en aşağılığı bir korkuyla debelenen çinliye tiksinti ile baktı. Bir sesten, daha kavga bile başlamadan,

daha kavgayı hazırlayan, daha hazırlığı duyuran bir sesten korkan o sesi duyar duymaz at sırtında tutunamayan ve insan enikleri gibi yuvarlanıp yerlerde debelenen şu sarı yaratıklar mı bir çınardan daha heybetli ve bir çınardan daha zengin, daha tatlı; yiğitlerin harman olduğu toprakların erlerini ot biçer gibi biçmişti; şu sapsarı yaratıklar mıydı onlar? Bunlar mı o kutsal kanları bir ırmak suyu sanıp korkmadan dört bir yana saçmıştı? Yeryüzü ne kötü günlere kalmıştı böyle? Ne kaypak günlere kalmıştı? Hürriyeti bayrak yapan, hep hakka hep adalete ve hep insanlığın yüceliğine tapan bir nesli bunlar mı, bu korkudan ancak güneşe bir çizginin ardından bakabilen bu gözsüzler mi, şu sapsarı korku rengini renk bilip yüzlerine renk alan yüzsüzler mi bir nesli yok etmek hevesine kapılmışlardı; olmayacak düşlere dalmışlardı?

Bozkurt, uğru soyuna, tırnağının ucunu bile sürmedi. Gözlerine yazık olurdu çevirip bakmadı. Döndü.. kolsuz ve bacaksız yatan yiğidi, kurt soyundan gelme yüce kişiler neslinden kalma son yiğidi, dişleriyle kuşağından sımsıkı yakalayıp, kaldırdı. Ve uğru soyu askerin korkudan sapsarı açılıp çatlamış gözlerinin önünde ve bir kutlu yel halinde doludizgin, engin ovada uçup gitti. Askerin korkudan sapsarı açılıp çatlayan gözleri Bozkurtu ve kurdun kuşağından sımsıkı dişleriyle yakalayıp uçurduğu yiğidi ancak ilk ânda görebildi; bir daha göremedi. Yer yarılmıştı sanki, dişi Bozkurt ve o yiğit yarılan yere girmişti. Gökler, göklerde bulutlar aralanıp açılmıştı sanki, Bozkurt ve o yaralı yiğit aralanıp açılan göğe girmişti.

Halbuki ne yerler yarılmıştı ne de gökler, göklerde bulutlar aralanıp açılmıştı. Dişi Bozkurt ve o yiğit yer ve gök arasında, bir gözle görülmez hızla, Tanrı Ülgenin gücünden güç almış bir yel halinde uçmuşlardı. Doğacak nesillerin selâmeti için, yarınlara hükmedecek gönüllerin fazileti için kapkara yüreklerden ırak, sapsarı yüzlerden uzak, tertemiz bir yurda konuncaya kadar o uğru ayaklardan kirlenmiş topraklardan uzaklaşmışlardı. Sonunda bir denizin Doğu yanını geçtiler.. geçinceye kadar uçtular. Orada — o yanda — bir dağın üstüne indiler.

Bu dağın eteğinde bir mağara vardı.

Bozkurt, bu mağaraya girdi. Yorguna benziyordu. Bütün gücünü dişlerinde toplamanın ve dişlerindeki yiğidi hırpalamadan, kılına zarar gelmesin diye örselemeden uçururcasına bu yere getirmenin yorgunluğunu — bir de karnında taşıdığı canların yorgunluğunu — saklayamıyordu. Kolsuz ve bacaksız yiğidi, bir yerini incitmeden mağarada, ışıklı ve yumuşak bir yere bırakır bırakmaz kendisi de yiğidin yanıbaşına bırakıverdi kendini. Yorgundu; son gücünü kullanmıştı; kalksa belki ayakta duramıyacaktı fakat bütün bedeninde bir rahat uyku vardı; boz tüyleri ışıl ışıl huzurdu ve gözlerinde mutlu bir ışık bir ara duruyor, durup alevleniyor, yanıyordu. Bozkurt, dişice ve kurtça gülüyordu; gülümsüyordu.

Yiğit, kolsuz ve bacaksızlığının acısını unutmuş, kurt soyunun sonuncusu olduğunu da unutmuş, bir içten içe ürperişle bilmediği yarınların mutluluğunu hissediyordu. Bu kısa süren ama aslında uzun yol-

culuk, bu kurt dişlerindeki güvenli ısırış ve kurt dişlerinde uçuş, uğruların bu artık erişemiyeceği yerdeki dinleniş ve şu kabarmış karın .. içindeki canların kıpırdanışıyla inip kalkan, belki soluk alışlarıyla canlanan — başka türlü canlanan — kurt karnı?.. İyice anlıyamıyordu ama birşeyler söylüyordu; uğrun uğrun gizli, sessiz ama hisli, bir yakın, çok yakın canlı sıcak nefesli birşeyler söylüyordu.

Yiğit anlıyamıyordu.

Mağaranın önünde göz alabildiğine uzanan, dümdüz uzanan alan da aynı şeyi, o dümdüz uzanan toprağıyla, yemyeşil otuyla, ağacıyla ve yer yer ışıldayıp incecik akan suyuyla aynı şeyi söylüyordu. Esen yel, dilinde bir gizli türküyle aynı şeyi konuşan bütün bunların üstünde esiyordu.

Çok sürmedi.. zaman bir duruverdi; uzamadı. Bozkurt burada, bu mağarada, güneşe ve yemyeşil düzlüğe karşı on oğlan doğurdu. Mutluluk başlıyordu. Kurt soyu, bittiği sanılan yerde başlıyordu!

Yepyeni, daha zinde, eskilerin izinde daha canlı ve yarına dönük, yarına bakan, yarına daha gür atılan, traş edilen yüzlerce yıllık yorgun bir sakalın yerine yeni biten gür ve mağrur bir sakal gibi başlıyordu![1]

Mağara, on oğlanın birden yansıttığı ışıklarla, asırlık karanlığından göz alan bir aydınlığa döndü. Mağaranın önünde dümdüz uzayan ağaçlı, otlu ve yemyeşil alan, genişliğince hür, uzunluğunca bütün bir ömür olan on oğlanın tertemiz ve çocuk gü-

---

[1] Sokollu Mehmed Paşanın esprisinden.

lüşleriyle çın çın öttü. Bozkurt, Bozkurtluğundan emin, yaptığından memnun, sevinci kıvanç kıvancı sevinç olmuş ama dışa vurmamış, dost gözlerinde görevini başarmanın huzuruyla bir oğlancıklara bir bu görevde can yoldaşı olan yiğide bakıyordu. Kolsuzdu; bacaksızdı; ama yüzyıllara meydan okuyan bir koca çınar göğdesinden farksızdı.

Yiğit, o bir zamanlar, yanıbaşında herşey fısır fısır aynı şeyi söyler ama hiç birini de anlamaz iken, şimdi, birdenbire o zaman söylenenlerin hepsini anlar olmuştu. Artık bu toprak boş kalmayacaktı. Aylardır kuşağında, kendinden bile sakladığı ucu kızıl tuğlu Gökbayrak ıssız durmayacaktı. Bu oğlanlardan biri, muhakkak ki şu en iri, ötekilerden daha diri daha gösterişli ve ele avuca sığmaz şu haylaz ve afacan yaramaz görüneni bu toprağa ve bu bayrağa sahip çıkacaktı. Bu toprak, bu bayrak altında yine mutlu, eskisinden de umutlu, kutlu ve daha kutlu genişleyecekti; ülkeler hürriyet, insanlar adalet ve sevgi üzre yaşamanın tadını buradan tadacaktı.

Yiğidin yüreği genişliyordu. Bunca zamandan beri, uğruların uğruca ve yüreği kör kargalarca sancıyıp vurduğu kolunu budunu ağaç budar gibi budadığı günden beri yiğit, ilkin rahat bir soluk alıyordu. Oğlancıkların en ele avuca sığmaz olanını yanına çağırdı: "Senin adın Asena olacak!" dedi. "Bu ad, yüzyıllar önce benim atalarımdan birinin adıdır. Sen de onun gibi olacaksın. Asena demek, kurt demek; Bozkurt demektir..."

Asena, öteki dokuz oğlancığın başı oldu; kızdığı zaman kurtça bakıyordu sevdiği zaman insanca...

Büyüdü.. büyüdüler.. gündüz ve gece, büyümelerinde karanlık ve aydınlıklarınca yararlı oldu. Ve bir gece, gecelerin içinde — artık delikanlı olan — oğlancağızların ve babaları yiğidin gözünde en kötü, en kara yıldızsız ve aysız bir gece, Bozkurt durup dururken huysuzlaştı. Bir garip titreşme bütün bedenini kıl kıl, hücre hücre dolaştı. Baba — yiğit — ve delikanlılar, Bozkurtu ancak ve son defa mağaranın kapısına doğru, bir görünmez çağırıya kulak vermiş gibi gönül bağlamış gibi büyülenmiş vecd içinde giderken gördüler. Donup kalmışlardı sanki, onlar da büyülenmişlerdi. Bozkurtun büyülenişinden beter büyülenmişlerdi. Bir de mağaranın önünde görebildiler Bozkurtu — analarını — bir saniyeden de az bir ân içinde — göz açıp kapayıncaya — bir mavi ışık — belki bir damla belki bir koca umman kadar bir mavi ışık — mağaranın önüne, Bozkurtun olduğu yere düştü.

Işık sönünce.. Bozkurt da yoktu.

Neydi? Ne olmuştu? Nereye gitti?.. bilemediler.

O gecenin sabahı kolsuz bacaksız baba — yiğit — Asenayı çağırdı: "Doğuya.. daha Doğuya gidiniz!" dedi. Gidecekleri yeri gözleriyle gösteriyordu. "Orda bir yurt var uzakta; o yurt bizim yurdumuzdur. Gitmesek de gelmesek de o yurt bizim yurdumuzdur[1] oraya gidiniz.. bu, benim.. bizim

[1] Ahmet Kudsî Tecer — Orda bir köy var uzakta..

buyruğumuzdur. Kuşağımı çöz! İçindeki benim size son ve tek emanetimdir..."

Kuşağının içinde, beline dolanmış, ucu kızıl tuğlu Gökbayrak vardı.

Asena, bayrağı aldı. Ne olduğunu sormadı. Bir bakışta anlamıştı sanki; en küçük kardeşinin kesip getirdiği uzun ve bir bilek kalınlığındaki sırığın ucuna bağladı; sırığı, mağaranın önüne dikti. Ucu kızıl tuğlu Gökbayrak, bir kere daha, kendini, esen yele verdi. Upuzun, gepgeniş ve hür uzanan düzlüğe doğru salınarak dalgalandı.

Kolları ve bacakları uğrularca kesilmiş yiğit, o acı günden bu yana ilkin, gözlerinde gülüşlerin en güzeliyle Gökbayrağa baktı. Sürünerek geldi. Bayrağın bağlı olduğu sırığa, yanağını dayadı. Gözlerini yumuşu mutluydu. Sanki bir can, yiğidin içinde yanan korlaşan bir can, sırıktan bayrağa geçti; yiğidin yanağıyla bayrak arasında kalan kısmı tir tir, sapır sapır titredi. Toprak, eğer uğrunda ölen varsa vatandı[1]. Ama bayrak?.. Bayrağı bayrak yapan işte bu ândı!..

Asena kardeşlerini topladı.

Akşam oluyordu...

Ucu kızıl tuğlu Gökbayrak akşama ve geceye dalgalanıyordu! "Kardeşlerim!.."

Bu, bir kurt sesiydi.. kurdu andırıyordu. "Ben Asena! Bu adı babam verdi; ama ben şimdengeri adıma Türk dedim.. babam söylerdi, beni böyle bilesiz!.. Asena yok artık Türk var. Gökten gelen bir

---

[1] Mithat Cemal Kuntay.

kurtun gökten gelen oğluyuz. Ben.. Göktürk'üm!.. Siz, benim kardaşlarım. Babamın buyruğunu siz de duymuştunuz; buyruğa uymak gerek!."

Sözünü bitirir bitirmez ucu kızıl tuğlu Gökbayrağın asılı olduğu sırığı aldı. Kızıl tuğun üstüne, sırığın en ucuna bir kurt başı taktı. Gece başlıyordu. Bulutlar doğan ayla ak aktı. Ak bulutların altında ve ay ışığına karışmış gece karanlığının içinde on atlı, bir büyük buyruğun etkisinde ve ışıklı yarınların tesirinde Doğuya doğru on yıldız gibi aktı.. ve en ışıklısı en parlağının elinde nurlu ve parıl parıl kurt başlı, ucu kızıl tuğlu Gökbayrak, karanlıkları bir dayanılmaz ateşle eritti.. yaktı.

Göktürklerdi!..

Bir ulu bayrağın altında bir ulu nesil.. dağlar dalgalanıyordu bayrak değil!

***

Bayrak bayraklığınca dalgalandı dağ dağlığınca!..

O günden sonra, Göktürkler, Gündoğusundan Günbatısına kadar yayılan yer üzre, eğilmez başlarını ve kardan daha ak alınlarını hep yüksekte, gökte, tuta tuta gezdiler. Ve bütün milletlere hürriyeti öğrettiler. Türkellerinde ve bütün çevrelerinde Göktürk oku ötmeyen, Göktürk kolu yetmeyen bir yer, bir ülke yoktu. Gök düşse yerinden kargılarıyla tutup havaya kaldıracak kadar çok çeriden bir ordu, Doğuda ve Batıda tükenmez bir adalet üzre yurdu bekliyordu. Tutsaklar bile hür, hanlıkları elinden alınmış milletler bile hür ve kendi di-

ninde düşünür ve kendince tapınır idi. Göktürklü ancak, özyurdunda Göktürklüydü; yurduna bağlı topraklarda bir saygılı konuk, ayırımları ortadan kaldıran bir dengeli misafir idi. Töreler, yasalar Göktürklü için de tutsaklar için de, kendine bağlı öteki oymaklar için de bir idi. Kişiler, kişi oldukları için sayılırdı sevilir idi. Bay yoktu yoksul yoktu hepsi bir kişilerdi üstün kişiler idi. Böylece, günler gecelere geceler günlere erdi bir gün geldi Göktürklüye İlhan, Kağan oluverdi.

Bayrak bayraklığınca dalgalandı; dağ, dağlığınca!

Amma içten içe de yine, Göktürk yurduna bağlı ülkelerde yaşayan kişilerin bir yağı kişi, Göktürklüyü zayıf bulduğu zaman can evinden vuracak gözükanlı kişi olduğu bilinirdi. "İnce iken kırmak yufka iken toplamak kolay; yufka kalın, ince yeğin olursa güç imiş".[1] Ve yine, "bir kişi, arık boğa ile semiz boğayı ıraktan bilmek dilese; semiz boğa arık boğa diye bilmez imiş[2]". Bunun için, Göktürklü, yine de içten içe, yurduna bağlı yaşayan ülkelerdeki kişilerin yağı ve gözü kanlı kişiler olduğunu sezdiyse bile aldırmadı. O kişilerin yaşamalarından ve hür düşünebilmelerinden sorumlu olduğunu bilerek, biraz da, hanlıklarını ellerinden aldığını onları kendi bildikleri handan hakandan ayırdığını, getirip — güç ile de olsa — Göktürk Hakanına kul ettiğini düşünerek acırdı. Gerçi Göktürklü kurt soyundan gelmişti; gerçi Göktürk Ha-

---

[1] Bilge Kağan, Orhun Kitabeleri.
[2] Bilge Kağan, Orhun Kitabeleri.

kanları kurt kanıyla karışık Tanrılara has bir ışıktan süzülmüşlerdi ama, yine de, yurduna bağlı ülkelerin kişileri buna inanmak zorunda değillerdi.

Bayrak, bayraklığınca dalgalanıyordu; dağ, dağlığınca!

"Türk Ulusu, aç olunca tokluk nedir bilmiyordu; bir kere de doydu mu, açlık nedir düşünmüyordu[1]". İlhan, Göktürklüye Hakan olunca, ulusu böyle buldu işte.. öte yanda, Göktürk yurduna bağlı ülkelerde yaşayan kişiler, eskiden kendilerinde bile olmayan hürriyeti yüreklerinde sindiremiyerek bir araya gelmişti. Bunların içinde en güçlüsü Tatarlardı.

Tatar Hanlarının dokuzuncusu Sevinç Han, aralarında, uzaktan da olsa bir kan bağı bulunan Göktürkleri ve onların Kağanı İlhanı kıskanıyordu. Fakat tek başına güvenemiyor, açıktan açığa ortaya çıkamıyor ve ordusunu toplayıp İlhanın üstüne varamıyordu; karşı duramıyordu. Birkaç kerre tek başına çıkmağı, İlhanı, kimseden yardım görmeden bir Tatar ordusuyla yıkmağı ve varıp köylerini kentlerini odlara verip yakmağı düşünmüştü; denemişti de. Amma daha savaş başlar başlamaz güçlü Göktürk okları kulaklarda bir korkunç vınlamış, kargılardan ve cıdalardan bir kapkara ve sipsivri orman karşılarına dikilmişti. "At kişnemesinden kargı sesinden dağlar yankılanmış seslenmiş[2]" ve Göktürklerin geçmiş günleri bir daha, yeni bir savaş zaferiyle bir daha, süslenmişti. Bu-

---

[1] Bilge Kağan, Orhun Kitabeleri.
[2] Köroğlu.

nu bilen Tatar Hanı Sevinç Han, yine öyle yaslı ve perişan olmamak için bu sefer binbir türlü göz okşayan gönül alan armağanlarla Göktürk yurduna bağlı çevre yan komşuları kandırma yolunu seçti. Başta, daha Doğudaki Çinliler, alttan alta, Tatar Hanı Sevinç Hana haber ilettiler ki Göktürklüye savaş açıldığında para ve pul ne gerekse hattâ er kişiden kul olsa dahi bir nice çeri yollayıp Sevinç Hanın buyruğuna verile ve bu böyle biline, buna böyle inanıla.. sonra Çine komşu olan milletlerden ve Tatar Hanlığına yakın uzak öteki ülkelerin başkanlarından da Sevinç Hanı bu kutsal savaşında yalnız komayacaklarını bildirir şeref ve namus sözü verildiği teker teker özel ulaklarla yetiştirildi.

Bayrak bayraklığınca dağ dağlığınca dalgalana dursun Türkün en yakın dostu, en yakın arkadaşı yine Türktü; kendisiydi, bu böyle biline...

Sevinç Han vaktin tamam olduğunu anlayınca, bu defa, yüzdeyüz kazanmak amacıyla ordusuna ve ordusuna yardım için gelip büyülten, çok gösteren öteki milletlerin çerilerine ilerle!.. buyruğunu verdi. Bir sürü çeri, sağdan soldan gelmiş ne idiğü belirsiz, yürüyüşleri bile birbirini tutmaz bir sürü çeri, buyruk uyarınca Göktürkler üstüne yürüdü; ilerledi.

Kağanları İlhanla birlikte bütün Göktürkler, böyle bir savaşı ummuyordu; beklemiyordu. Bununla beraber; İlhan, Göktürk toprakları üstünde ne kadar at, koyun sürüsü varsa bir yere toplattı; ne kadar çadır varsa hepsini yerlerinden söktürüp getirtti; yılkı ve koyun sürülerinin çevre yanına

yedi sıralı bir çember yapıp kurduttu. Sonra eli ok yay tutan bütün erkekleri, ulaklarla çağırttı. Çadırların en son çenberinin bir adım ötesine geniş ve kalın bir halka halinde onar adım enliliğinde ve bir adam boyunda hendekler kazdırttı. Sürüleri, çadırları ve çadırların içindeki çocukları, kadınları, eli ok yay tutamayacak kadar sayru; beli iki büklüm yaşlıları böyle savunacaktı. O derin ve geniş hendeğin dört bir yanına, yanyana iki atlı geçecek genişlikte asma köprüler yaptırttı; gece ve gündüz durup dinlenilmeden, soluk bile alınıp verilmeden, çerileri ve bütün başıbozuk kişileri çalıştırttı. Hendeğin dışa bakan iç yüzüne en keskin, yayına ve okuna güvenilir çerileri yerleştirdi; hendeğin, çadırlara bakan iç yüzüne ve okçuların ardına da kargısına cıdasına inanılır çerileri bir sıralı saf yapıp dizdi, koşuşları yıldırıma eş o herkesin — en kinli yağının bile — öğe öğe bitiremediği Göktürk atlarına birer Bozkurt çalımıyla oturup binmiş atlı çerileri de daha bu yanda, birinci sıradaki çadırların arkasına bıraktı. Sırasında, asma köprülerden bir ânda uçacak ve gelen yağıyı yıldırım uçuşuyla oylum oylum açacak; dağıtacaktı.

Ucu kurt başlı tuğlu Gökbayrak atlıların elindeydi; en öndeydi.

Bayrak bayraklığınca dalgalandı; dağ, dağlığınca!

Bir yaman savaş oldu. Daha başlangıçta, Tatar Ham Sevinç Han kendi öz çerilerinden başka çerilerin, öteki milletlerin yardım için Sevinç Han buyruğuna verdiği derme çatma çerilerin başıbozuk alayı halinde dört bir yana dağıldığı görüldü.

Oklar, yağmur gibi yağıyordu. Ne var ki, bir yaman öten, bir yaman vınlayan Göktürk okundan hiç biri boşa gitmiyordu, önüne geleni sapır sapır yere döküyordu. Oğul heyyy.. gözünü budaktan, canım çataktan sakınmaz delikanlım, haytam heyyy!. görmeliydin.. görmeliydin bu uğraşı. "Al topuklu beyaz kızların", "alnı top kâküllü gelinlerin" yiğitlere kucak kucak bir ok yetiştirişi vardı hele beli iki büklüm yaşlıların, bir yanı tutar sayruların yağıdan yana gelen ve zararsız sağa sola düşen okları bir toplayışı vardı, getirip al topuklu beyaz kızlara, alnı top kâküllü gelinlere bir verişi vardı haytam, balam, delikanlım heyyy yiğidim hey görmeliydin! Tatar Hanı o kurnaz Sevinç Han bile bu işe şaştı; şaştı bu sonu gelmez ok yağışına.. şaşırdı; cümle çerilerini toparlayıp geri çekildi. "Ölen ölsün kalan sağlar bizimdir[1]" deyip er meydanında daha fazla tutunamadı; Göktürklü üstüne yürüyemedi. Bu, böylece, on gün sürdü.. uğraş gecelerin dışında, durmadan gün doğandan gün batana kadar on gün hep böyle sürdü. Sevinç Han saldırmak istedikçe İlhanın "kelle verilir de vatan verilmez!"[2] diyen yiğitlerinin ok yağmurunda suda tuz erir gibi eridi. Bu, böyle olmayacaktı; olamazdı. Göktürklü, o hendeklerin içinde toprağa yapışıp kaldıkça, o hendeklerden dışarı çıkmadıkça bu uğraş kazanılmayacaktı; kazanılamazdı. Sonu, daha da kötü olurdu. İlhan ve onun buyruğundaki Göktürk çerileri, daha güçlü ve önüne durulmaz olup sonunda

---

1 Dadaloğlu.
2 Dadaloğlu.

Sevinç Hanı doğduğuna pişman edeceklerdi; kurt başlı, ucu kızıl tuğlu Gökbayrak, Tatar Ülkesinde artık — ve bütün öteki ülkelerde — bir daha yenilmez ve dağlarca bulutlarca yenilmez dalgalanırdı; dalgalanacaktı.

Onuncu günün akşamında Sevinç Han, otağına çekilip kendi kendisiyle kalınca böyle düşünüyordu.

O gece uyumadı.. sabaha kadar otağında, pır pır yanar bir ışıldağın altında — tek başına — düşündü. Kurnazdı. Zor karşısında mertliğin işe yaramıyacağını biliyordu. Bütün Türkeli — ve hele Göktürklü — içinde herkes bilirdi ki "mert dayanır namert kaçar.."[1] Öyleyse? Bu inanış doğruysa?. Ve yine, erlik dâvası gütmenin biri kaçmaksa dokuzu hiç görünmemektir.

Ertesi günü, tan yerleri atanda İlhan ve Göktürk çerileri gördü ki Tatar Hanı uğraş yerinde neyi var neyi yoksa toplamış, geldikleri yere doğru gider olmuştu. İlkin, İlhan ve çeriler, gözlerine inanamadı. Bir düş sanıp, gördükleri, yalandır deyü, gözlerini oğaladılar.. gördükleri yalan değildi. Tatarlı, bütün dostlarıyla bile cümle ağırlıklarını yüklemiş kaçıyordu; hem de dağınıktı.. hem de çeriler başı boştu ve hem de görünen ordu, biri sağda biri solda ve bir çoğu ortada bir garip, bir tuhaf kaçıyordu. Sanki hemen artlarından Göktürklü gelecekti; sanki hemen Göktürklünün o korkunç yağmur oku birden bir yıldırımlı ve şimşekli, yağmağa başlayacaktı.

---

[1] Köroğlu.

Günlerdir bir hendek içinde vuruşan okçular ve daha geride buyruk bekleyen atlılar, savaşa doyamamış, göğüs göğüse erkekçe ve yiğitçe döğüşememiş olmanın heyecanı ile, beğlerini zorlayarak İlhana vardılar; kaçan yağıyı, oracıkta, artlarından koşup oracıkta bir daha zarar vermez hale getirmek için izin dilediler. Yoksa bu kaçan düşman bir gün daha güçlü ve daha zorlu ve karşı durulmaz hale gelip yine Göktürk ülkesine saldırabilirdi. Şimdi cılız, arık, güçsüz kaçan kimbilir yarın ne yaman gelirdi?

İlhan, Handı; Başbuğdu. Karabudundan bir yoksul kişi değildi ve Tatarlının ne olduğunu bilirdi. Belki bu bir oyundu; uğraşda da savaşta da türlü oyunlar olurdu. Tatarlıyı kendi haline bırakıp sonunu beklemek en doğrusuydu. Ama oğul, eroğul, asker oğul yiğidim; "saz çalmayan tel kıymetin ne bilir?"[1] koçum saz çalmayan tel kıymetin ne bilir? Herkes İlhan gibi bir Han değildir ki. Hakan olsa da İlhan tek başına her ân buyuramaz; baş başa bağlı baş meşverete bağlıdır. Cümle çeri ve ak tolgalı beğler, sübaşılar; kaçan Tatarlı üstüne yürümek ve onu zararsız hale getirmek dilerken İlhanın ille de hayır, bekleyin demesi yakışık almazdı. Meşveret sonunda, kaçan düşmanı koğalamağa karar verildi.

Aç iken tokluğu tok iken bir daha açlığı düşünmeyen Göktürk yiğitleri attıkları oklar, vınlattıkları kargılar gibi hızla ve bir sağnak yağmuru halinde hazla fırladılar; yayalar ve atlılar aynı

---

1 Seyrânî.

ânda Tatarlıya yetiştiler. Kol kol olmuş Tatar çerileri içine dalıp kıyasıya giriştiler. Ne var ki Tatar Ordusundan bir büyük tümen küçük bir tepeyi kıvrılıp hızla Göktürk çerilerinin boş bıraktığı çadırlara varmıştı. Bir ikinci tümen de, yine aynı tepenin ardından sarkıp Göktürklüyü arkasından vurmuştu.

Doğan gün, bir ânda tek bir canlı bırakılmayan, altüst edilip çatır çatır yakılan Göktürk çadırlarını aydınlatıyordu. Gün ışıkları daha bu yanda, şimdi dört bir yanı Tatarlıyla çevrilen Göktürk yiğitlerinin umutsuz, şaşkın; Hakan buyruğu dinlememenin acısıyla perişan vuruşmalarını ışığa çıkarıyordu. Kurt başlı, ucu kızıl tuğlu Gökbayrağın dalgalanışı yine dağcaydı ama altı, eteklerinden oyulmuş, sallantıda, yıkılmak üzere olan dağlarcaydı.. ha düştüm ha düşüyorum diyordu. İlhan ölmüştü; ak tolgalı, kurt derisinden börklü beğler, sübaşıları ölmüştü, yiğitler ölmüştü, çoğu ölmüştü. Kalanlar, Gökbayrağın çevresinde sırt sırta vermişlerdi.

Çadırları ateşe veren, her önüne geleni sayru, yaşlı, çocuk, kadın demeden öldüren, yağmalayan; genç kız ve gelinleri tutsak eden öteki yağı tümeni de gelip yetişti. Göktürk yiğitlerinin vuruşacak kargıları da kalmamıştı.

Gökbayrak, dayanacak hiç bir yeri, bir küçük temeli bile kalmamış bir dağ gibi düştü ölemeyen Göktürk yiğitleri tutsak oldular.

Savaş bitmişti. Artık görünen ufuklarda Göktürk oku ötmeyecekti; gayri, ve bundan sonra Gök-

türk kolu heryere yetmeyecekti; ve bir daha Sevinç Han, otağında uykularını yarım bırakmayacak, sonu gelmeyen topraklarda buyruğunu sonuna kadar geçirecek, bayrağının üstünde bayrak uçurtmayacaktı; ününe gölge düşürmeyecekti.

Savaş töresince herkes tutsağını alıp çadırına çekildi.

Bir yandan onbir günün yorgunluğunu ve korkusunu çıkarırken, öte yandan da tutsaklarının kimler olduğunu öğrenmeğe çalıştılar. Sevinç Hanın buyruğu böyleydi. Tutsakların içinde soylu kişiler varsa durmayıp otağına getirilmesini buyurmuştu. Gerçekten de tutsaklar içinde soylu kişiler vardı. İlhanın en küçük oğlu Kayan Tigin ile yiğeni Görkem, tutsak olmaktansa ölmeği yeğ görmüşler ama ellerinde vuruşacak bir pusat bile kalmayınca ve altlarındaki atlar da ölünce çaresiz kalmış, tutsak olmuşlardı. Kayan Tigin o yıl evlenmişti; Görkem de o yıl evlenmişti. Gözleri, mutlu yarınlara daha yeni açılmışken, kutlu evliliklerinin sıcaklığı daha henüz tüterken, gün ışığının sonsuz hürriyetine daha doyamamışlarken Tatarlı gelmişti; kötü bir uğraşın sonunda tutsak olmuşlardı. Ne var ki, onları tutsak alanlar da iki yakın arkadaştılar, aynı çadırda kalıyorlardı.

Kayan Tigin de Görkem de gerçek kimliklerini gizlediler; söylemediler. Karabudundan birer er kişi olduklarını anlattılar. Sevinç Han, tutsakların içinde bir soylu kişi bulunmadığını öğrenince inanmadı. Kurnazdı; Göktürklüyü de iyi bilirdi.

Göktürklünün soylu kişilerini de iyi bilirdi; ölseler bile gerçek kimliklerini — hele böyle tutsakken — söylemezlerdi.

İkinci bir buyruk daha çıkardı.

Tutsaklar içindeki er kişilerle hatun kişilerden evli olanlar varsa, yüzyüze getirilirler de birbirlerini tanırlarsa, er kişinin tutsak olduğu kimsenin yanında evliliklerini yine sürdürebilirler.. diye ordu içinde ulaklar çıkardı; buyruğu herkese duyurdu. Bu buyruktan sonra Kayan Tiginle Görkem, karılarının ölmediğini, kendileri gibi birer tutsak olduklarını anladılar. Buyruk gereğince de, Tatar eline varıldığında durum yeniden gözden geçirilmek üzere Kayan Tiginle karısı ve Görkem ile karısı, Kayan Tiginle Görkemi tutsak olarak alanlara verildi.

Tatar ordusu, son hazırlıklarını da tamamlayıp, kendi ülkelerine doğru yola çıktı. Tutsaklık kötü şeydi. Kişiler tutsaklık için yaratılmamıştı; savaş için de yaratılmamıştı. Kişiler, sonsuz olmasa bile ekmek gibi doyuracak, su gibi kandıracak ve bir kişiye yetecek bir hürriyet için yaratılmışlardı. Bir ölümlü dünya idi bu; ilâhlar, ilâhlıklarınca bir başka dünyayı hazırlaya dursunlar kişiler beri yanda, bu dünyada, ve geniş bir gök kubbenin altında sadece hürriyet için yaşamalıydılar. Savaş kötüydü; hele bir amaçsız, bir ussuz; bir yalnız adamın deliliklerini dindirmek için ocaklar söndürmek, insanları öldürmek ve güzelim hürriyeti oklarla baltalarla soluksuz bırakmak; yumruklar altında sindirmek.. kötü olan, daha kötü olan

asıl buydu işte. Savaş, yurdu savunmak için olduğu zaman güzeldi; hürriyetle yanyanayken! Savaşın sonu, bir taraf için katı ve sağır bir hürriyetse, bir duygusuz gurur ve üstünlük hissini tatmin etmek ise; öte taraf için de ölümsü bir tutsaklıktı; olmamalıydı. Ölüm ile tutsaklığı tartsalar, tutsaklık beş yüz dirhem ağır gelirdi; ölümden ağır gelirdi. Bir Göktürklü için tutsaklığı — kısa zamanda kaçıp kurtulamazsa — ölüm bile paklayamazdı. Yok sanılırdı; Göktürklü içinde tutsak düşen doğmamış sanılırdı; yeryüzüne gelmemiş sanılırdı. Adı bilinmezdi; yeryüzüne gelmeyen kişinin adı olmaz ki biline!

Böyle bilindiğinden Göktürklüler başka milletlerin kişilerini de kendileriyle bile tutar, nerde bir tutsaklığın boğucu havası olduğunu duyarlarsa gidip orada hürriyetin sönmez ışıldağını yakarlardı. Hürriyet içinde doğmak, hürriyet içinde soluk alıp yaşamak — hürriyeti solumak — ve hürriyet içinde ölmek ne güzeldi!

Ama İlhanın en küçük oğlu Kayan Tigin, ama İlhanın kardeşoğlu Görkem, bir kara savaşın sonunda kul olmuşlardı işte tutsak olmuşlardı. Göklerden yüce alınları ve hürriyet rengi bakışları tutsaklığın ağır ve kaldırılmaz yükünden eğikti. Göktürklüydüler; yurtlarını, obalarını, çadırlarını savunmuşlardı; ölememişlerdi; tutsak olmuşlardı. Bir Göktürklü ölmezse tutsak da olamazdı; olmamalıydı!

Tatarlının içinden başka görünen heryer hürdü; hürriyet kokuyordu; buram buramdı.

Tatarlının ve Tatar elinin dışında görünen her şey buram buram hürriyet kokarken ve tek umut

ışığıyken, Kayan- Tigin ve Görkem bu kapkara tutsaklığa ancak dokuz gün dayanabildiler. Onuncu güne dönmeden daha gece, henüz ay çıkmamışken, ortalık bir tutsaklığa benzer karanlık içindeyken, karılarını da yanlarına alarak iki yeğin at sırtında, hürriyete doğru dört nal uçtular. Tutsaklıktı gerilerindeki ölümden kötü tutsaklıktı; kaçtılar. Ve gece demeyip gündüz demeyip, atlar bu hızlı dörtnaldan çatlar demeyip, çatlar diye düşünmeyip tutsaklık uykusundan kurtulmak için, bir daha o uykuyu uyumamak için uykusuz kalıp bir nice; sonunda bir başka gece güne dönerken öz yurtlarına geldiler. Görünen herşey yıkılmıştı; yakılmıştı. Sanki bir uğursuz yel esmişti; bir uğru azrail, ölüm adına ne geldiyse önüne, canlı cansız tırpanlamıştı; kesmişti. Ama bütün bu ölüm kokan yıkıntı içinde bir şey vardı; güzeldi.. dirilticiydi; yücelticiydi: Hürriyetti!

Bir de hayvanlar...

Develer, koyunlar, atlar, inekler ve öküzler vardı. Sağda solda yayılıyorlardı; devrilip, yan gelip yatıyorlardı; düşünüyorlar yahut geviş getiriyorlardı. Yağıdan kaçıp gelmişlerdi; hürriyet içre yaşıyorlardı. Kayan-Tigin ve Görkem bir yandan — ve hiç durmadan — karıları öte yandan, dağınık hayvanları topladılar. Oturup konuştular. Burada, öz yurtlarında kalamazlardı; çevreleri yağı doluydu. Kayan-Tigin: "Burada kalsak, bir gün olur, yağılar gelip bizi bulur. Belki Tatarlı, daha şimdiden ardımızdan yollara atlı düşürmüştür. Burda durmasak, bir başka boya gitsek, bu sıra, cümle boylar yenikliğimizden utanır veya Tatarlıdan kor-

kar olmuşlardır bizi barındırmak yiğitliğini gösteremezler. En iyisi, bir şey var.. aklıma geliyor.. söyleyemiyorum..” dedi.

Görkem: “Ben de öyle..” diye karşılık verdi. Kayan Tigin kendinden büyüktü; ağasıydı; ondan iyi düşünse bile önce söyliyemezdi. “Sen bilirsin; iyi düşünürsün..” dedi. Kadınlarla bile, Kayan Tiginin söyliyeceklerini bekledi.

Kayan Tigin, eli çenesinde düşünüyordu. Sonunda: “Bir şey var söyliyemediğim..” diye tekrarladı. Gözleri, üzeri karla örtülü dağlardaydı, ulu dağlarda; dağların doruğundaydı; yalçın kayalarındaydı. Öyle dalgın, ikincikli, işkilli bakarken: “Dağlara gitmek?..” dedi birden; “Şimdilik buyruk Tatarlarınsa dağlar bizimdir! Dağlara gidelim. Dağlar içinde kimsenin bilmediği, kimsenin daha yolu düşmemiş olan bir yer vardır; gidip o yere konalım. Orada güçleniriz. Buralar daha tutsaklık kokuyor dağlarda bozulmamış hürriyet var; bize göredir. Hürriyet içre güçlü nesiller yetiştiririz!..”

Kayan Tigin en doğrusunu söylemişti. Görkem sevinç içinde “Hay bin kere yaşayasın sen!” dedi. “Aynı şeyi düşünüp dururdum; söyleyemezdim. Hemen, tezi yok kalkıp gidelim...”

Kadınlar da ayrısını düşünmüyorlardı. Kadınlar Türkelinde er kişiler ne derse her zaman doğrulamazdı. Beğenmedikleri sözü saklamadan belli ederler, beğenmedik derlerdi. Ama bu sefer onlar da, en az Kayan Tigin kadar ve Görkem kadar, burda durup bu kötü tutsaklığı koklamaktansa dağlara gitmeği yeğ buluyorlardı.

Karar, karardı!

Dört çift el, dört çift bileği sıkıca kenetledi. Nabızlar, başparmaklarda bir ân ayrısız ve bir olmuş attı; bunu duydular.

Sonra kalkıp sürüleri bir düzene koydular. Bir düzen üzre bütün hayvanları önlerine katarak, karşı yatan kara dağlara vurdular. Dağlar, dağların ardında dev dev belirdi.. ve dağlar, dağlar ardında dev dev eridi. Bir karlı dağ çıktı ki karşılarına dağ mı dağ! Bu sarp dağın kuş uçmaz kervan geçmez yamacında bir karlı yol buldular; ince mi ince bir yol buldular. Yaban koyunlarının bile güçlükle yürüdüğü bir yoldu bu; tırmandılar.. bir boğaza vardılar. Ve oradan tepeye çıkıp öte yana indiler. Sevindiler demek suç olur sevinemediler; çünkü indikleri yer, geldikleri yerden de kötü Tanrının bir hayırsız yeri idi; bir unutulmuş, bir ıssızlıktan başka kaya, kayadan başka taş, taştan başka toprak.. katı toprak, çorak toprak, acı toprak dolmuş yer idi. O yeri baştan başa gözden geçirdiler. Ve gördüler ki geldikleri yoldan başka bir yol yoktur.. o yol da öyle bir yoldur ki bir deve geçemez, bir kıl keçi bin güçlükle yürür.

Zaten hayvanlar burnundan soluyordu; yorgundu. Bir de bu yol — sonu kimbilir bir nice yol — çıkmıştı önlerine; arkalarında bir o yol vardı.

Dönmek, ölmekten de beterdi; dönemezlerdi!

Dönmediler...

Biraz sürçse bir hayvanın ayağı düşüp parçalanır, o yoldan, ağır ağır, korka korka geçtiler.

Vardıkları yer, bir geniş ülke idi. Çevre yanı, aşılmaz ve geçit vermez doruklarla, yalçın kaya-

larla çevrili, bir dört duvar gibi kapalı bir ülke idi. Ve kapalı, bu dört duvar gibi kayalar içinde saklı geniş ülkede akar sular çağıl çağıl çağlıyordu. Türlü otlar var idi. Birbirine benzemeyen; tadları ayrı, adları bilinmeyen nice yüz türlü yemiş verir ağaçlar, ağaçlarda kuşlar, cıvıl cıvıl ötüşür ığıl ığıl uçuşur kuşlar var idi. Ve çok, pek çok avlar.. Bin kere bin gece ve bin kere bin gündüz durmadan dinlenmeden avlansalar bitmeyecek kadar çok avlar var idi.

Bunu görünce Kayan Tigin de Görkem de kadınlar da bütün yorgunluklarını ve geçmiş günlerini unuttular. Tanrıyı kutladılar; alkışladılar. Böyle bir yer yarattığı için ve getirip onlara burayı buldurduğu için şükrettiler. Ve buraya, Tanrının bu kutsal ülkesine Ergenekon dediler.

Orada, Ergenekon'da, yerleştiler; havasına ve suyuna — aslında kendi ülkelerinin havasından ve suyundan pek değişik değildi — çabuk alıştılar. Kısa zamanda yeni yurtlarına ısındılar. Hayvanları boldu, bol hayvanlarının bol sütleri vardı; sütlerini içtiler. Yaprakları hürriyet yeşeren, yemişleri hürriyet dolu ağaçları vardı; ağaçların yemişlerinden yediler. Sular çağıl çağıldı; katışıksız. Sular, susuzluklarını giderdi ve toprak.. bereketliydi; düzlük, baştan başa avlaktı.. av avladılar.

Kış geldi.

Soğuk, karlı, tipili ve fırtınalı kış geldi. Çevre yan kayalar buz kesti. Ayaz, keskin ve yakıcı bir ayaz geceleri ve gündüzleri bitip tükenmeden kol gezdi. Avlanamadıkları zamanlar, hayvanlarının

etlerini yediler; derisini giydiler. Hayvanlarının derisi tüylüylü; kalındı; yumuşaktı. Tüyler, kalınlık ve yumuşaklık onları soğuktan, ayazdan, kıştan korudu; ısındılar.

Kayan Tiginin karısı o yıl ikiz doğurdu.

Görkemin karısı da ikiz doğurdu.

Dört kişiye dört yeni can katıldı; ışıkça gülüyordu yeni canlar kurtça göz kırpıyorlardı. Doğumun olduğu gece kar durmuştu; soğuk kırılmıştı.. ayaz, yerdeki karca beyaz ve durgundu; ay doğmuştu. Yalım yalım ışığı çevre kayalara vurmuştu. Nerden çıktıysa çıktı o gece orta yere — şimdiyece görülmemişti ortalıkta — bir kurt çıktı; Bozkurt, çevre kayalarının en yükseğinin doruğuna tırmandı. Orada, ayı arkasına aldı; boynu ve başı ayın sanki içindeydi; uludu. Türkü mü söylüyordu? Yeni doğanları mı kutluyordu? Yoksa yeni yurdu, Ergenekonu mu öğüyordu? anlaşılamıyordu ama güzel şeyler söylüyordu. Dinlediler.

Kayan Tiginin ve Görkemin oğulları ve kızları, öylece, arttı; çoğaldı. Her yeni doğumda — doğum, geceleri olduysa — Bozkurt o kaya doruğunda aya karşı doğumu muştuladı ve yeni doğanları kutladı. Onlar, o yurtta, Ergenekonda doğanlar ve büyüyenler, orada, dört yüz yıl kaldılar; dört kere yüz yıl. Dört yüz yılın sonunda Kayan-Tigin ile Görkemin çocukları bütün Ergenekonu doldurdu. Yurtdaki canlılar insanlarca, hayvanlarca çoğalmıştı; artmıştı. İnsanlar ve hayvanlar Ergenekona sığmaz olmuşlardı. Toprak topraklığınca ihtiyarlamıştı; yorulmuştu. İnsanları ve hayvanları artık doyuramı-

yordu. Ağaç, ağaçlığınca yaşlanmıştı; kuruyordu.. topraktan istediğini alamıyor, insanlara istediğini veremiyordu.. gölgesini toprağa ve insanların üstüne, eskisi gibi, seremiyordu.. cömertçe seremiyordu; yaprak yaprak kanat geremiyordu. Bulut, bulutluğunca hafif değildi artık.

Kayan Tigin ve Görkemin oğulları, çaresiz ve güçsüz kalakaldılar. Çevre yanı kayalardan bir dört duvar içinde avuç içi kadar bir düzlük.. Su, bu düzlükte suluğunca bile doğru dürüst akamıyordu.. ve insanlar, insanlarla birlikte hayvanlar derinlemesine veya göğe doğruca çoğalıp yaşayamıyordu. Dört yüz yılın sonunda yeni, yepyeni; güçlü ve genç Göktürklü, artık Ergenekona sığamıyordu. Oturup düşündüler. Düşünmek nedir ki? Tek başına düşünmek bir olacak işi büsbütün çıkmaza sokmak veya anlaşılmazı daha da karıştırmaktır. Meşveret üzre düşünmek, toplumca düşünmek dururken tekçe düşünmek — belki erkekçe ama — benlikçedir.

Göktürklü, tekçe düşünmezdi. Meşveret gerekti. Toplandılar. Sözü en yaşlısı aldı:

"Ben, dedemden duydum; o da dedesinden, dedesi dip dedesinden duymuş ve duyanların en eskisi, en kocası asıl atamız Kayan Tiginden duymuş. Buraya gelmeden önce, onlar Ergenekonun dışında, bir geniş, uçsuz bucaksız yerde yaşarmış; asıl atalarımız da orada otururlarmış. Bir de Tatarlı varmış. Tatarlı baş olmuş, başka boylar başka halklarla birleşmiş ve bizim uruğumuzu kırıp geçirmiş; yok etmiş. O yurt, bizim yurdumuz, böyle dar değil, bir geniş memleketmiş..."

En genci, meşverette bulunanların en küçüğü söz isteyip: "Öyleyse..." diye konuştu; "niçin oraya gitmeyelim? Şimdi, Tanrı bize güç verdi. Çevreyi dolaşalım; bir yol bulup şu dağları aşalım. Varalım eski yurdumuza bizimdir diyelim, oturalım. Yağıdan korkup burada oturmak bize yaraşmaz!"

Doğruydu. Tatarlı öteki boylara ve yağılara baş olduysa o eskidendi; Göktürklü şimdi güçlüydü; yeniydi. Eski yurt dururken burda, kapanda gibi, kalınamazdı.

Dağıldılar.

Çevre yanı dolaştılar. Yol yoktu; bir iz yoktu. Dağlar kaskatı sağırdı bel vermiyordu; bir geçilecek yol vermiyordu. Sağır ve kaskatı dağlar, kazma dişlerinden de kötü ve keskin, sipsivri, bıçak bıçak keskinceydi; keskince kayalıydı. Tırnak bile tutmuyordu vurdun mu el şak deyip yapışıyordu.

Boyunları bükük; yol iz aramak için çevre yana dağılanlar, hep, birer birer boynu bükük geri döndüler. Bir demirci en sona, en geriye kalmıştı; gecikmişti. Döndüğünde onun da boynu büküktü; yüzü gülmüyordu ama gözleri düşünceliydi; bir dalgın düşünceliydi. Ötekiler, demirci gibi çevre yanda, bir çıkış, bir geçit yeri arayanlar, demircinin başına üşüştüler; gözlerindeki düşünceyi bölüştüler; sanki bir "masal meyvesi" bölüşüyorlardı; demircinin gözlerindeki düşünce, gözlerinde değil de sanki kırılmış dal uçlarındaydı[1].

---

[1] A. Hamdi Tanpınar.

"Bir yer gördüm" dedi; bilmem geçit olur mu? Olur belki; ama çok yorgunluk ister. Bir dağın bir beleninde, böğründe, geniş ve bir adam boyu, adam değil bir deve boyu, belki daha yüksek, eriyebilir, bir demir damarı buldum! Onu eritirsek..."

"Bir yol buluruz!.."

Demircinin gözlerindeki düşünce, çığlık çığlık, dinleyenlerin ağzından bütün Ergenekonu doldurdu. Ve o çığlığa benzer bir dağılışla büyük küçük herkes, gidip demircinin bulduğu demir kayayı gördü. Demircinin sözü doğruydu; düşünceleri de doğruydu! Demirden bir kaya değildi bu; uğraşılırsa sonunda bir kurtuluş yoluydu.

Daha o gün, Ergenekonda yaşayan herkese, odun ve kömür vergisi saldılar. Adam başına, yedisinden yetmişine herkes, belli bir miktar — daha da çok, gücünün yettiği kadar — odun ve kömür getirecekti.

Vergi vermeyen kimse kalmadı; herkes bir yerine çift verdi; üç verdi, dört veren oldu. Toplanan odunlar ve kömürler dağlar doruğunu buldu. Asıl iş, şimdi başlıyordu. Bütün odunları ve kömürleri, bir sıra odun bir sıra kömür; bir sıra kömür ve bir sıra odun olmak üzere kalın; ve kolay yakılır bir halde dağın böğründeki çatlağa dizdiler. Kalan odunların yarısını dağın tepesine — tam demir damarının üstüne — ve kalan öteki yarısını da beri yanına istif ettiler. Yedi kere yüz deve derisinden yetmiş büyük körük yaptılar; bütün körükleri, odunlar ve kömürler yandığında ateşi körükleyebilecek şekilde yetmiş yerden, yetmiş yere

kürdular. Bir küçük kıvılcım önce kömürleri yaktı ve körüklerden bir kaçı, yanan kömürlere doğru yel üfürdü; kömürlerdeki ateş odunlara geçti, odunları tutuşturdu. Yetmiş yerden yetmiş körük birden çalıştı. Körüklerin toplayıp sıkıştırdığı yel, güçlü ve basınçlı, odunlardaki ve kömürlerdeki bütün alevi — alevdeki bütün ısıyı — alıyor, bir dayanılmaz itişle demir damarına yükleniyordu.

Gözler dört açılmıştı; yüzler gerilmişti. Gergin yüzlerde ve dört açılmış gözlerde korkunç bir umut vardı; dayanılmaz bir umut.

Dağ yanıyordu tutuşmuş, koca dağ yanıyordu. Ve alevler; körük körük, dağ dağ alevler o sonuna kadar dört açılmış gözlerle kıvranıyordu; gerilmiş yüzlere olanca sıcaklığını vurmuş, bir kötü kuşku, ezgin bir işkil olmuş, oyalanıyordu.

Körükler, körüklerce sabırsız.. körüklere sımsıkı yapışmış yürekler, yüreklerce sabırsız ve cümle dileklerde yalnız, yapyalnız bir duâ: çıkış!. Darlıkta genişliği özleyiş!

Demirin eridiğini gördüler.

İnanamadılar! Ama, eriyordu. Demir damarı, durmadan, ısıya ve basınca dayanamadan, daima eriyordu. Tanrının gücüyle dilekler yerine geldi; demir eridi. Yüklü bir deve geçebilecek kadar bir yol açılmıştı. Yolun ucu, ötesi, ay ışığıydı. Gece çökmüştü; farkında olmamışlardı, alevlerin ışığından günü ve güneşi unutmuşlardı. Gece olmuştu. Açılan yolun öte ucunda bir geniş düzlükte, ay, ışığının altında salınıyordu.

Körükler sustu.

Alev ve duman, yalamuk ve darmadağın ve gelişigüzel karıştı. Dumanlar dağıldığında bir ses, bütün Ergenekonda çınladı. Yandaki dağın doruğunda bir Bozkurt, aya karşı uluyordu. Ayın yalnızlığına, yıldızları çağırıyordu. Ayın çevresinde hiç yıldız yoktu; daha bu yanında bir yıldız, beş köşeli ve yalnız bir yıldız, pırıl pırıl ışıyordu. Birden, kurdun çağrısına doğru kaydı, ikiye ayrıldı, cümle yıldızları iki bölük yapıp ardına aldı. Doğudan Batıya bütün gökyüzünü dolaştı. Sonra yine bir oldu, beş köşeli ve yalnızdı; geldi.. Bozkurtun bakıp uluduğu ayın önünde durdu. Bozkurtun başı ayı gölgeledi, ay hilâl oldu ve Bozkurt, bir zaman böylece, ay yıldıza seslendi...

Göktürkler, o günü ve o geceyi bellediler. Adına, Ergenekondan çıkış günü dediler. Ve o gün, demiri ateşte kızdırıp hep, örsün üstüne koydular; döğdüler... Önce Hakan döğdü, sonra da beğler!

O gün o gece, demirin eriyip yol olduğu, Bozkurtun ay yıldıza bakıp bakıp ses verdiği o gün o gece, Göktürklerin Hakanı Börte Çine idi; sabahı bekleyemedi.

Göktürkler, bir demir yoldan Ergenekonu terketti.

Bir geceydi; gökte ay-yıldız, dağda Bozkurt ve yerde Göktürk vardı. Ucu kızıl tuğlu, kurt başlı Gökbayrak Ay-Yıldıza ulaşıyordu...

Ucu kızıl tuğlu Gökbayrak elden ele ve Bozkurt'un türküleri dilden dile ulaştı. Yiğit ellerde

Gökbayrak, tatlı dillerde Bozkurt, gözlere ve gönüllere dola döküle yedi iklim ve dört köşeye yayıldı. Işığından yeryüzü; haykırışından ululuğuyla dolu koca bir kâinât ve gökyüzü aydınlandı, nurlandı ve umutlandı. Nihayet bir gün geldi, şafakların en güzeli bir şafakta; tan yerinin en hoş kızıllığında, ala çalan bir kırmızılıkta Gökbayrak, bunca zaman uğrunda dökülen kanların rengiyle kızardı; Bozkurt, son defa, bütün bir milleti ve milletin geçmiş ve gelecek günlerini bir arada uyandırmak için, Gökbayrak ala çalan bir kırmızılıkla kızarırken, son defa, haykırdı.

Bu, Bozkurdun son görünüşüydü; son haykırışıydı. Bir daha görünmedi. Adı dillerde, kendi gönüllerde kaldı.

Ve Ay Yıldızlı al bayrak, genç ve bir daha yorulmayacak ellerde...

SON SÖZ

Bu destana bir son söz yazmak gerekiyor muydu? Belki...

Bence en güzel son söz, asırlarca önce söylenmiş. Ve şimdi o, bir ebedî taşın üstünde ve Çin-de'dir. Taş üstüne kazılmış bir yazılı âbide gibi duruyorsa da bu, aslında bir ulu kağanın, bir ulu millete en veciz hitabıdır; bir ilk sözdür ama ben bu hitâbı, Destan'ı bitirirken son söz olarak alıyorum:

Ben, Tanrı gibi gökte doğmuş Türk Bilge Kağan, bu zamanda Hanlar Hanı oldum. Sözümü, sonuna kadar dinle! Bütün küçük kardeşlerim, yiğenlerim, oğullarım ve bütün soyum sopum, milletim işit!

Sağdaki Şadapıt Beğler, soldaki Tarkanlar cümle buyruk beğleri ve Otuz Tatar Dokuz Oğuz Beğleri hepiniz! sözlerimi, sonuna kadar sağlamca dinleyin ve iyice işitin!

Türk Hakanı şimdiki gibi yerinde sağlam oturursa ilde sıkıntı olmayacaktır![1] Doğuda Şandung ovasına kadar indim, denize varmama az kaldı. Beride Dokuz Ersine kadar ulaştım, Tibete varmama az kaldı. Güneyde İnci Irmağını aşarak De-

---

[1] Bu cümle taşa şu şekilde kazılmıştır: Türk Hakanı, şimdiki gibi Ötüken Ormanında oturursa ilde sıkıntı olmayacaktır.

mirkapıya girdim. Kuzeyde Yer Bayırkuların topraklarını aldım. Türk Milletini bunca yerlere ilettim. Gördüm ki, yalnız Ötüken Ormanında yabancılar yok imiş ve bunun için, bir ülkeyi yönetecek en iyi yer, Ötüken ormanı imiş. Bu yerde oturup Çinlilerle aramızı düzelttim. Altun, gümüş, darı, ipek v' bunca armağanı ölçüsüz ve çekinmeden veren Çin halkının sözü tatlı ve malı yumuşak imiş; armağanlarının çekici ve göz kamaştırıcı olduğunu anladım. Çinliler, böylece, bu tatlı dil ve bu göz kamaştıran yumuşak armağanlarla uzaktaki milletleri kendine yaklaştırıyor imiş, kandırıyormuş. O tatlı dillere ve yalan armağanlara kananlar, yaklaşınca, Çinlilerin içine girince onların nasıl içten içe milletleri karıştırdıklarını ve birbirine düşürdüklerini anlıyor imiş.

Ey Türk Milleti!. Bunlara kandınız! Bu tatlı dillere ve bu yumuşak, hep göz kamaştıracak armağanlara kanarak bir çoklarınız öldünüz! Sizi kandıranlar, dediler ki, Çinliler uzaktakilere, onlara yaklaşmayanlara kötü mal verirler amma içlerine girerseniz ve onlardan olursanız size iyi mal verirler. Bilgisiz kişiler bu sözlere kandılar ve öldüler!. Oralara varırsan, onlardan olursan ey Türk Milleti öleceksin! Ama yurdunda kalırsan ve halkına güvenirsen, ebediyyen yaşarsın!

Ve sen, Türk Milleti sen; bir dalda durmazsın! Aç olunca tokluk nedir bilmez, bir kere doyunca da açlık nedir düşünmezsin! Onun içindir ki seni yüceltmiş olan Hakanının sözünü tutmadın; yerden yere vardın ve vardığın yad ellerde kırıldın!

Ben, zengin bir halkın kağanı olmadım. İçeriden yiyeceksiniz, dışarıdan giyeceksiniz, güçsüz ve güveni olmayan bir milletin kağanı oldum. Küçük kardeşim Kültiğin ile sözleştik, başbaşa verdik; babamızın, amcamızın diriltiği milleti adı sanı yok olmasın diye, Türk Milleti için, gece uyumadık, gündüz oturmadık; Kültiğin ile ölesiye bitesiye çalıştık. Ben Hakan

olunca başka yerlere gitmiş, dağılmış olan halk ölü, bitkin, yayan ve çıplak olarak geri geldi. Bu halkı yüceltmek için içte Oğuzlarla ve dışta Çinlilerle savaştık. On iki büyük savaş yaptık; on ikisinde de Tanrının yardımıyle yağıyı yendik. Tanrı buyurduğu ve güç verdiği için ölecek milleti dirilttim. Açları tok, yoksulu bay ve az ulusu çok ettim; giyimsizleri giydirdim Başka ülkesi, başka hakanı olan milletlerden üstün kıldım.

Sözlerimde yalan veya yanlış var mı? Türk Beğleri ve Türk Milleti işitin!. Yaptıklarımızı görün ve bilin; sizler, Türk Halkını yönetenler, bir daha yanılacak mısınız?

Ey Türk!. Ey Oğuz Beğleri ve ey Millet dinle!.

Yukarıda mavi gök çökmezse, aşağıda yağız yer delinip yarılmazsa senin ilini, senin töreni kim bozabilir?..

Türk Milleti!. Titre.. ve, kendine dön[1]!..

[1] Bu cümle Nihal Atsız Beye göre: Türk Milleti!.. Düşün ve kendine dön!..

№ 4295

F. 5 Lira

SATIŞ VE DAĞITIM YERİ: İstanbul'da Devlet Kitapları Müdürlüğü ve illerde Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevleri

BİN TEMEL ESER YAYINLARI*

1 — Muharrem Ergin : DEDE KORKUT KİTABI

2 — R. M. MacIver - Ch. H. Page : CEMİYET

3 — Faruk Nafiz Çamlıbel : HAN DUVARLARI

4 — Allen M. Sievers : İHTİLÂL, TEKÂMÜL VE İKTİSADİ NİZAM

5 — Ahmet Hamdi Tanpınar : BEŞ ŞEHİR

6 — Kenneth Boulding : YİRMİNCİ ASRIN MÂNASI

7 — Ahmet Kutsi Tecer : KOÇYİĞİT KÖROĞLU

8 — David Spitz : ANTİDEMOKRATİK DÜŞÜNCE ŞEKİLLERİ

9 — Muhittin Sevilen : KARAGÖZ

10 — Mümtaz Turhan : KÜLTÜR DEĞİŞMELERİ

11 — Yılmaz Öztuna : TÜRK TARİHİNDEN YAPRAKLAR

12 — Mustafa Necati Sepetçioğlu : YARATILIŞ VE TÜREYİŞ

13 — Remzi Oğuz Arık : İDEAL VE İDEOLOJİ

14 — Remzi Oğuz Arık : COĞRAFYADAN VATANA

* Kapak kompozisyonları : En. Es.